

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXV

НОВЕМБАР, 1904

БРОЈ II

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

ОДЛИКОВАЊА

Његово Величанство Краљ Србије Петар I. превисоким указом својим од 5 октобра о. г., на предлог Господина Министра просвете и црквених послова, благоволео је одликовати:

Орденом Двоглавог Белог Орла петог реда:

г. *Ристу Вукановића*, учитеља вештина.

Орденом Светога Саве четвртог реда:

г. д-ра *Милоја Васића*, помоћника чувара Народног Музеја, и г. *Марка Мурата*, учитеља вештина.

ГЛАВНИ ПРОСВЕТНИ САВЕТ

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I од 25 септембра о. г. на предлог Господина Министра Просвете и Црквених Послова, а на основу члана 6 и 7 закона о уређењу Главног Просветног Савета, постављени су у Главном Просветном Савету:

за редовне чланове Главног Просветног Савета за 1904/5 и 1905/6 школску годину г. др. *Војислав Бакић*, професор Велике Школе, који ће уједно бити и председник Савета; г. г. др. *Драгољуб Павловић* и *Јанко Лукић* професори Велике Школе; г. *Јован Томић* библиотекар Народне Библиотеке; г. *Сретен Ј. Стојковић* директор II београдске гимназије; г. *Васа Димић* директор I београдске гимназије; г. *Ранко Петровић*, професор III београдске гимназије; г. *Павле Поповић*, ван-

редни професор Велике Школе; г. др. *Чедомиљ Митровић*, ванредни професор Велике Школе; и г. др. *Миливоје Јовановић*, професор II београдске гимназије.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Његово Величанство Краљ Србије Петар I, превисоким указом својим од 9 октобра 1904 године, на предлог Господина Министра просвете и црквених послова, благоволео је поставити:

у **Нишкој Гимназији**: за суплента г. д-р *Божидара С. Николајевића*, суплента Ваљевске гимназије, по молби;

у **Крушевачкој Гимназији**: за суплента г. *Ђиру Милића*, пређашњег суплента;

у **Ваљевској Гимназији**: за суплента г. *Косту Марића*, пређашњег суплента учитељске школе.

УВАЖЕЊЕ ОСТАВКЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I од 20 октобра 1904 године, на предлог Господина Министра просвете и црквених послова решено је:

да се г. *Кости Марићу*, супленту ваљевске гимназије уважи оставка, коју је поднео на државну службу.

ДУХОВНИ СУД ЕПАРХИЈЕ НИШКЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I од 9 октобра 1904 године, на предлог Господина Министра Просвете и Црквених послова, постављен је:

у **Духовном Суду Епархије Нишке**: за редовнога члана свештеник г. *Прокопије Поповић*, парох прокупачки.

ДУХОВНИ СУД ЕПАРХИЈЕ ЖИЧКЕ И ШАБАЧКЕ

УВАЖЕНЕ ОСТАВКЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I од 9 октобра 1904 године, на предлог Господина Министра Просвете и Црквених послова решено је:

да се ђакону г. *Глигорију Стојановићу*, писару треће класе Духовног Суда Жичке Епархије и ђакону г. *Михаилу М. Поповићу*, писару треће класе Духовног Суда Шабачке Епархије уваже оставке, коју су на државну службу поднели.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Ванредни чланови Главног Просветног Савета

ПОСТАВЉЕЊА

На основу члана 8 закона о уређењу Главног Просветног Савета Господин Министар Просвете поставио је за ванредне чланове Главног Просветног Савета за 1904/5 школску годину.

Г. г. *Миливоја Симића*, директора крагујевачке гимназије, *Михаила Бобића*, директора нишке гимназије, *Сретена Аџића*, управитеља мушке учитељске школе у Јагодини, *Симу Златичанина*, директора врањске гимназије, *Николу Ракића* директора пиротске гимназије, *Павла Аршинова*, професоре Више Женске Школе у Београду, *Петра Тишу*, професора I београдске гимназије, *Николу Лазића* професора II београдске гимназије, *Михаила Живковића* професора ужицке гимназије, *Мирка Поповића* професора II београдске гимназије, *Милутина Драгутиновића* професора I београдске гимназије, *Михаила Ђорђевића* професора I београдске гимназије, *Уроша Благојевића* учитеља београдског, др. *Светозара Марковића* лекара из Београда, и *Михаила Милошевића* учитеља београдског.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА НА ОСНОВУ НОВОГ ЗАКОНА

у округу београдском:

Живота Обрадовић, бивш. учит. заступник за заступника учит. у Лесковцу;

у округу ваљевском:

Лазар Турчиновић свршени ђак учит. школе с испитом за заступ. учит. у Маскару; Миладин Татић, учит. заступ. у Брежђу окр. ваљ. за учит. заступ. у Рудној Глави окр. ваљевског; Паун Протић, сврш. богослов за заступ. учит. у Осечини; Тома Милојковић, сврш. ђак. учит. школе с испитом за заст. учит. у Гор. Присјању; Лепосава Николићева учит. за учит. у Каменици; Велимир Николић сврш. богослов за заст. учит. у Марковој Цркви;

у округу врањском:

Ђира Бозовић, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Доњем Кољувцу; Драгутин Павловић, сврш. ђак. учит. школе с испитом за заст. учит. у Власини; Ђакон Светозар Костић, пређ. учит. заст. за заступ. учит. у Турековцу; Александар Јанчић, сврш. ђак. учит. Школе с испитом за заст. учит. у Орању; Глигорије Богдановић сврш. ђак. Учит. Школе са испитом за заступ. учит. у Реткоцеру; Михаило Попић, сврш. ђак. Учит. Школе с испитом за заступ. учит. у Кални; Добривоје Тасић, сврш. ђак. Учит. Школе без испита за заст. учит. у Косанчићу; Јелица Вилотијевићка, учит. из Врања привр. за учит. у Јелашници; Станоје Секулић, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Стублу;

у округу крагујевачком:

Драгољуб Радојковић, сврш. богослов за заст. учит. у Стојнику; Стеван Митановић, пређ. учит. заст. привр. за заст. учит. у Гледићу; Светолик Вуксановић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Шумама; Драгољуб М. Лазаревић, учитељ из Драче за заст. учит. у Рогојевцу; Милица Јовановићева, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Рамаћи; Павле Атанацковић, учит. из Крагујевца за заст. учит. у Коњарима; Илија Милосављевић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Витковцу;

у округу крајинском:

Живана Пилетићка, пређ. учит. за заст. учит. у Кобишници; Марија Цукавчева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заступ. учит. у Тавди; Стојан Лапчевић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Корбову; Витомир Казимировић, сврш. ђак Учит. Школе без испита за заст. учит. у Петровом Селу; Олга Милошевићева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Михаиловцу; Хранислав Прибаковић, сврш. ђак Учит. Школе без испита за заст. учит. у Вељкову; Наста Гајевићка, пређ. учит. за заст. учит. у Корбову; Полексија Милошевићева, сврш. учен. В. Ж. Школе за заст. учит. у Михаиловцу; Милица Недељковићева свр. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Уровици; Сава Илић, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Рткову; Лепосава Пајићева, свр. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Прахову; Адам Аћимовић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Сину; Велимир Николић, сврш. богослов за заст. учит. у Србову; Богољуб Павић, бив. ред. ђак Вел. Школе за заст. учит. у Црнајци; Јевта Крљевић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Велесници; Даница Игњатијевићева, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Подвршкој; Афродита Христићева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Подвршкој; Димитрије Ђ. Димитријевић, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Кобишници; Ленка Чопићева, сврш. учен. Учит. Школе без испита за заст. учит. у Тамнику; Драгољуб Атанацковић, свр. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Вратни; Илија Симић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Маскату; Настасија Глишићева, свр. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Црнајци; Лепосава Божановићева, свр. учен. В. Ж. Школе за заст. учит. у Речкој; Михаило Станојевић, свр. гимн. с матуром за заст. учит. у Подвршкој; Владимир Бурковић, свр. богослов за заст. учит. у Црнајци; Милица Кутлешићева, свр. уч. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Уровици; Ненад Вујић, свр. гим. с матуром за заст. учит. у Вел. Јасикови; Драга Вујићева, свр. гим. с матуром за заст. учит. у Вел. Јасикови; Наталија Бурђевићева, учит. из Београда за заст. учит. у Јабуковцу; Анка Илићева, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Горњанима; Стана Мирковићева, сврш. учен. В. Ж. Школе за заст. учит. у Кленовцу; Марија Лукићева, сврш. учен. В. Ж. Школе за заст. учит. у Голубињу; Наталија Јовановићева, свр. уч. В. Ж. Школе за заст. учит. у Копривници; Христина Симоњићка, пређ. учит. за заст. учит. у Чубри; Дим. Илић, учит. у пензији за заст. учит. у Малој Каменици;

у округу крушевачком:

Василије Миленковић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Дуцима; Љубица Живковићева, свр. учен. Учит. Школе с ис-

питом за заст. учит. у Плешу; Душан Томић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заступ. учит. у Медвеђи;

у округу моравском:

Живојин Николић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Грабовици; Димитрије Поповић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Дворишту; Тодор Петковић, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Ратковићу; Михаило Павловић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Бељајци; Светолик Милосављевић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Батинцу; Добривоје Димитријевић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Буљанима; Светислав Бакић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Плажанима; Драгољуб Вујковић, сврш. богослов за заст. учит. у Бигреници; Светолик Нешић, учитељ из Бачине за учит. у Бигреници; Драгомир Милосављевић, сврш. богослов за заст. учит. у Ланишту;

у округу нишком:

Војислав Марковић, учит. заст. у Каонику (круш.) за заст. учит. у Милушincu; Михаило Поповић, сврш. богослов за заст. учит. у Св. Аранђелу;

у округу широтском:

Анђелко Војновић, сврш. богослов за заст. учит. у Стрижевцу; Јован А. Поповић, сврш. богослов за заст. учит. у Бабушници; Тих. Ђорђевић сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Црноклишту; Јован Илић, пређ. привр. виши учит. Грађ. Школе за учит. у Шпају; Божидар Загорац, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Завоју; Петар Стојаковић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Јаловик Извору; Михаило Дилић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом, за заст. учит. у Модрој Стени; Милан Поповић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Студени; Тихомир Минић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Богдановцу; Никола Костић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Вел. Лукањи; Јован Никетић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Срећковцу;

у округу подринском:

Бождар Поповић, сврш. богослов привр. за заст. учит. у Горњо. Буковици; Светозар Ђулибрковић, сврш. ђак Учит. Школе без испита за заст. учит. у Слепчевићу; Душан Ђорђевић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом привр. за заст. учит. у Великој Реци; Милица Крстовићева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Грчарима; Милија Ђурић, пређ. учит. заст. привр. за заст. учит. у Костојнику; Михаило Ташовић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Гор. Тријешници; Синиша Протић, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Јаловику; Тихомир Трифунац, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Каони; Богосав Томић, сврш. богослов за заст. учит. у Гор. Тријешници; Милан Димитријевић, сврш. богослов за заст. учит. у Гор. Буковици; Никодије Стевановић, учит. из Београда за учит. у Шапцу на Мајуру; Јован Максимовић, учит. из Београда за учит. у Свилеуви; Данило Радивојевић, ђак Вел. Школе за заст. учит. у Десићу;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

у округу пожаревачком:

Станоје Бугарски, учит. заст. у Кучеву, за заступ. учит. у Кличевцу; Вук Секулић, пређ. учит. за учит. у Лазници; Љубица Обадовићка, пређ. учит. за учит. у Дубокој; Љубица Антићева, сврш. гим. с матуром привр. за учит. заст. у Вољуји; Милутин Поповић, сврш. ђак Учит. Школе без испита за учит. заст. у Ждрелу; Милева Никетићка, учит. у пенз. из Београда за учит. у Браничеву; Љубомир Алемпијевић, сврш. гим. с матуром за заст. учит. у Кучајни; Хривој Јовановић, сврш. богослов за заст. учит. у Варичу; Драгољуб Бранковић, бив. учит. заст. за заст. учит. у Бошњаку; Милан Ђорђевић, сврш. богослов за заст. учит. у Јасикову; Божидар Илић, бивш. учит. заст. за заст. учит. у Вољуји; Олга Ст. Мацура, пређ. учит. приправ. за заст. учит. у Кобиљу; Мита Трифуновић, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Раму; Панта Огњановић, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Дворишту; Божидар Поповић, пређ. учит. привр. за заст. учит. у Товдину; Милица Филиповићева, учит. за учит. у Каони; Полексија Савићева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Кнежици; Милица Крављанчева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Рановцу; Миљко Јовановић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Турји; Андријана Обрадовићка сврш. учен. В. Ж. Школе с испитом за заст. учит. у Шетоњу; Пантелија Поп-Ристић, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Дољашници; Зорка Вучковићка, пређ. учит. за учит. у Кладурову; Владимир Петровић, учит. заст. за заст. учит. у Врбници; Ђорђе Николић, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Каони; Вукосава Здравковићева, сврш. гим. с матуром за заст. учит. у Дубокој; Арсеније Шијаковић, учит. у пен. за учит. у Касидолу; Сима Ђукановић, пређ. учит. за заст. учит. у Кобиљу; Драгомир Поповић, сврш. богослов за заст. учит. у Љубићу; Светолик Стевановић, сврш. ђак Учит. Школе без испита за заст. учит. у Бистрици; Маринко Петровић, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Вошпановцу; Петар Стрковић, сврш. богослов за заст. учит. у Кладурову;

у округу рудничком:

Душан Протић, сврш. богослов за заст. учит. у Цветкама; Лазар Митровић, пређ. учит. заст. на Руднику, за заст. учит. у Прислоници; Живко Марић, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Враћевшници; Милорад Ђурић, учит. заст. за заст. учит. у Тренчи; Момчило А. Поповић, сврш. богослов за заст. учит. у Љутовници;

у округу смедеревском:

Михаило Ратарац, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Башину; Милорад Никићевић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Скобаљу;

у округу тимочком:

Станоје Поповић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Кривељу; Милена Вожовићева, сврш. учен. В. Ж. Школе привр. за учит. заступницу у Баћевици; Јелена Живковићка, учит. у пен. за учит. у Грљану; Михаило Игњатовић, сврш. ђак Учит. Школе без испита за учит. заст. у Балинцу; Јован Поповић, ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Леновцу; Емилија Николић, пређ. учит. за учит. у Оснићу; Лепосава Бедричићева, сврш. учен. В. Ж. Школе за заст. учит. у Дубници; Ана Ђорђевићева, сврш. уч. Учит. Школе с испитом за заст. учит.

www.unijug.org Бучју: Љубиша Петковић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Бучју; Љубица Ракићева, сврш. уч. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Кривељу; Даница Марковићева, сврш. уч. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Бору; Олга Трифуновићева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Злоту; Зорка Маринковићева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Јабланици; Ружица Мијатовићева сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Оштрељу; Милутин Милутиновић, сврш. ђак Учит. Школе за заст. учит. у Бучју; Томанија Јовановићка, пређ. учит. за учит. у Дубници; Лепосава Мијушковићева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Доњој Белој Реци; Стана Теодосијевићева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Кривељу; Милева Ђорђевићева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Малом Извору; Трајко Михаиловић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Горњој Белој Реци; Марија Петковићева сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Врбовцу; Никола Лазаревић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Доњој Белој Реци; Софија Теодосијевићева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Кривељу; Константинка Пилетићева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Горњој Белој Реци; Милица Костићева сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Леновцу; Јован Антић, сврш. богослов за заст. учит. у Кожељу; Михаило Димитријевић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Малом Извору; Војислав Вуксановић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Боровцу; Јерина Ракићева, сврш. учен. В. Ж, Школе за заст. учит. у Злоту; Милена Лукићка, пређ. учит. за учит. у Злоту;

у округу топличком:

Стојан Атанацков, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Доњој Речици; Димитрије Грудановић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Доњем Црнатову; Драгутин Вукотић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Концелу; Александар Ђорђевић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Рачи; Богдан Мучалица, пређ. учит. заст. за заст. учит. у Добром Долу; Недељко Степановић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Вел. Плани; Светислав Стојановић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Блажеву;

у округу чабанском:

Живојин Васовић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Адранима; Богољуб Аћимовић, сврш. богослов за заст. учит. у Грачацу; Михаило Поповић, пређ. учит. заст. за заст. учит. на Рашкој; Будимир Благојевић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Придворици; Драгољуб Оцокољић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Лису; Зорка Курлинчева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Врби; Сима Аћимовић, учит. из Мрсаћа, за учит. у Салаалима;

у округу ужичком:

Драгомир Шуњеварић, учит. заст. из Шљивовице за заст. учит. у Глумчу; Тихомир Матовић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Душковцу; Видосава Керковићева, сврш. учен. Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Брековцу; Светислав Тодосијевић, сврш. ђак Учит.

Школе с испитом за заст. учит. у Доброселици; Веселин Рајчевић, сврш. богослов за заст. учит. у Каменици; Александар Терзић, сврш. ђак Учит. Школе с испитом за заст. учит. у Заовинама; Лазар Турубатовић, пређ, учит. заст. за заст. учит. у Жевици; Драгољуб Милошевић, сврш. богослов за заст. учит. у Пилици; Живојин Алексић, заст. учит. у Гламчу, за заст. учит. у Мачкату.

СТАЛНА ИСПИТНА КОМИСИЈА ЗА ПОЛАГАЊЕ ПРОФЕСОРСКИХ ИСПИТА

Господин Министар просвете и црквених послова на основу члана 97, 98, 99 и 100 закона о средњим школама одредио је у испитну комисију за полагање професорских испита а за трогодишњу 1904/5, 1905/6 и 1906/7 ову госпoду :

А. Општи испит

За предмете под б) чл. 113;

г.г. д-ра *Војислава Бакића* и д-ра *Бранислава Петронијевића*, професоре Велике Школе;

г.г. д-ра *Миливоја Н. Јовановића* и *Светислава Максимовића*, професоре београдских гимназија.

За предмете под г) чл. 113:

г.г. *Сретена Ј. Стојковића* и *Васу Димића*, директоре београдских гимназија.

За испитиваче предмета поменутих у тач. а) и в) чл. 113 зак. о сред. школама узимаће се по потреби заменици из одсека В под I, III и IV.

Б. Стручни испит

I За српски језик

а) за чланове

Г. *Љубомира Стојановића*, академика, г.г. д-ра *Александра Белића* и *Павла Поповића*, ванредне проф. Велике Школе, г. *Момчила Иванића*, професора гимназије.

б) за заменике:

г. *Косту Миленовића*, проф. у пензији, г.г. *Гаврила Јовановића* и *Милутина Драгутиновића*, професоре гимназије.

II За латински језик с грчким

а) за чланове:

г. д-р *Јована Туромана*, проф. Вел. Школе у пензији, г.г. д-ра *Николу Вулића* и *Јанка Лукића*, проф. Велике Школе;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

за заменике :

г. *Мигу Живковића*, професора београд. гимназије и г. д-ра *Василија Берића*, ванр. проф. Велике Школе.

III За немачки језик

а) за чланове :

г. *Богдана Поповића*, професора Велике Школе и г. *Буру Димића*, професора гимназије ;

б) за заменике :

г.г. *Јована Марјанског* и *Мирка Поповића*, професоре београдске гимназије.

IV За француски језик

а) за чланове :

г. *Богдана Поповића*, професора Велике Школе ;

б) за заменике :

г. *Павла Поповића*, ванр. проф. Велике Школе, и г. *Владислава Вулићевића*, професора гимназије.

V За руски језик

а) за члана :

г. д-ра *Александра Белића*, ванредног проф. Велике Школе ;

б) за заменика :

г. *Јована Максимовића*, професора гимназије.

VI За географију

а) за чланове :

г. д-ра *Јована Цвијића*, професора Велике Школе, и г. *Саву Антоновића*, професора гимназије ;

б) за заменике :

г.г. *Николу Лазића* и д-ра *Манојла Смиљанића*, проф. гимназија.

VII За историју

а) за чланове :

г.г. *Божидара Прокића*, *Љубомира Јовановића*, д-ра *Драгољуба Павловића* и д-ра *Станоја Станојевића*, професоре Велике Школе, и *Јована Томића*, библиотекара ;

б) за заменике :

г.г. д-ра *Михаила Р. Поповића*, *Миленка Вукићевића*, *Михаила Борђевића* и *Луку Зрнића*, професоре гимназија.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

VIII За јестаственицу

а) за чланове:

г. г. *Јована Жујовића*, академика, г. г. *Саву Урошевића* и д-ра *Живојина Борђевића*, редовне професоре Велике Школе, и д-ра *Луја Адамовића*, ванредног професора Велике Школе;

б) за заменике:

г. г. *Ранка Петровића*, *Петра С. Павловића*, *Живојина Јуришића* и д-ра *Светолика Стевановића* професоре гимназије.

IX За Математику

а) за чланове:

г. г. д-ра *Богдана Гавриловића* и д-ра *Мих. Петровић* редовне професоре Велике Школе;

б) за заменике:

г. *Петра А. Тицу* професора гимназије, и г. д-ра *Петра Л. Вукићевића*, професора, секретара мин. просвете.

X За Физику

б) за чланове:

г. г. *Ђоку Станојевића* и д-ра *Стевана Марковића*, професоре Велике Школе, и г. *Ђоку Анђелковића*, професора гимназије;

б) за заменике:

г. г. *Јеленка Михаиловића* и *Максима Триковића*, професоре гимназије.

XI За Нацртну Геометрију

а) за члана:

г. *Милана Капетановића* професора Велике Школе;

б) за заменика:

г. *Јосифа Ковачевића* професора гимназије.

XII За Механику

а) за чланове:

г. г. *Светозара Недељковића* и *Мијалка Ђирића*, редовне професоре Велике Школе, и г. *Косту Стојановића* професора гимназије.

XIII За Хемију

а) за члана:

г. д-ра *Марка Т. Леко*, редов. проф. Вел. Школе;

б) за заменика:

г. д-ра *Светолика Стевановића* професора гимназије.

XIV За Психологију, Логику и Историју Философије

а) за члана:

г. д-ра *Бранислава Петронијевића* редов. проф. Вел. Школе.

б) за заменике:

г. г. *Јашу Продановића*, д-ра *Миливоја Н. Јовановића* и *Светислава Максимовића*, професоре гимназије.

XV За Педагогику са Методиком

а) за члана:

г. д-ра *Војислава Бакића* редов. проф. Вел. Школе;

б) за заменика:

г. *Светислава Максимовића*, професора гимназије.

ПРИВРЕМЕНИ НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ ЗА V И VI РАЗРЕД ОСН. ШКОЛЕ

НАСТАВНИ ПЛАН

	V	и	VI РАЗРЕД
1. Наука хришћанска	2		2
2. Српски језик	4		4
3. Земљопис	2		2
4. Познавање природе	3		3
5. Рачун и геометриски облици	4		2
6. Историја општа	2		4
7. Ручни рад и пољопривреда	5	(2 + 3)	5 (2 + 3)
Домаће газдинство у жен. школама место пољопривреде			
8. Цртање	2		2
9. Лепо писање	2		2
10. Певање	2		2
11. Гимнастика	2		2
Свега	28		28 часова

ПРОГРАМ

1. Наука Хришћанска

V разред

Утврдити религијске појмове стечене у прва 4 разреда основне школе. Живот и рад Исуса Христа. Приче Христове и изреке (продужење из ранијих разреда).

Најважније ствари из обредословља.

VI разред

Читање Јеванђеља на словенском, превођење и тумачење. Срби постају Хришћани, Српска црква до Немање, за време Немање, Патријарси, Важност патријаршије после пропасти српске државе. Укидање пећске патријаршије. Цркве и манастири.

2. Српски језик**V и VI разред**

Читање из читанке. Читање народних умотворина, тумачење и учење на памет.

Вежбање у правопису, утврђивање граматичких правила против којих се највише грешу у говору и писању.

Писмена вежбања која одговарају потребама живота. Читање и писање латиницом.

3. Земљопис**V разред**

Српске земље.

VI разред

Европа (проучити боље суседне и словенске државе).

4. Познавање природе**V разред**

Културне биљке у Србији (уознавање, гајење, прерада, трговина) Важнији минерали (познавање, нахођење, прерада, трговина).

Представници животиња (гајење, производи, трговина, користи и штета).

VI разред

Биљке, минерали и животиње у осталим српским земљама. У оба разреда поуке о чувању здравља.

5. Рачун и геометриски облици**V разред**

Израчунавање задатака из практичног живота. Рад с именованим, једноименим и разноименим целим и десетним разломцима. Метарске мере. Скраћено множење и дељење. Размере и сразмере.

VI разред

Прости разломци. Четири рачунске радње. Прости интересни рачун. Друштвени рачун и правило смесе.

6. Геометриски облици**V разред**

Познавање онога, што се учио у 4 разреду основне школе опширније.

VI разред

Израчунавање површина геометриских слика и запремина правилних геометриских тела с нарочитим обзиром на практичне потребе. Практичном раду у пољу обратити нарочиту пажњу.

7. Историја општа

V и VI разред

Преглед историје суседних народа, који су имали утицаја на судбину српског племена (главне личности, главни догађаји, култура и живот тих народа).

8. Ручни рад

V и VI разред

- а) Рад у школској градини.
 б) Израда објеката, који су обрађивани у настави, од дрвета, хартије.
 Дрворез. Плетарство.
 У женским школама женски ручни рад, крпљење, шивење рубља, а у VI разреду шивење хаљина.
 Поуке о кућењу.

9. Цртање

V и VI разред

Цртање геометриских слика.
 Цртање биљних делова.
 Упознавање српских орнамената и цртање истих.

10. Лепо писање

V и VI разред

Писање писмених састава.
 Брзо писање.

11. Певање

V и VI разред

Одговарање на служби.
 Из црквеног певања.
 Певање световних песама у два гласа. Упознавање нотног система.

12. Гимнастика

V и VI разред

Деце игре. Народне игре у вези са излетима у поље и у шуму. Гимнастичка вежбања (зимни).

Овај програм важи за школску 1904—5. годину.

ПБр. 13812
 23 августа 1904 год.
 Београд.

Министар
 просвете и црквених послова,
Љуб. М. Давидовић, с. р

WWW.UNILIB.RS РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Свима учитељима народних школа у Краљевини Србији.

У свима културним пословима у нашем народу учитељи узимају удела, како се то с разлогом од њих очекује. Они су ревносни покретачи свега што помаже благостање народно ма у ком то погледу било. И баш стога хоћу да Вам ставим у дужност још један нов посао, који ћете, тврдо верујем, добровољно прихватити и радити ревносно да се што успешније изведе. Тај нови посао јесте: *отварање књижница са читаоницама за народ* при свакој основној школи у земљи.

У нас се често говори и пише да знање које ученици стеку у основној школи није довољно а није ни трајно, оно брзо ишчезне из њихове свести кад буду свршили основну школу. Није ретко да се говори да су такви ученици у животу, и поред школовања — неписмени. Због тога се често покреће и питање: шта све да се уради па да се писменост стечена за време учења у школи прво сачува а потом и прошири?

Ово се питање може решавати на више начина, али мени се чини да је за то главно ово троје:

1. Да се поправи и усаврши метода рада у основној школи;

2. Да се продужи учење у основној школи;

3. Да се школа и учитељи постарају за ученике да после завршена учења у основној школи продуже своје усавршавање и у животу читањем подесних књига и новина.

Прво је предмет науке и практичног рада у школи. За друго су унесене одредбе у нови закон о народним школама, који тражи да учење у основној школи траје шест година, што ће се, и ако не тако брзо, у будућности извести. Оно треће, мислим да ће се постићи отварањем при основним школама књижница и читаоница за народ. Ако се ученицима по изласку из школе продужи по плану давати да читају добре књиге и новине, онда ће они не само сачувати од заборава што су научили у основној школи, већ ће то и проширити. То пак могу постићи само учитељи помоћу књижница и читаоница за народ, које ће они прво основати па онда и њима руковати. На који начин да то буде, видећете из правила која сам за то прописао, надајући се да ћете ову мисао свесрдно прихватити и остварити је како то само ви можете и умете. Са своје стране, ја ћу у овоме послу врло радо помоћи у чему год могу, јер знам да ћете на овај начин још више задужити свој народ признањем.

О своме раду на овоме послу ви ћете извештавати и мене и окружни школски одбор, који ће ми и са своје стране крајем ове школске године поднети извештај: шта се у овоме погледу урадило у дотичном округу, у ком обиму и са коликим успехом?

На послетку достављам вам до знања да одобравам да у први мах можете у књижницу за народ пренети понеке књиге из школске књижнице, које су за ову сврху подесне.

ПБр. 18324.

19. октобра 1904. год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Љуб. М. Давидовић с. р.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРАВИЛА О НАРОДНИМ КЊИЖНИЦАМА СА ЧИТАОНИЦАМА

I Име и задатак

Члан 1.

У сваком селу у коме има народне школе установљава се народна књижница са читаоницом.

Члан 2.

Задатак је народних књижница: да шире просвету и писменост у народу и да васпитавају народ и помажу му у познавању и вршењу грађанских дужности.

Члан 3.

Овај задатак врше народне књижнице одабраним књигама и листовима које дају на читање школској омладини и писменим грађанима и грађанкама.

Члан 4.

Народна књижница са читаоницом је саставни део народне школе и смештена је у школској згради.

II Средства

Члан 5.

Средства за одржање народне књижнице су:

- а.) Стална помоћ школске општине;
- б.) Помоћ окружног школског одбора;
- в.) Завештања, поклони и прилози.

III Управа и надзор

Члан 6.

Народном књижницом управља нарочити *Одбор за народно просвећивање*. Овај одбор састављају:

- а.) Сви наставници месне народне школе;
- б.) Председник и благајник школског одбора;
- в.) Месни свештеник;
- г.) По један писмен пуноправни грађанин из сваког села које улази у састав дотичне школске општине, који се одликују нарочитим маром према школи и књизи, а кога изберу на годину дана наставници народне школе у договору с месним свештеником.

Члан 7.

Председник је одбору председник школског одбора, а благајник благајник школског одбора.

Књижничар је наставник месне народне школе. Ако у школи има више наставника, онда књижничара бира наставничко веће.

Члан 8.

Изабрани књижничар мора се примити ове дужности (чл. 45. тач. 11. закона о народним школама).

Члан 9.

Књижничар рукује књижном и за њу материјално одговара.

Члан 10.

По једнога од најотреситијих ученика најстаријег разреда народне школе одређиваће месно учитељско веће за бесплатнога помоћника књижничару.

Члан 11.

Благајник рукује књижничком благајницом по прописима који вреде и за руковање школском благајницом.

Члан 12.

Благајник подноси свака три месеца одбору извештај о стању благајнице.

Члан 13.

Одбор за народно просвећивање има ове дужности:

а.) Да у почетку сваке школске године, а најдаље до 1. октобра, састави и пошаље окружном школском одбору на одобрење буџет о набавци нових и повезу већ набављених књига и листова;

б.) Да одлучује којим ће се лицима допустити служење народном књижном;

г.) Да тражи накнаду за упропашћене или оштећене књиге и листове;

д.) Да се брине о добром реду у књижници;

ђ.) Да се стара да стече књижници што већи број приложника и добротвора;

е.) Да прегледа књижничку благајницу бар једном у три месеца.

Члан 14.

Одбор се састаје на позив књижничара или председника једном у месецу, а по потреби и чешће.

IV Читаоци

Члан 15.

Народном књижном могу се служити сви ученици и ученице месне народне школе којима то одобре њихови наставници, и сви писмени мештани обојега пола оних села која улазе у састав дотичне школске општине.

Члан 16.

За служење народном књижном не плаћа се никакав нарочити улог или такса.

Члан 17.

Сваки читалац дужан је:

- а.) Да узајмљену књигу пажљиво прочита и у одређеном року врати;
- б.) Да узајмљену књигу чува од свака квара и штете;
- в.) Да у подесним приликама узајмљену књигу чита и својим укућанима и осталим својим ближњима, нарочито онима који нису писмени;
- г.) Да по могућству даје о своме крсном имену и другим благим данима ма и најмањи прилог на набавку и повез књига и листова;
- д.) Да свима силама ради да буде што више читалаца:

Члан 18.

Свакоме читаоцу који би се чешће и јаче грешио о своје дужности према народној књижници, одбор ће забранити да се служи књижницом За краће или дуже време.

Члан 19.

Листови се читају у књижници, а књиге се могу носити кући.

Члан 20.

Један читалац може од једном узети само једну књигу, и док је не врати не може добити други.

Члан 21.

Узајмљена књига може се задржати ради читања најдаље петнаест дана.

Члан 22.

Ако читалац не би у одређеном року вратио узајмљену књигу или лист, или би их оштетио, биће дужан најдаље за других десет дана накнадити у новцу њихову вредност.

Члан 23.

За малолетнике ће платити ову накнаду родитељи, односно старатељи, а за удате женскиње мужеви.

V Књиге

Члан 24.

У народну књижницу могу се увести само оне књиге које Министар просвете, у споразуму са Главним Просветним Саветом, за ово препоручи, или које Министар одобри по предлогу дотичног одбора за просвећивање.

Члан 25.

Министар просвете израдиће спискове књига:

- а.) које се морају набавити;

б.) које *треба* набавити; и

в.) које се *могу* набавити.

Ови ће се спискови од времена на време допуњавати.

Члан 26.

При избору књига, које ће се препоручити и одобрити за народне књижнице, мора се гледати на то да препоручене и одобрене књиге буду недесне и својом садржином и техничком изработом и ценом.

Члан 27.

Свака књига мања од пет штампаних табака мора бити лепо и јако прошивена, а већа од пет штампаних табака мора бити тврдо повезана.

ПБр. 18309

18 октобра 1904 год.

Београд.

Министар
просвете и црквених послова
Љуб. Давидовић, с. р.

ПРАВИЛА О ВЛАДАЊУ УЧЕНИКА У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

I Опште одредбе

Члан 1.

Од ученика средњих школа очекује се да ће се у школи и ван школе владати и понашати онако како то доликује васпитаним младићима и да ће се клонити свега што би било ружно по њихов углед или штетно по њихово здравље.

Члан 2.

Свагда и на сваком месту ученици треба да пазе на свој ђачки углед и да чувају своје ђачко достојанство. Треба да се поносе својим ђачким именом и да не чине ништа чиме би га понизили и осрамотили.

Члан 3.

Ученици треба да су часни, искрени, истинити; спрема старијих да су скромни и уљудни; спрема другова питоми и дружељубиви. Лагање, претварање, неискреност нису достојни ђака ђачког имена.

Члан 4.

Ученик не треба никад да изусту псовку или какву погрдну реч; треба да се клони свега што квари слогу и другарско поштовање.

Члан 5.

Своје послове ученици треба да раде предано и с љубављу, јер је рад једино средство којим се добива право и трајно задовољство.

Члан 6.

Ученици треба да пазе на чистоту хране, тела и одела; да чувају своје здравље, јер је здравље извор срећи и напредовању.

Забрањује се ученицима пушење, јер дуван јако руши њихов млади организам.

Члан 7.

Школске и другарске ствари ученици морају чувати као своје. Ко учини какву штету, накнадиће је; за намерну штету биће и кажњен. Кад ученици не кажу кривца, учињену штету плаћа цео разред.

И У ШКОЛИ

Члан 8.

Ученици долазе у школу 15 минута пре првог часа.

У своје разреде улазе примерним редом, не задржавајући се по дворшту и ходницима.

Члан 9.

На уласку сваки ученик треба добро да очисти обућу.

Штитови, капе, горње хаљине и каљаче остављају се на одређено место.

Члан 10.

Улазећи у разред ученик седе на своје место, које му је одредио разредни старешина, и које може променити само по одобрењу разредног старешине.

Пред улазак наставников могу излазити из разреда само редари, који спремају наставни прибор; остали ученици морају бити на својим местима и у тишини очекивати наставников долазак.

Члан 11.

Забрањује се ученицима да се по разредима и ходницима рву, да јуре, вичу, и уопште све што ремети ред и тишину.

Члан 12.

У школу се доносе само школске књиге и школске потребе, које сваки ученик мора имати.

Забрањено је доношење играчака и нешколских предмета.

Члан 13.

Прљав, неумирен и неочешљан не сме долазити у школу ни један ученик.

Члан 14.

Ученицима је забрањено неоправдано изостајање од школе и цркве. Стога ученик не треба да има ни један неоправдан изостанак.

За неоправдане изостанке казни се нарочито.

Члан 15.

Ученик може изостати у важним домаћим приликама, ако унапред добије одобрење од директора или разредног старешине, коме се одмах по доласку у школу јавља за оправдање изостанака.

Ако је ученик спречен каквом недањом да дође на часове, одмах о томе извештава директора или разредног старешину, он или ко старији његов. Учињене изостанке правда ученик првог дана по доласку у школу родитељским или старатељским, а по потреби и лекарским уверењем.

Члан 16.

Задоцњавање се рачуна ученицима као неуредност, за коју се казни.

Ученик који се задоцнио куца на врата, да му наставник допусти улазак у разред.

Члан 17.

Кад наставник уђе у разред, ученици устају и на знак наставников, ако није први час седају, а ако је први час дневног школског рада, редар најпре очита молитву „Свеблагій Господи“.

Члан 18.

На часу ученик седи мирно и право; нажљиво прати што наставник говори, показује или пита.

Члан 19.

Ако би ученик био позван ради испитивања ван свога места дужан је по изласку из клупе пристојно поздравити наставника поклоном.

Члан 20.

Док један ученик одговара, другима није слободно упадати у реч, дошаптавати или дизати руку. Само кад наставник упита: „ко зна?“, ученици се јављају устајањем или дизањем руке.

Ученик треба да одговара гласно и разумљиво.

Члан 21.

Забрањује се да се ученици тужакају појединим наставницима. Ученици се жале разредном старешини.

Члан 22.

Ученицима није допуштено излазити са часова сем, по одобрењу наставниковоу, у крајњим случајевима.

Члан 23.

Ученици треба сами да пазе на чистоту свога разреда; забрањено је пљувати по школском поду и просипати хартице и уопште правити нечистоту.

Члан 24.

По свршетку часа, ученици не смеју устајати ни спремати се пре него наставник за то да знак, а кад им допусти, они излазе или се спремају за одлазак без дупања и викања.

Члан 25.

Одмор између часова сви ученици проводе у дворашту, у пристојном забављању без велике вике и у играма, које им дежурни наставници одобре; у разреду могу остати само кад је време рђаво.

Изражање ван дворашта за време одмора забрањено је.

Члан 26.

При сретану у ходнику или дворашту ученик увек застане и поздравља наставника који прође.

Члан 27.

Дневни школски рад завршује се молитвом „Благодаримъ ти Господи“, коју редар гласно чита пред излазак са последњег часа.

Члан 28.

Сваки ученик носи своју „бачку књижицу“ и показује је у свакој потребној прилици.

Члан 29.

Заказане екскурзије и излети обавезни су. Сви ученици полазе у назначено време, владају се примерно као и у школи.

Изостанци од екскурзије и излета рачунају се као и изостанци од школе и цркве.

Члан 30.

Ради одржања реда и чистоте у разреду, разредни старешина поставља недељно, најмање по једнога редара и редарева помоћника.

Члан 31.

Дужности су редареве да:

- 1) Пази на чистоту у разреду. Он је лично одговоран за ред и чистоту кад кривца неће да каже.
- 2) Спрема сунђер и креду;
- 3) Пази да се доносе и односе наставна средства за поједине предмете и одговара за њих;
- 4) Чита молитву;
- 5) Јавља наставницима изостале ученике;

6) Пази да се учионица проветрава, кад ученици изађу на одмор;

7) Уопште, пази да у разреду буде реда и чистоте. За све што сам са својим помоћником не може извршити или отклонити позива школског послужитеља.

Које ће од ових дужности вршити редар, а које његов помоћник, одређује разредни старешина.

III У Цркви

Члан 32.

У одређено време, по утврђеном распореду, ученици долазе у школу на прозив и тумачење Јеванђеља.

Члан 33.

На тумачењу Јеванђеља ученици одржавају примеран ред као и других школских часова.

Члан 34.

По свршеном тумачењу Јеванђеља, на позив наставников, ученици иду у редовима мирно у цркву.

Члан 35.

Кроз цркву иду ученици тихо и лагано, да се не нарушава узвишеност светиње и службе Божје.

Члан 36.

Ученицима није допуштено, да седе по столовима и да остављају капе у њима.

Члан 37.

Једном заузето место ученик не сме мењати.

Члан 38.

Забрањено је: шапутање, смејање, разговор, задиркивање и, уопште, свако непристојно понашање.

Члан 39.

Ученик не сме излазити из цркве без наставникова допштења.

IV На дому

Члан 40.

Ученици су дужни подешавати своје понашање на дому према родитељима, према родбини и свима старијима и млађима како доликује васпитаним млађицима.

Члан 41.

Старије своје треба да поштују, а млађе да чувају и поучавају.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Члан 42.

Књиге и своје школске ствари ученици су дужни држати чисто и у реду. За њих треба да имају одређено место.

Члан 43.

Забрањено је брљање књига и шарање свезака за задатке и приредешке,

Члан 44.

Ученицима није слободно ни да мењају ни да продају своје књиге и своје ствари без одобрења родитеља или старатеља.

Забрањено је ученицима свако задуживање.

Члан 45.

Ученици су дужни пазити на чистоту и уредност свога одећа. Оно им ни у ком случају не сме бити прљаво и подерано.

Члан 46.

Пре сваког јела ученици перу руке, а после јела, нарочито пред спавање, и лице, уста, зубе и гушу.

Члан 47.

Кад полазе од куће у школу и кад долазе из школе кући, ученици се поздрављају са својим родитељима и старијима.

Члан 48.

У почетку школске године, при упису, сваки ученик казује улицу и број стана и име домаћина код кога је. Сваку промену стана преко године јавља свом разредном старешини.

Кад школска власт нађе за потребно, ученик мора променити стан као и место где се храни.

V На улици и јавним местима

Члан 50.

И ван школе, цркве и дома, ученицима доликује само примерно владање. Њихово понашање и једног према другоме и према осталом свету мора бити угледно како доликује ученицима.

Члан 51.

Ученици не смеју улицом трчати и викати, већ треба да иду мирно и пристojно.

Члан 52.

Ученици треба да се клоне свађе и уличних нереда.

Члан 53.

Ученицима није допуштено, да се скупљају у веће гомиле по улицама и јавним местима.

Члан 54.

Улицом и у школу ученици не смеју носити штапове.

Члан 55.

Све наставнике, као и друга старија и позната лица, ученици поздрављају и ван школе уљудним скидањем капе.

Члан 56.

Похођење јавних локала: позоришта, орфеума, гостионица, кавана и циркуса, а тако исто и јавних забава и свадаба допуштено је ученицима само са родитељима или по одобрењу школске власти.

Члан 57.

Без одобрења школске власти забрањено је ученицима:

- 1) Да сазивају зборове или да учествују на зборовима;
- 2) Да састављају своје дружине или да ступају у друге јавне дружине; и
- 3) Да објављују своје саставе или да покрећу или уређују какве своје новине.

Члан 58.

Који се ученик огреши о ова правила, биће кажњен по Правилима о кажњавању ученика средњих школа.

ПБр. 17766

10 октобра 1904 год.

у Београду.

Министар

просвете и црквених послова

Љуб. М. Давидовћ, с. р.

ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА О КЊИГАМА

Претписом господина Министра просвете и црквених послова ПБр. 17322 од 5 октобра 1904 одобрено је да се књига *Племе Кучи у народној причи и ијесми* од пок. *Марка Миљанова*, може набављати за књижнице средњих школа.

Претписом господина Министра просвете и црквених послова ПБр. 18063 од 16 октобра 1904 год. одобрено је да се књига *Општа историја, средњи век* од *Луке Зрнића*, професора, може употребљавати као уџбеник у средњим, учитељским и вишим женским школама.

WWW.UNILIB.RS Претписом господина Министра просвете и црквених послова ПБр. 5636 и ПБр. 17784 од 12 октобра 1904 године, одобрено је да се књига *Латинска Читанка I део* од *Мите Живковића*, професора, може употребљавати као уџбеник за прву годину учења латинског језика у нашим средњим школама.

Претписом господина Министра просвете и црквених послова ПБр. 17321 од 5 октобра 1904 године, одобрено је да се књига: *Историјски календар* од *Боже Кнежевића*, професора, може набављати за књижнице средњих, стручних и народних школа.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

884. РЕДОВНИ ССТАНАК

29. септембра 1904. год.

Били су: ПРЕДСЕДНИК д-р В. Бакић, ПОТПРЕДСЕДНИК Ст. Ловчевић; РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: Јанко Лукић, Павле Поповић, д-р Чед. Митровић, Ср. Ј. Стојковић, Васа Димић, Јован Н. Томић, Љуб. М. Протић, и д-р Милив. Н. Јовановић.

Пословое: Миладин И. Шеварлић.

I

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 15 септембра ове године ПБр. 15723, којим се извештава Савет да су указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I од 15 септембра ове године, а на основу чл. 6. и 7. закона о уређењу Главног Просветног Савета постављени за редовне чланове саветске за школску 1904—1905 и 1905—1906 годину господа: д-р Војислав Бакић, професор Велике Школе, који ће уједно бити и председник Савета, г.г. д-р Драгољуб М. Павловић и Јанко Лукић, професори Велике Школе, Јован М. Томић, библиотекар Народне Библиотеке; Сретен Ј. Стојковић, директор II београдске гимназије; Васа Димић, директор I београдске гимназије; Ранко Петровић, професор III београдске гимназије; Павле Поповић и д-р Чедомиљ Митровић, ванредни професори Велике Школе; и д-р Миливоје Н. Јовановић, професор II београдске гимназије; и да су редовни чланови Главног Просветног Савета по свом положају а према члану 7. закона о уређењу Главног Просветног Савета начелник министарства просвете и црквених послова г. Стеван Ловчевић и референт за основну наставу г. Љубомир М. Протић.

Савет је ово саопштење примио к знању.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 15. овога месеца, ПБр. 15700, којим се извештава Савет да су, на основу члана 8. закона о уређењу Главног Просветног Савета, постављени за ванредне чланове Главног Просветног Савета за школску 1904—1905 годину г.г. Миливоје Симић, директор крагујевачке гимназије; Сретен

М. Адић, управитељ Мушке Учитељске Школе у Јагодина; Сима Златичанин, директор врањске гимназије; Никола Ракић, директор пиротске гимназије; Павле Аршинов, професор Више Женске Школе у Београду; Петар А. Типа, професор I београдске гимназије; Никола Лазић, професор II београдске гимназије; Михаило Р. Живковић, професор ужичке гимназије; Мирко Поповић, професор II београдске гимназије; Милутин Драгутиновић, професор II београдске гимназије; Михаило Ђорђевић, професор I београдске гимназије; Урош Благојевић, учитељ, председник Учитељског Удружења; д-р Светозар Марковић, лекар из Београда; и Михаило Милошевић, учитељ из Београда.

Савет је ово саопштење примио к знању.

III

Председник Савета предлаже да Савет себи изабере за потпредседника једног између редовних чланова.

Савет је изабрао за потпредседника г. Ст. Ловчевића, свога редовног члана.

IV

Председник Савета предлаже да Савет реши: кад ће у редовне седнице позвати и ванредне чланове саветске.

Савет је одлучио: да се у редовне седнице увек позива по реду старешинства онолики број ванредних чланова, колики број редовних чланова не буде могао доћи на дотичну седницу.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 3. августа ове године ПБр. 12070, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Михаила Врбице, академског сликара, који је молио за место учитеља цртања у средњим школама.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Ср. Ј. Стојковић и Живко Југовић да прегледају документа овога кандидата и да Савету реферују о томе: да ли он има прописне квалификације за учитеља цртања у средњим школама.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 2. августа ове године, ПБр. 12122, којим је спроведена Савету на оцену молба г-ђице Јелисавете Петровићеве, учитељице гласовирања и пјевања у Загребу, која је молила за место учитељице музике и певања у нашим Вишим Женским Школама.

Савет је одлучио: да се умоли г. Петар Крстић, учитељ музике у I београдској гимназији, да прегледа документа г-ђице Петровићеве и да Савету реферује да ли она има прописне квалификације за учитељицу музике и певања у нашим Вишим Женским Школама.

VII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 28. овога месеца, ПБр. 16088, којим је спроведена Савету на оцену молба

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unib.rs

г. Филипа Ковачевића, који је молио за учитеља језика у нашим средњим школама.

Савет је одлучио: да по овоме предмету не може дати своје мишљење док молилац не поднесе уверење о својем владању за оно време од кад није у наставничкој служби и сведочанство о апсолуторијуму бечкога универзитета.

VIII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 24. овога месеца, ПБр. 16403, којим је спроведена Савету на оцену молба г-ђе Цвете Грујићке, учитељице, у Каменици окр. ваљевског, која је молила да се стави у пензију према поднесеном лекарском уверењу.

По прегледу поднесеног лекарског уверења а на основу чл. 33. тач. 10. закона о народним школама Савет је мишљења: да г-ђу Цвету Грујићку, учитељицу, треба ставити у пензију.

IX

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 13. јула ове године, ПБр. 11044, којим је спроведена Савету на оцену молба г-ђице Лепосаве Ђорђевићеве, учитељице у Кораћици, која је молила да се стави у пензију према поднесеном лекарском уверењу.

По прегледу поднесеног лекарског уверења а на основу чл. 33. тач. 10. закона о народним школама Савет је дао мишљење: да г-ђицу Лепосаву Ђорђевићеву, учитељицу, треба ставити у пензију.

X

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 21. јула ове године, ПБр. 11327, којим је спроведена Савету на оцену молба г-ђе Катарине Ђ. Тодоровићке, учитељице у Обрежу, која је молила да се стави у пензију према поднесеном лекарском уверењу.

По прегледу поднесеног лекарског уверења а на основу чл. 33. тач. 10. закона о народним школама Савет је дао мишљење: да г-ђу Катарину Ђ. Тодоровићку, учитељицу, треба ставити у пензију.

XI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 8. овога месеца, ПБр. 14806 којим је спроведена Савету на оцену молба г. Боже Кнежевића, професора, који је молио за одобрење да се његова књига: „Историјски Календар“, може набављати за књижнице народних, средњих и стручних школа.

Пошто је ова књига позната неколицини чланова саветских, то је Савет одлучио: да се књига Историјски календар од проф. Боже Кнежевића може набављати за књижнице народних, средњих и стручних школа.

XII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 20. августа ове године, ПБр. 8875, којим је спроведена Савету на оцену

молба г-ђе Стефе, удове пок. Марка Миљанова војводе, која је молила да се за потребу народних и средњих школа откупи извештан број примерака књиге: „Племе Кучи у народној причи и пјесми“ од пок. Марка Миљанова.

Пошто је ова књига позната неколицини чланова саветских, то је Савет дао мишљење: да се књига: „Племе Кучи у народној причи и пјесми“, од Марка Миљанова, може набављати за књижнице основних и средњих школа и да се може откупити ради поклањања ученицима средњих школа о годишњим испитима.

XIII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 17. овога месеца, ПБр. 15806, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Луке Зрнића, професора, који је молио да се његова књига: „Општа историја — Нови век“ употребљава у средњим школама као уџбеник државног издања.

Савет је одлучио: да г.г. д-р Драгољуб М. Павловић и Јован Н. Томић, редовни чланови Савета, ову књигу прегледају и Савету реферују о томе: да ли се ова може употребљавати у средњим школама као уџбеник државног издања.

XIV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 17. овога месеца, ПБр. 15837, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Петра Убавкића, вишег учитеља и вајара, који је молио да се откупи извештан број примерака рељефа Карађорђа и Његовога Величанства Краља Петра I, ради украса канцеларија министарства, основних и средњих школа, и за награде добрих ученика.

Савет је одлучио: да се умоли г. Богдан Поповић, професор Велике Школе, да оба ова рељефа прегледа и Савету реферује о томе: могу ли се они употребљавати за оно зашта их г. Убавкић нуди.

XV

Саслушан је реферат г. Ср. Ј. Стојковића, редовног члана Савета, о квалификацији за вишег учитеља г. Лазара Крџалића, учитеља цртања ваљевске гимназије.

Према реферату г. Ср. Ј. Стојковића Савет је мишљења: да г. Лазар Крџалић, према поднесеним документима, не може постати вишим учитељем вештина у нашим средњим школама.

Овим је завршен овај саветски састанак.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNI.NS.SR

885. РЕДОВНИ САСТАНАК

6. октобра 1904. год.

Били су : ПРЕДСЕДНИК Д-р В. Бакић ; РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ : д-р Драг. М. Павловић, Јанко Лукић, Павле Поповић, д-р Чед. Митровић, Васа Димић, Јован Н. Томић, Љубомир М. Протић, и д-р Миливоје Н. Јовановић ; ВАПРЕДНИ ЧЛАНОВИ : Павле Аршинов, Никола Лазић, Михаило Ђорђевић и Михаило Милошевић.

Пословољ : М. И. Шеварлић.

I

Прочитан је и примљен записник 884 састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 28. прошлог месеца, ПБр. 16088, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Филипа Ковачевића, који је молио за место учитеља језика у нашим средњим школама.

Пошто је г. Ковачевић накнадно поднео тражена документа, то је Савет одлучио : да г. Јанко Лукић, редовни члан Савета, прегледа све документе молиоаче и да Савету реферује о томе : да ли он има прописне квалификације за учитеља језика у нашим средњим школама.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 5. овога месеца, ПБр. 17354, којим је спроведена Савету на мишљење молба г-ђе Загорке Ст. Стојановићке, учитељице у Витежеву, која је молила да се стави у пензију према поднесеном лекарском уверењу.

По прегледу поднесеног лекарског уверења Савет је дао мишљење : да г-ђу Загорку Ст. Стојановићку, учитељицу, не треба ставити у пензију.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 2. овога месеца, ПБр. 17086, којим је спроведено Савету на оцену писмо Министарства Народне Привреде, које је молило да се његовом питомцу г. Радославу Зотовићу, свршеном ученику уметничке академије у Лајпцигу, да место учитеља цртања у нашим средњим школама.

Савет је одлучио : да г. Ср. Ј. Стојковић, редовни члан Савета, прегледа документа г. Зотовића и да Савету реферује о томе : да ли он има прописне квалификације за учитеља цртања у средњим школама.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 30. прошлог месеца, ПБр. 16822, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Ристе Петрушевића, свршеног ученика београдске сликарске школе, који је молио за место учитеља цртања у нашим средњим школама.

Савет је одлучио: да г. Ср. Ј. Стојковић, редовни члан Савета прегледа све документе г. Петрушевића и да Савету реферује о томе: да ли он има прописне квалификације за учитеља цртања у средњим школама.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 5. овога месеца, ПБр. 16061, којим су спроведене Савету на оцену и мишљење напомене професорског савета јагодинске учитељске школе на *Наставни план* за учитељске школе, који је одштампан у „Просветном Гласнику“ у свесци за август ове године на стр. 160—161.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. д-р В. Бакић, Љуб. М. Протић и Влад. Д. Стојановић, чланови комисије која је израдила Наставни план за учитељске школе, да проуче ове напомене професорског савета јагодинске учитељске школе и да о њима Савету реферују.

VII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 22. пр. месеца, ПБр. 16187, којим је спроведен Савету на поновни преглед поправљени рукопис књиге „Планинке“ од Раше Митровића, учитеља, који је молио за одобрење да се ова његова књига може употребљавати за поклањање ученицима основних школа о годишњим испитима.

Савет је одлучио: да се умоли г. Владимир Д. Стојановић да ову књигу поново прегледа и Савету реферује о томе: да ли се она може употребљавати за поклањање ученицима основних школа о годишњим испитима.

VIII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 1. прошлог месеца, ПБр. 14481, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Мите Стајића, дворског књижара, који је молио за одобрење да се његова издања књига: „Како да сачувамо очни вид“, од д-ра Ђ. П. Нешића, и „Утицај дневне и вештачке светлости на орган вида“ од д-ра Ђ. П. Нешића, очног лекара, — могу набављати за књижнице народних и средњих школа и да се могу употребљавати за поклањање ученицима средњих школа.

Савет је одлучио: да г. Павле Аршинов, ванредни члан Савета, обе ове књиге прегледа с педагошке стране и да Савету реферује о томе: да ли се оне могу употребљавати за књижнице народних и средњих школа.

IX

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 9. августа ове године, ПБр. 12541, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Мите Живковића, професора III београд. гимназије, који је молио да се прегледа цена и техничка израда његове књиге: „Латинска читанка I део“.

По прегледу ове књиге Савет је нашао: да је цена ове књиге умерена, а техничка израда њена добра.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

X

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 25. прошлог месеца, ПБр. 16493, којим је спроведена Савету на оцену молба уређивачког одбора „Омладинскога Гласника“ из Карловаца, који је молио да се његово издање: „Образовање воље“ од Жил Пејо-а у српском преводу од Васе Стајића, откупи за потребу просветних завода у Србији и да се препоручи за књижнице народних и средњих школа.

Савет је одлучио: да г.г. Павле Поповић и д-р Миливоје Н. Јовановић, редовни чланови Савета, ову књигу прегледају и Савету реферују о томе да ли се она може употребити за оно за што је понуђена.

XI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 18. прошлог месеца, ПБр. 15361, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Живојина Марковића, артиљеријског мајора, који је молио за одобрење да се његова књига: „Златна књига I“ може употребљавати за поклањање ученицима основних и средњих школа и да се може набављати за школске књижнице.

Савет је одлучио: да г.г. Јован Н. Томић, редовни члан Савета, и Михаило Ј. Борђевић, ванредни члан Савета, ову књигу прегледају и Савету реферују.

XII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 15. прошлог месеца, ПБр. 15567, којим је спроведена Савету на оцену молба г.г. Љубомира П. Тирића, професора Трговачке Академије, и Теодора Барне, новинара, који су молили за одобрење да се њихова књига: „Албум Београда“ може набављати за књижнице основних, средњих и стручних школа.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Риста Ј. Одавић, професор и Михаило Милошевић, учитељ из Београда и ванредни члан Савета, да овај Албум Београда прегледају и Савету реферују о томе, да ли се он може набављати за књижнице основних, средњих и стручних школа.

XIII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 6. овога месеца, ПБр. 17446, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Влад. Т. Спасојевића, професора, који је молио за одобрење да се његова књига: „Поље“, коју је у рукопису поднео, може употребљавати за поклањање ученицима основних школа и да се може набављати за књижнице основних школа.

Савет је одлучио: да г. Љуб. М. Протић, редовни члан Савета, ову књигу прегледа и о њој Савету реферује.

XIV

Прочитано је писмо г. д-ра Александра Белића, професора Велике Школе, којим извештава Савет да му је немогућно прегледати књигу:

„Учитељ руског језика“, од проф. Петра С. Протића, који је молио за одобрење да се ова књига може употребљавати као уџбеник у школама у којима се руски језик предаје.

Савет је одлучио: да се умоли г. д-р Радован Кошутећ, лектор Велике Школе, да с г.г. Јованом Максимовићем и Павлом Швабићем, професорима, који су раније одређени за референте ове књиге, прегледа ову књигу и Савету реферује о томе: да ли се она може употребљавати за уџбеник руског језика у нашим средњим и стручним школама.

XV

Прочитани су реферати г.г. д-ра Драг. М. Павловића и Михаила Ј. Ђорђевића о књизи: „Општа историја, средњи век“ од проф. Луке Зрнића, који је молио за одобрење да се ова његова књига може употребљавати као уџбеник у гимназијама, учитељским школама и вишим женским школама.

Реферат г. д-ра Драг. М. Павловића гласи:

Главном Просветном Савету

Историја средњег века од г. Л. Зрнића може се као привремени уџбеник употребљавати и у овом садашњем приватном издању. Као стални уџбеник, а у државном издању, могла би се Историја Сред. Века г. Зрнића примити, ако он буде хтео усвојити ове напомене и према њима доправити своју књигу.

1). Опширније изложити историју германских и романских народа, уневши више материјала и из политичке и културне прошлости њихове. Г. Зрнић је унео сразмерно много више грађе из Слов. историје (бар половина књиге обухвата Слов. историју), што се не да правдати ни патриотском тенденцијом, најмање пак светско-историјским значајем прошлости словенских народа.

2). Изложити историју појединих народа, везујући је за групе епохалне догађаје, који су учинили прелом у животу европског политичког и културног развића. На тај начин добија се јасна слика непрекидног историјског развића човечанства, слика континуитета историјског живота, и могућно је ученицима лако савладати материјал, групишући догађаје из живота појединих народа око тих великих догађаја чији утицај доминира појединим епохама.

3). Унети више факата и материјала у „преглед“ културне историје европских народа. Код г. Зрнића овај преглед културне историје има сувише општи карактер, више је карактеристика културног живота но излагање културног живота.

13. октобра 1904. год.
у Београду

Д-р Драг. М. Павловић.

Реферат г. Мих. Ј. Ђорђевића гласи:

Главном Просветном Савету

На своје 858. састанку Просветни Савет решио је да ми се упути Зрнићева *Општа Историја IV. Средњи Век*, те да у смислу молбе пишчеве реферишем Савету, може ли се ова књига употребљавати као уџбеник у гим-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBE.PS

назијама, учитељским и вишим женским школама, и да ли се за ту потребу може откупити. У том смислу част ми је и поднети Просветном Савету овај реферат.

Још пре него што ми је Просветни Савет упутно ову књигу на мишљење, ја сам о њој дао своју оцену у „Наставнику“ св. окт.—нов. за 1903. Стога ће и мој посао овде бити лакши, јер ћу се позвати у главном на своје раније напомене.

Зрнићева Историја Средњег Века појавила је се у zgodном тренутку. Издања старијих уџбеника већ су исцрпена, а Ловчевићев уџбеник и не иде даље од Старог Века. Тиме се једино може и објаснити, што је овај уџбеник Зрнићев ушао у школу пре, него што је и добио потребно одобрење.

Увиђајући потребу за уџбеник Средњег Века, Зрнић је похитао да јој одговори, те је као оглед („штампано као рукопис“) штампано свој Средњи Век. Брзина с којом је рађено приметна је на више места у овој историји. У њој се налази много факата, више но што би требало, а грађа, која је унесена, није често довољно проверена праксом и радом у школи.

Као и сви ранији наши историски уџбеници, тако и овај Зрнићев нема довољно прегледности и концизности, две тако важне и потребне особине, те да се не би историски уџбеници претварали у зборнике владалачких лоза и свију могућих њихових представника.

Нарочито је за Средњи Век потребна извесна срећеност и систематика, јер се ту не предаје само о једном народу, као што је случај у историји старих Грка и Римљана, већ се ту говори о разноврсним народима и њиховим културама.

То сређивање, вели Карџевъ, може бити или по државама (земљама) или периодима. Он је за то, да се догађаји посматрају са светско-историске тачке гледишта и да се излажу по периодима (т. ј. да се увек има главна идеја пред очима и да се у вези излажу њене манифестације код појединих народа). Овакав начин излагања и ако је за децу мало тежи од излагања редом по државама, ипак је бољи и целисходнији, јер при том отпадају многе споредне и излишне ствари, којима и није место у историском уџбенику. Због тога руски писци махом и изостављају руску историју из опште историског уџбеника, па ју одвојено пишу и предају. Ако Зрнићев уџбеник посматрамо са гледишта које износи Карџевъ, онда нам он не даје никакав нов *уравац*, јер је и код њега излагање по државама. Али у његовом уџбенику има једна *новина* друге врсте, која чини да *цео рад носи* у главnome *обележје уџбеника за Српску Историју*. Скоро добра половина овог уџбеника посвећена је историји српској и осталих балканских народа. Ту је писац, по угледу на немачке и француске уџбенике, хтео да истакне националну историју на прво место, те да она буде нека врста центра за проучавање осталих историских догађаја. Ну, ако је то лако извести Французима и Немцима, чија историја дубоко засеца у судбину Европе и који су били носиоци њене културе, то је скоро немогуће извести код нас, који смо већим делом свога државног живота били вазали византиски и у политичком и у културном погледу. Дајући и сувише места српској историји, која се оправдано излаже у вези с историјом Византије, Бугарске и Турске, писац је морао са гледишта *опште историског* да пређе на гледиште *национално*, те да уз крупне светско-историске догађаје износи врло често са свим ситне и незнатне догађаје из српске историје. Држим да је оправдано, што се француска и енглеска историја излажу упоредо, као што је то и у Француским уџбеницима. Из истог разлога могла се тако изнети и Историја Чешке са

историјом Немачке, пошто је Чешка и иначе била Kurfürstentum за царство немачко.

У уџбенику за Средњи Век, пре но што се пређе на Слобу Народа, потребно је учинити неке напомене у опште о римском царству, његовом друштвеном уређењу и културном стању. Држим да је погрешно што се у овом уџбенику најпре говори о Словенима, па тек после о Немцима, који се на историјској позорници јављају много пре од Словена и радом својим изазивају пад Западног римског царства.

О Словенима се говори доста, али расплинуто и с домишљањем. Кад је реч о Слоби Народа требало је нарочито поменути какве су измене наступиле у државном и друштвеном уређењу, пошто су Германци завладали римским провинцијама.

Зрнић, по немачким уџбеницима, у Средњи Век рачуна време од Слобе Народа до почетка Реформације (1517) и дели га на 3 периода. Средњи Век је од особитог значаја са своје нове организације државне и друштвене, или тако званог *феудализма*. У овоме је уџбенику дат главни нацрт тога уређења, али је више говорио о властелинству, а врло мало о грађанском и сељачком сталежу и његовом тешком положају.

О Византији говори се доста и помињу се скоро сви њени владари, али моћ традиције и институција овога царства није јаче истакнута.

Цркви, као једноме од најмоћнијих чинилаца у историји Средњег Века, није поклоњено довољно пажње. Не види се постепени развитак цркве, узроци њеном напредовању и мене кроз које је пролазила. Услед тога ученик ће тешко разумети ону борбу између духовне и световне власти, борбу која се протезала кроз неколико векова. Не знам за што се у §. 188. говори само о Виклифу и то сасвим засебно. Мени се чини да би много боље било, да је писац у неколико одељака дао преглед опадања црквене власти, говорећи при том о папи Бонифацију VIII, Виклифу, Шизми, Хусу, Косничком и Базелском Сабору, Савонароли и т. д. Ово би било прегледније, а боље би одговарало и III. периоду овога уџбеника.

Крсташки су ратови, као што и треба, изложени засебно као догађаји међународног значаја. Лепо је, и ако мало опширније, израђен одељак о Арабанима и њиховом царству.

Према политичком делу из историје балканских народа културни је део слабо заступљен. Ово нарочито важи за српску историју чији културни део, како је овде приказан, ни мало не одговара политичком. Неколике умесне напомене на политички део српске историје писцу је учинио Јов. Радоњић у Летопису за 1903.

О византиској култури требало је штогод више рећи, кад се зна да је целокупна наша средњовековна култура, као и бугарска и руска, имала свој извор у Византији.

Кад је реч о византиском стилу (стр. 146), требало је поменути да је тај стил код Руса у нечем измењен, јер су кубета више извучена (као главица лука), а ту је требало рећи да се из тога стила (византиског) развио и маварски са карактеристичним источњачким украсима. Са византиског стила Зрнић прелази на готски, а никако не помиње *романски* стил, који се развио из римских грађевинских облика и био у употреби од 10—13 века (Саборне Цркве у Мајнцу, Шпајеру, Бамбергу и т. д.)

Пало ми је у очи да писац почетак стогодишњег рата, по неким немачким уџбеницима, ставља у 1339. годину, а у свима француским уџбеницима и делима стоји да је тај рат трајао од 1337—1453.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Да поменем овде још да писац не помиње дела и уџбенике по којима је овај свој посао израдио.

Између осталог добра је страна овог уџбеника што је језик у њему доста чист, а излагање течно и више наративно, те се због тога понегде опажа и развученост. Техничка страна књиге не задовољава, слог је доста збијен, а хартија је више сиве но беле боје. Штампарских погрешака има прилично.

Цена књизи (3 дин.) према техничкој изради као да је велика.

После свега овога мишљења сам: да се ова књига може употребљавати у гимназијама као *привремени* уџбеник, да се она по потреби може употребљавати и у учитељским школама, које ће код нас, због незнатног броја ђака, још задуго чекати на нарочито уџбенике. Тај узрок увешће ову књигу можда и у вишу девојачку школу, и ако те школе у целом свету имају нарочите програме и нарочите уџбенике.

Просветном Савету захваљујем на указаном поверењу. Враћам књигу послату ми на преглед.

5. маја 1904. год.
у Београду

Захвалан,

Мих. Ј. Ђорђевић,
професор I. беогр. гимназије.

Према овим рефератима г.г. референата Савет је одлучио: да се књига: „Општа историја, средњи век“ од проф. Луке Зрнића може употребљавати као уџбеник приватног издања у гимназијама, учитељским школама и вишим женским школама према чл. 54. Правила о штампању уџбеника.

Пошто су г.г. д-р Драг. М. Павловић и Мих. Ј. Ђорђевић у саветској седници изјавили да не желе никаква хонорара за ове своје реферате, то им Савет и није одредио никакав хонорар.

Овим је завршен овај саветски састанак.

НАУКА И НАСТАВА

ПРЕГЛЕД САДАШЊЕГА УРЕЂЕЊА НЕМАЧКИХ УНИВЕРСИТЕТА

од

Д-р В. Лексиса
професора

Пруска просветна управа, у споразуму са владама осталих савезних држава и потпомогнута од њих, предузела је, да немачка школа и немачка школска просвета што достојније буду представљене на овогодишњој светској изложби у Св. Лују збирком подесних наставних средстава, модела, планова, графичких таблица, описа и т. д. А као прилог немачкој наставној изложби у Св. Лују издато је опширно дело о стању целокупне наставе у Немачкој. Редакција овога дела, које је изишло у неколико великих свезака под насловом *Das Unterrichtswesen im Deutschen Reich* (Berlin, A. Asher & Co., 1904), поверена је Д-р В. Лексису (Lexis), универзитетском професору у Гетингену, а сарадници су му били многобројни други стручњаци.

Првој свесци су предмет универзитети у немачкој царевини. И њу је уредио Лексис, опет у друштву са многим другим научњацима. У њој је на 655 страна велике осмине, са врло лепом техничком опремом књиге, изнесено све што се тиче немачких универзитета с особитим погледом на њихов наставни посао и на утицај, који они имају као највише научне школе, па је и за сваки универзитет дата и кратка историско-статистичка скица. То врло поучно и занимљиво дело има ове одељке.

У уводу је „Преглед историскога развитка немачких универзитета са нарочитим обзиром на њихов одношај према науци“ од познатог Берлинског професора Ф. Паулзена и „Преглед садашњег уређења немачких универзитета“ од самога уредника Лексиса.

У првом се одељку говори о наставним гранама и њиховом изучавању у факултетима. Ту је реч о свима факултетима редом, евангелском и католичком теолошком, правничком, медицинском и философском и сваку је струку на њима обрадио по један њезин представник.

Други је одељак посвећен појединим универзитетима. Код свакога од њих изнесен је историски преглед, садашње стање (у лето 1903 године) и статистички преглед. После говора о свима универзитетима редом прегледани су други јавни академски заводи (католичко-теолошки лицеји и семинари, војна академија у Берлину, краљевска академија у Позену и др.) и приватни заводи за више образовање (Volkshochschule Humbolt — Akademie, Lesing-Hochschule, Freie Hochschule, Viktoria-Lyzeum и други). И овде је било више сарадника.

У додатку је показан целокупан број ученика по факултетима у свима (22) немачким универзитетима, целокупан број доцената (наставника) на немачким универзитетима, преглед броја ученика на разним врстама великих школа у Немачкој и целокупна сума редовних издатака на немачке универзитете.

Из целог дела, које можемо најтоплије препоручити школским људима и свима које интересује више, универзитетско образовање, ми смо превели и овде износимо други одсек увода, о садашњем универзитетском уређењу. У нас је на прагу стварање српског универзитета, па можда ће бити на одмет, да се и већи круг читалачки упозна са уређењем универзитета у једној од великих држава европских, у којој наука и култура у опште врло високо стоје.

1. Немачки су универзитети само државни заводи. До душе не би стајало ништа на путу, да градске општине или приватни завештачи подижу велике школе по угледу на универзитете, али ови заводи не би имали она права, која су законом призната универзитетима, и могли би их добити само по нарочитом одобрењу. Давање академских ступњева није најважније међу тим правима; много већи значај има то, што је учење на ком немачком универзитету прописано као потребна погодба за добијање места у црквеној служби,¹ у судској, вишој управној и школској служби, за добијање права на правозаступништво и за вршење лекарске праксе.

Универзитети су правне личности у јавном праву; они, као што се изреком вели у пруском земаљском праву, имају права привилегованих корпорација. Њихова унутрашња уредба одређена је за сваки универзитет и њихове факултете привилегијама и статутима, који потичу од владавина из најразличнијих времена, а допуњени су министарским наредбама.

Сви универзитети имају на расположењу знатну имаовину у облику зграда, збирака и т. д., сем тога и завештања за стипендије или за обезбеђење професорских породица. Неки, као Грајфсвалд, имају имање, које им доноси знатан приход, из кога се подмирује добар део изда-

¹ Само за спрему католичкога духовништва има поред теолошких факултета и нарочитих завода, којима су призната иста права као и оним првима.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

така на њихово издржавање. Други добијају додатке из самосталних јавних фондова, који су одређени на нарочите сврхе, на пр. Гетинген из хановеранског манастирског фонда. Као властита зарада долазе у обзир приходи из клиника и неке таксе. Ну највећи део свих универзитетских трошкова ипак се покрива непосредним државним додатцима.

2. Универзитети стоје непосредно под оним министарством у својој држави, које управља просветом, дакле у Пруској под министарством духовних, просветних и медицинских послова, у Баварској под министарством црквених и школских послова, у Саксонској под министарством црквених и школских послова. Као Министареки комисар на пруским универзитетима, изузимајући Берлин, постављен је један куратор, који управља нарочито економским стварима у заводу, зградама, а од чести и стипендијама, и посредује у кореспонденцији између универзитетских грана и министарства. Према одлукама савезне скупштине од 1819. године на место куратора били су постављени „изванредни владини пуномоћници“ са битно ширим правима надзора, али 1848 године Савезна Скупштина укинула је изузетне законе од 1819 године и у Пруској је рад куратура опет ограничен на функције, које су им одређене уредбом из 1806. године. У Берлину је највећи део кураторских послова задржало за се само министарство, а остало је пренесено на кураторију, коју чине ректор и универзитетски судија. У универзитетским градовима, који су седиште главнога председника (Oberpräsident), дакле у Бреслави, Кенигсбергу и Минстеру, овај је у исти мах и куратор са једним саветником као замеником. Изван Пруске имају кураторе универзитети у Јени и Штрасбургу; и у овом последњем куратор је државни секретар са једним министарским саветником као заступником. Сличан положај као куратори у Пруској имају у Лајпцигу владин пуномоћник, у Тибингену канцлер, а вицеканцлер у Ростоку, где велики херцог Мекленбург-Шверински носи титулу канцлера.

Врховни представник универзитета је ректор или у неким универзитетима проректор, нарочито онде, где почасни положај као Rector magnificentissimus има владар или, као у Гетингену, који принц из краљевске куће. Ректора или проректора бира из своје средине на годину дана збор редовних професора а на начин који је различан у појединим универзитетима (у Гетингену, бира га пленум, у који улазе и ванредни професори), ну ипак је за тај избор потребно владино одобрење. Ректор управља редовним пословима и председава у сенату и другим одборима. Код већине универзитета сенат чине поред ректора његов претходник, декани појединих факултета, сенатори нарочито изабрани од редовних професора на годину дана и универзитетски судија; ну код многих (Гетинген, Марбург, Јена, Ерланген, Тибинген) сви редовни професори састављају сенат, а поред њега има нарочито изабрани управни одбор

и правнички или дисциплинарни одбор, који заједно врше функције ужега сената код других универзитета. И у Гисену, Хајделбергу и Фрајбургу има поред ужега сената један шири, а под разним именима (генерални концил, консисторија, академски концил) и у Халу, Кенигсбергу, Килу, Грајфсвалду, Ростоку.

Универзитети су, према главним гранама наука, које имају да негују, подељени на факултете, којих је, као што је познато, у почетку било четири, али их је сада на многим универзитетима више, док Минстер изузетно има само три факултета. На четири универзитета (Бон, Бреслава, Тибинген, Штрасбург) су евангелски и католички теолошки факултет један поред другог; у Минстеру, Минхену, Вирибургу и Фрајбургу само је католички а на осталим универзитетима налазе се само евангелски теолошки факултети. *Од философског факултета одвојен је самостални математичко-природњачки факултет у Тибингену, Штрасбургу и Хајделбергу, а у Тибингену сем тога још и факултет за државне науке.* Исто тако у Минхену има нарочити факултет за науку о државној привреди. У Штрасбургу је 1872. године на место јуристичког основан факултет за правне и државне науке; то исто је било 1902. у Минстеру, а у Вирибургу и у Фрајбургу јуристички факултет претворен је у факултет за правне и државне науке.

Факултети у ужем смислу састављени су од редовних професора, који њима припадају, а у ширем смислу факултете чине укупно сви наставници и ученици једне научне области. Факултети воде надзор над наставом у својим стручним предметима и одговорни су за правилно вршење и потпуност њезину. Кад се упразни које професорско место, њима је допуштено, или по уобичајеном реду или изрично према њиховим статутима, да влади предлажу подесне личности за та места. Исто је тако ствар факултета и постављање приватних доцената према уредби о хабилитацији. И давање академских чинова остављено је једино факултетима, према се врши и под аукторитетом целога универзитета. Сваки факултет за управљање својим пословима бира из своје средине на годину дана једнога декана. О избору се већином извештава министарство.

Наставничко особље универзитетско састављено је од редовних професора, хонорарних професора, ванредних професора, приватних доцената и лектора, поред којих долазе још технички наставници и учитељи вежбања. На понеким универзитетима раде и „одређени (beauftragte) доценти“, који не припадају академском наставничком особљу и који се по правилу узимају само за оне струке, које нису заступљене у обичној настави.

4. Редовне професоре поставља владалац на предлог министарства, које се по правилу обазире на предлоге факултета. Они су државни чиновници, али ипак у по неком погледу заузимају нарочити положај.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIJ.BG.BS

www.unil.rs Они чине право стално наставничко особље универзитетско и само они по правилу имају право бирања. Из њихове средине излази и представник, кога универзитети шаљу у скупштину своје државе према појединим уставним одредбама.

Сваки редовни професор добија катедру за одређену струку, али има права, да држи предавања из свих предмета који долазе у област његова факултета, а по статутима неких универзитета и из свих предмета, који припадају и другим факултетима. Изречно је обавезан по правилу да јавно (бесплатно) држи часове само из једног предмета (или место тога једно бесплатно вежбање као *privatissimum*) и приватно опет из једног предмета. Јавна предавања, која су у старије време била главна задаћа професорима, сада се већином држе са по 1 или 2 часа недељно.

Плата професорима је са свим друкчије уређена но осталим чиновницима. Поред сталне плате они добијају хонорар за приватна предавања и таксе за промоције и друге испите. Ректорство и деканство доносе још и нарочите приходе.

Плата редовним професорима у Пруској изнова је уређена 1897. године по принципу повишица према годинама службе. Она почиње у Берлину са 4800 марака (6000 динара), а на осталим универзитетима са 4000 м. (5000 дин.) и пење се код првог универзитета у 6, а код осталих у 5 четири годишњих периода до 7200 односно до 6000 марака (9000 одн. 7500 дин.). Сем тога професори добијају додатак на стан, који у Берлину износи 900 м. (1125 д.), а на осталим универзитетима према величини града 660 м. (825 дин.) или 540 м. (675 д.). Даље има један диспозициони фонд од 175000 м. (218750 д.) годишње, из кога се дају лични додаци особито истакнутим наставницима и научницима, нарочито приликом позивања на универзитет. Ну тако звани нормални максимум (у Берлину 9400 м. = 11750 д. а на осталим универзитетима 7800 м. = 9756 д., осем станарине) сме се прећи само по краљевском одобрењу. У осталом на нови систем нису пристали сви професори, који су 1897 године били у служби, јер је с њиме био скончан и пристанак на смањење хонорара, о чем ће ниже бити речи. Такође у будућности немају примену одредбе о повишицама по годинама службе за професоре медицине, који у исти мах врше и лекарску праксу.

У Баварској, према одредбама од 1892. године, износи законска плата редовним професорима у почетку 4560 м (5700 д.) и расте сваких 5 година у три прва маха по 360 м. (450 д.) а доције по 180 м. (225 д.). Уз то иде додатак на стан у 540 м. (675 дин.), али се он сразмерно умањује, кад је приход од хонорара већи од 1200 м. (1500 дин.) или кад плата за више од 1200 м. (1500 дин.) прелази нормалну, док на послетку сасвим не отпадне. Из нарочитих разлога дају се лични додаци.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У Тибингену по закону од 27. јула 1899. године, иду од 1. априла 1899. овако плате редовним професорима: 4000 м. (5000 дин.), 4500 м. (5625 д.), 5000 м. (6250 д.), 5500 м. (6875 д.) и 6000 м. (7500 д.), растући све у трогодишњим периодама. Сем тога даје се станарина од 300 м. (375 д.). Стварне плате, нарочито плате са стране позваних професора, често су знатно увећане личним додацима, тако да просечна плата заједно са станарином износи око 7200 м. (9000 дин.).

У Саксонској се плате лајпцишким професорима одређују за сваки поједини случај. У теолошком и философском факултету има сада редовних професора са 3000 м. (3750 д.) плате, а опет највећа плата достиже у првом 12380, а у другом 11000 марака (15475 одн. 13750 дин.). У јуристичком факултету крећу се плате између 5600 и 11900 м. (7000 и 14875 дин.), у медицинском између 4500 и 10000 м. (5625 и 12500 дин.). Уз то долази од 1. јула 1904. још један истина врло мали додатак на стан.

И на баденским универзитетима нема сталне платне скале. Стварне плате редовних професора крећу се између 3000 и 10600 м. (3750 и 13250 д.). Просечна плата у Хајделбергу заједно са станарином од 760 м. (950 д.) износи 7340 м. (9175 дин.), а у Фрајбургу 5991 м. (7488 динара).

Ни у Штрасбургу нема ни нормалних плата ни повишица по годинама службе. При оснивању универзитета редовним професорима одређене су плате од 6600 до 13500 м. (8150 до 16875 дин.), ну ипак $\frac{1}{6}$ до $\frac{1}{5}$ од ових сума имала је карактер додатака на активитет. Поједине од тих почетних великих плата још су и данас у спази; али редовни професори постављени за последњих десет година добијају по правилу само 5000—6000 м. (7250—8500 дин.).

У Гисену, по хесенском закону од 9. јуна 1898., износи почетна плата 4500 м. (5625 дин.) и повишава се у 5 четир годишњих периода до 6500 м. (8125 дин.). Додатка на стан нема у Хесенској.

У Јени је од 1902. године, после укинућа професорских пореских привилегија а уз помоћ годишњег додатка од 30000 м. (37500 дин.), који се ставља на расположење из завештања Карла Цајса, уведена платна скала по пруским одредбама али ипак без станарине.

У Ростоку је почетна плата 4200 м. (5250 дин.), па онда долазе два пута после две године а доцније после сваке четири године повишице од 400 м. (500 дин.) до највеће плате од 6600 м. (8250 дин.).

5. Што се тиче хонорара за предавања, у њихову се корист наводи то, да се њима професори подстичу на живљи наставнички рад и одвраћају од сувише претежнога бављења о научном испитивању; да њихов положај добија већу самосталност, а у интересу науке; да је правично и да треба желети, да велики научници светскога гласа великим приходом од хонорара могу доћи и до спољашње сјајнога поло-

www.unilj.org

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ваја. Али на супрот овим аргументима истиче се то, да приход од хонорара стоји поглавито до предмета, да од неких предмета, као напр. од Астрономије или Санкерита, ни најодличнији научници и испитивачи никада не могу добијати знатан приход од школарине, да је у опште распоређење ових прихода веома неједнако и да се никако не управља само по научним заслугама појединих професора. Због тога у Аустрији од 1897. године хонорари иду у државну касу а у исти мах повишене су плате. У Пруској су избегли тако радикалан корак, већ је у вези са горе споменутом новом уредбом о платама извршена и реформа хонорара, чиме је постигнуто неко изједначење. На основу једне одредбе из закона о платама у државну касу иде половина хонорара свих професора по буџету (редовних и ванредних), у колико по одбитку квесторских трошкова прелазе за редовце професоре 3000 м. (3750 дин.), а у Берлину 4500 м. (5625 дин.). Овај се пропис примењује на професоре који су већ у служби само по њихову пристанку. Једном одредбом државнога буџета од 1897. године даље је утврђено, да се ови одбици од хонорара скупљају у један нарочити фонд за издавање, из кога ће се плаћати годишњи додаци професорима по буџету (редовним и ванредним) са мањим споредним приходима. Једном одредбом у државном буџету од 1902. године у толико је ближе уређена употреба овога фонда, што хонораре и друге споредне приходе, који у рачун долазе — нарочито таксе за промоције — за све професоре по буџету треба допунити до 800 м. (1000 дин.), и што се остатак од тога фонда може употребити на нарочите додатке професорима за одређено време, на давање одређених прихода од хонорара при позивању и — највише до 20000 м. (25000 дин.) — на потпомагање универзитетских наставника свих категорија. Професори који су већ били у служби а имали су велике приходе од хонорара нису, наравно, пристали на нови систем, те је тако у 1900. години од 590 редовних професора било 20 са 10000 до 15000 мар. (12500 до 18750 динара), 6 са 15 до 20000 м. (25000 дин.), 5 са 20 до 30000 м. (37500 дин.) и 3 са више од 30000 м. хонорара. Од осталих немачких држава није до сада још ни једна пошла за примером Пруске.

Што се тиче величине хонорара, у години 1898. наређено је у Пруској, да се не смеју прећи досадање норме (за предавање без експеримената највише 5 марака од недељног часа). На већини осталих универзитета такође је утврђена највећа сума. Сиромашни ученици у једном делу универзитета чекају се за хонораре неки број година, а код осталих (у Пруској само у Марбургу) се са свим ослобођавају или само у пола.

Кад се прорачуна оно што се добија од хонорара и оно што се од хонорара додаје и добитак од такса, онда целокупна плата 502 редовна професора на пруским универзитетима за 1900. годину износила је просечно 11735 м. (14668. д.). Од њих су 30 имали мање од 6000 м.

(7500 д.), 128 између 6 и 8000 м. (10000 д.), 114 између 8 и 10000 м. (12500 д.), 65 између 10 и 12500 м. (15000 д.), 73 између 12 и 15000 м. (18750 д.), 55 између 15 и 20000 м. (25000 д.), 18 између 20 и 25000 м. (31250 д.), 9 између 25 и 30000 м. (37500 д.), 7 између 30 и 40000 м. (50000 д.), 3 преко 40000 м. (50000 д.) прихода.

Редовни хонорарни професори имају ранг редовних професора, али у том своме нарочитом положају не добијају никакву плату и имају право на држање предавања, али нису на то обавезни, сем ако нису као ванредни професори добили вишу титулу. Често су ови професори виши чиновници на другим положајима или и у пенсији. На баденским универзитетима и у Штрасбургу има и просто титула хонорарни професор, који је тамо виши од ванредног професора, док у Минхену долази после њега.

6. Међу ванредним професорима ваља разликовати оне који су по буџету и оне који нису по буџету. Први су стално постављени са одређеном платом и служе или на попуњавање наставе у главним струкама или заступају оне струке, за које још нема редовне професуре или на неком универзитету или у опште.

Ванбуџетски ванредни професори не добијају плату, ну по неки међу тим одређени су да држе предавања и тада добијају неку награду. Раније је постављење за бесплатног ванредног професора било као неки подстицај и признање приватним доцентима, који су се добрим показали. Ну у Пруској су таква постављења у новије време све ређа и доценти са добрим успехом сада по правилу добијају просто титулу професора. У Пруској је увођењем титуле „ванредног хонорарног професора“ и у Минстеру постала нарочита категорија титуларних професора.

Буџетски ванредни професори имају у Пруској плате од 2000 м. (2500 д.) до 4000 м. (5000 д.), у Берлину 2400 м. (3000 д.) до 4800 м. (6000 д.), причем је повишица од 460 м. (500 д.) у пет односно шест периода од четири године. Сем тога они имају исти додатак на стан као и редовни професори. Њихов приход од хонорара често је незнатан и ретко је особито велики, а од факултетских такса они само по изузетку имају неки део. Али баш због овога разлога може се рећи, да је одредбама о употреби одбитака од хонорара њима у некој мери загарантован хонорар од 800 м. (1000 д.), јер се њима по правилу уз то не рачунају друге таксе као редовним професорима.

У Баварској је почетна плата ванредним професорима 3180 м. (3975 д.) и пење се онако исто као и редовним професорима периодично у почетку са 360 м. (450 д.) а доцније са 180 м. (225 д.). Станарина износи код њих само 420 м. (525 д.) и отпада под истим погодбама као и код редовних професора.

WWW.UNILIB.RS

У Тибингену почиње плата ванредних професора са 2400 м. (3000 д.) и расте у 5 трогодишњих периода са по 300 м. (375 д.) до 3900 м. (4875 д.). Станарина износи само 200 м. (250 д.).

У Саксонској, Баденској и Елзас-Лотрингији нема ни за плате ванредних професора никаквих сталних норми. На оба баденска университета оне износе просечно 3685 м. (4606, д.) са додатком на станарину у 620 м. (795 д.). У Штрасбургу су при оснивању университета по правилу утврђене плате на 3000 м. (3750 д.) са додатком од 600 м. (750 д.), а и сада ће тамо бити у сличном стању.

У Гисену се плате ванредних професора од 2500 м. (3125 д.) пењу у 5 четворогодишњих периода до 4000 м. (5000 д.). Додатака на станарину нема. У Јени оне иду у пет периода од 2000 до 4000 м. (2500 до 5000 д.). У Ростоку почињу од 2400 м. (3000 д.) и пењу се најпре после три а затим после четири године са по 300 м. (375 д.) до највеће плате од 3600 м. (4500 д.).

7. Буџетски (редовни и ванредни) професори у Пруској не стоје под истим одредбама о пенсионувању које вреде за остале чиновнике, већ у случају неподобности за службу они се ослобођавају од држања предавања са пуном платом поред новчаног додатка на стан и удела у факултетским таксама. Ово одликовање у вези је у неколико са тим, што се један део прихода професорских састоји из школарине, која отпада са престанком наставничкога рада. У Јени и Ростоку стоје професори исто тако. У Лајпцигу професори *се могу пензионovati само по својој молби и величина пенсије тада се одређује по споразуму између министарства и молцоца*. У Штрасбургу се добија пенсија по ислужењу, што може тражити професор, кад има 65 година или кад му је одузето управљање његовим институтом. Он тада добија своју праву плату, али се одбија $\frac{1}{5}$ или $\frac{1}{6}$ додатака. У Баварској, Виртемберској, Баденској и Хесенској за пенсионување професора вреде исте одредбе као и за остале чиновнике. У Баварској се при том школарина узима као „споредан приход“ и због тога се норма за пенсију у првих десет година службе повишава са $\frac{1}{7}$, а у других десет година за $\frac{1}{8}$. У осталом, пенсионување у ствари бива само по молби. У Тибингену као накнада за школарину при обрачунавању за пенсију плати се додаје 2000 м. (2500 дин.), али ипак пенсија не сме *прећи суму од 6000 м. (7500 д.)*.

8. Што се тиче старања о породици буџетских професора, на пруским универзитетима имаде још из старине удовичких фондова, који од чести имају знатно имање; али се од 1889. не узимају више никакви улози од чланова, већ држава додаје приходу од имања још толико, да се могу исплаћивати одређене пенсије удовицама и сирочади. Оне износе без обзира на године службе умрлога за удовицу редовнога професора 1650 м. (2062 д.) а за удовицу ванреднога професора 1300 м. (1625 д.), за прво дете (до напуњене 21. године или до удаје) 480

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.umi. (600 д.), за свако даље 300 м. (375 д.); за једно потпуно сироче 720 м. (900 д.), за свако даље 480 м. (600 дин.).

На неким пруским универзитетима има и каса за помоћ или нарочитих фондова за потпору, који се издржавају завештањима и прилозима.

У Баварској пензија за удовицу редовнога професора износи 1000 до 1400 м. (1250 до 1750 дин.) а за удовицу ванреднога професора 700—1000 м. (875 до 1250 д.). И пензије за децу су мање но у Пруској. Професори још имају право да плаћањем прописаних улога ступе у опште друштво за потпомагање државних службеника и да тиме добију знатне додатке удовичкој пензији.

У Виртембершкој и Баденској пензије за удовице и сирочад издају се делом из пензионог фонда, у који морају професори давати улоге, делом из државаних додатака. У Штрасбургу пензије за удовице редовних и ванредних професора плаћају се из обласне касе и износе, према плати умрлога, 960 до 1600 м. (1200 до 2000 д.) а за свако сироче 320 м. (400 динара).

У Лајпцигу има универзитетски удовички фонд са властитом имовином, али се ипак не узимају никакви улози од професора и држава додаје, ако што недостаје. Пензија за удовицу редовнога професора износи 1800 м. (2250 д.), а за удовицу ванредног професора 1000 м. (1250 д.) или $\frac{1}{5}$ од последње плате умрлога, ако је то више. За свако дете до 18 година пензија износи $\frac{1}{5}$, за свако двоструко (без оца и матере) сироче $\frac{3}{10}$ од суме која припада удовици. Сем тога има у Лајпцигу „Фонд за помоћ и за девојачку пензију“, који се оснива на улозима и који сада даје удовицама редовних професора 300 м. (375 д.) а удовицама ванредних професора 200 м. (250 д.) додатка на пензију.

У Хесенској и Мекленбургу за професоре вреде опште одредбе за обезбеђење породица умрлих чиновника. Улози се не узимају. У Јени има фонд за обезбеђење удовица и сирочади са улозима професора, који даје удовици 900 м. (1125 д.), првом малолетном детету 200 м. (250 д.), другом 150 м. (185. д.), а сваком даљем 100 м. (125 д.), потпуним сирочадима на исти начин, односно 600, 150 и 100 м. (750, 185 и 125 дин.), ну ипак свега не више од 1050 м. (1312 дин.).

9. Професори немачких универзитета у дисциплинским односима стоје под одредбама које вреде за остале чиновнике у њиховој држави. Само је у Јени ово питање остало отворено, јер овај универзитет до душе лежи у великом херцегству Саксен-Вајмарском, али га заједнички издржавају три саксонска херцегства. Без дисциплинског поступка и без свога пристанка професори у Пруској не могу бити премештени на друга места, јер се, према § 96 дисциплинског закона од 21 јула 1852., §§ 87 до 95 тога закона, који се тичу премештаја и пензионо-

вања. других чиновника у интересу службе, никако не примењују на универзитетске наставнике.

10. Приватни доценти су наставници, којима је, по испуњењу одређених погодаба под ауторитетом универзитета, допуштено, да на њему раде самостално. Они се не само могу користити универзитетским просторијама, већ се ученицима исто онако рачунају предавања што код њих слушају, као кад би их слушали код кога редовног професора. Они узимају школарину на исти начин као и професори, али у Пруској наравно не сnose одбитак прописан само за професоре по буџету. ако би приход од школарине прелазио одређене границе. По некад се одређују да држе предавања и тада добијају и награду, али ипак немају никаква права на такву повластицу, која им се у свако доба може опет и одузети. На пруским а и на другим универзитетима приватни доценти могу добити и стипендије. У пруском буџету за наставу одређено је на ту сврху 60000 марака (75000 динара). Појединац не сме свега добити више од 6000 м. (7000 д.), и ова се сума по правилу распоређује на пет година. За успешан рад приватан доцент у Пруској после неколико година добија од министра титулу професора, али се тим ипак не прелази у другу категорију универзитетских наставника као што је то у случају постављења за бесплатнога ванредног професора или за ванреднога хонорарног професора.

Постављање за приватнога доцента на основи испуњених хабилитационих радова у Пруској зависи једино од факултета. Он треба само да извести министра о том и да поднесе ближе податке о животу, учењу и научним радовима новог доцента. Молбац треба међу тим уза своју пријаву факултету да поднесе и уверење кураторије, на ништа не стоји на путу његовој хабилитацији. И у Штрасбургу је давање *venia legendi* само ствар факултета. У Гисену то допуштење даје ректор по пристанку сената, па се министарству онда пошаље извештај. На баденским универзитетима, у Лајпцигу и у Ростоку, министарство треба да даде одобрење. У Јени је на предлог сената потребно одобрење од кнежевског управника универзитетског, а у Баварској и у Виртембершкој коначно се допуштење добија од краља. У Баварској се приватни доценти и заклињу. Али се чак ни тамо они не сматрају као чиновници већ само као „аспиранти за државну службу“. Ну и ако нигде немају чиновнички положај, они ипак стоје под дисциплинском влашћу факултета и других инстанција, па им се нарочито могу одузети *venia legendi*, ако се огреше о дужност или се иначе неупутно владају. Одредбе о дисциплинским односима биле су пређе различне и према статутима појединих факултета, али сад су законом од 17. јуна 1898. подједнако уређене, и то тако, да се закон од 21. јула 1852. о погрешкама у служби несудских чиновника са изменама по закону од 9. априла 1897. у неком броју својих параграфа примењује и на при-

www.univerzitet-ska.com

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

платне доценте, ако се огреше о дужности, које им намеће њихов положај, или ако се својим поступком и изван свога позива покажу недостојни уважења, угледа и поверења, које тражи њихов положај*. Дисциплинске казне су редовне дисциплинске казне и одузимање положаја приватнога доцента. Дисциплинарна власт прве инстанције јесте факултет. Противу његове одлуке допуштена је жалба државном министарству, које ипак може донети одлуку тек пошто добије мишљење дисциплинарног суда.

Ко хоће да се хабиитује на католичким теолошким факултетима, мора зато имати и одобрење од свога епископа. Што се тиче захтева при хабилитацији, они су прилично поједнаки и састоје се у томе, да молилац има докторски ступањ истога факултета или као теолог барем лиценцијатски ступањ, да поднесе један научни рад као хабилитациони спис и да мора у факултету држати једно пробно предавање, за којим под именом colloquium долази усмени испит из његове струке. На послетку треба да држи још и једно јавно приступно предавање. Јављање за хабилитацију допуштено је тек две или три године после прописаних универзитетских студија; медицински факултети траже и право на лекарску праксу.

Право приватнога доцента на држање предавања простире се само на ону струку, за коју је он хабиитуван. На неколиким универзитетима приватни су доценти обавезани, да у сваком семестру објаве једно предавање или једно вежбање. На пруским универзитетима то није случај; овде им није, као професорима, потребно ни допуштење, ако више од три дана отиђу из универзитетског града, али ипак морају о том известити ректора и декана. Ако неки приватан доцент за два семестра на добивени позив није објавио ни једно предавање, на пруским универзитетима суспендује му се право, а на другима га са свим губи. Пређе је у статутима неких пруских универзитета била одредба, да се *venia legendi* губе после четири године, ако се не продуже; ну ово је ограничење укинута већ 1859. године.

11. Лектори су првобитно учитељи нових језика, који треба да дају више школску, практичну наставу. У новије време њихова је задаћа често постала више научна, јер се они узимају за допуну настави редовних професора. Њих поставља министар, али ипак не стално већ понајвише само на кратко време, које се може продужити, те с тога и не добијају сталну плату већ само неку награду, а за приватна предавања и хонорар. На неким универзитетима има и наставника за више техничке струке, као што је стенографија, који се такође називају лекторима. Музика и цртање су често заступљени наставницима са рангом ванредних професора.

Асистенти немају самосталан наставнички посао, већ су само помоћни органи професорима. Ипак им се у семинарима каткад под ауторитетом професоровим поверава управљање вежбањима за почетнике.

WWW.UNILIB.RS

Као тако звани учитељи за вежбања (Exerzitiemeister) на свима се универзитетима налазе учитељи борења а на већини и учитељи јахања и играња.

12. Као праве ученике (студенте) универзитетске ваља рачунати само оне, који су иматрикуловани (уписани). Сем њих има ванредних слушалаца и хоспитаната или слушалаца гостију, којима је од ректора а по пристанку наставникову допуштено да слушају поједина предавања. Нормална погодба за иматрикулацију јесте сведочанство испита зрелости од које средње школе са девет разреда. Пређе на већини универзитета су на потпуну иматрикулацију имали права само абитуријенти из гимназија. У Пруској је министарском наредбом од 7. децембра 1870. дато ово право и абитуријентима из реалака I реда (доцнијим реалним гимназијама) али само са ограничењем на философски факултет, па су они сад пуштани и на испит за вишег учитеља (професора¹⁾ из математике, природних наука и нових језика. Исто признавање права на иматрикулацију и полагање испита за наставнике (учитеље) математике и природних наука добили су и абитуријенти виших реалака на основи краљевског указа од 1. децембра 1891. Краљевски указ од 26. новембра 1900. поставио је за тим начело равноправности онога општег образовања, које дају све три врсте школа, па су онда и абитуријенти не-реалних гимназија и пруских или са њима једнаких немачких виших реалака пуштани не само на студију свих грана више наставничке струке, већ им је допуштено и ступање на правни факултет, а притом им је остављено на личну одговорност, да прибаве потребна знања из старих језика. Уређење лекарскога испита ствар је царевинска и напослетку је извршено одлуком савезнога већа од 28. маја 1901. Према тој одлуци и сведочанство испита зрелости из које немачке реалне гимназије признато је у целој Немачкој као довољно за пуштање на изучавање медицине, дакле не тражи се више безусловно знање грчкога језика. Абитуријенти виших реалака ипак не могу без ичега даљег бити пуштени на лекарски испит, а у Пруској не могу се одмах ни уписати у медицинске факултете, већ морају најпре накнадним испитом показати знање из латинскога језика у оној мери, колико се тражи у реалним гимназијама. У осталом могу им се урачунати у прописано време за учење они универзитетски семестри, које су имали из медицинских и других сродних студија. Само за изучавање теологије, евангелске као и католичке, остаје и у Пруској као потребна погодба сведочанство испита зрелости из хуманистичке гимназије. У интересу реалних абитуријената заведени су сада на пруским универзитетима

¹⁾ Гимназиски наставници у Немачкој имају титулу „учитељ“ и „виши учитељ“, а предикат „професор“ они добијају као одликовање за дужи и успешан рад.

Превод.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unil.rs
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

правни курсови за грчки језик и за студију римских правних извора. Што се тиче осталих савезних држава, у Баварској је проширено само право реалаца на изучавање медицине. Виших реалака нема у Баварској. Абитуријенти из индустријских школа са особито добрим сведочанством иматрикулују се за изучавање математике и природних наука. Абитуријенти из виших реалака у другим савезним државама иматрикулују се за оне струке, из којих се они у своме завичају пуштају на стручни испит. У Саксонској абитуријенти реалних гимназија и виших реалака пуштају се на иматрикулацију за све факултете, али не на правнички државни испит. У Тибингену могу се абитуријенти из реалних гимназија иматрикуловати за све факултете, изузимајући теолошки, а абитуријенти из виших реалака само онда за правни, државно-научни и теолошки факултет, ако у једном реверсу изјаве, да не полажу право на пуштање на који виртембершки државни испит. Потписивањем таквога реверса реалци могу добити и приступ у теолошки факултет.

Поред потпуне иматрикулације има и једна тако звана „мала“ иматрикулација, за коју се не тражи сведочанство испита зрелости већ само другачији доказ о образовању, које је довољно за слушање предавања. Према одредбама које о том вреде у Пруској за ову иматрикулацију, потребно је одобрење од куратора, и оно се даје најпре само за четири семестра, али се може после проширити још на два семестра. Допуштено је само уписивање у философски факултет, и то у један нарочити албум.

Странци се могу иматрикуловати у свима факултетима, ако докажу приправно образовање, које се нађе као довољно. Неке категорије личности, особито државни и општински чиновници и индустријалци, не могу се у опште иматрикуловати, баш и кад имају сведочанство о испиту зрелости.

У таквим универзитетским градовима, где има и других великих школа, њихови ученици имају право и на слушање предавања на универзитету, као особито у Берлину ученици техничке велике школе, рударске академије, пољопривредне велике школе, Војне Академије цара Вилхелма. Уз то долазе слушаоци — гости у ужем смислу, који су од ректора добили потребно допуштење. Као такви слушаоци пуштају се и државни и општински чиновници у служби и индустријалци, ако имају потребан ступањ образовања. На против искључени су они, који су подобни за иматрикулацију, али неће да се иматрикулују, па онда гимназисти и ђаци других школа.

До пре неколико година у Пруској, најпосле још по министарској наредби од 9. августа 1886., и женске су биле искључене не само од иматрикулације већ и од хоспитовања. Ну министарском наредбом од 16. јуна 1896. оне су пуштене под одређеним погодбама као гости-слушаоци, па могу добити и философски, медицински и правни докторски ступањ,

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ма да немају иматрикулације, само ако су испуњене остале погодбе. Одлуком савезнога већа од 20. априла 1899. одређено је и за целу царевину, да се женским, које хоће да полажу лекарски испит, време њихова хоспитовања рачуна у прописано време учења. У Лајпцигу се пуштају само као хоспитанткиње и то досада не и на промоцију. У Тибингену женске за слушање предавања морају имати пристанак родитеља и одобрење министарства на предлог сената. О њихову пуштају на промоцију одлучују факултети. До сада је само једна женска промовисана у природњачком факултету. У Баденској и Баварској могу се женске, које имају сведочанство о испиту зрелости, иматрикуловати исто онако као и мушки ученици.

13. Академско право суђења, под које студенти потпадају, данас је ограничено само на дисциплинске ствари. У старије време оно је било јако раширено и простирало се не само на студенте већ и на професоре и универзитетске чиновнике и њихове породице. Царевинским правним законодавством одузета је универзитетским судовима ограничена кривично-правна компетенција, која им је још била остала, и дисциплинска власт универзитета у Пруској изнова је уређена законом од 29. маја 1879., што се тиче правних односа студената и дисциплине на универзитетима у земљи, итд.

14. Осем хонорара за приватна предавања студенти имају да плаћају одређене таксе, које иду у универзитетску касу, као што је такса за аудиторије, институтска такса (коју плаћају они, који се користе државним медицинским и природњачким институтима), додатак практикантски (за она вежбања, код којих учесници троше материјал на трошак универзитета). За ове (у осталом умерене) таксе нема почeka или ослобођења као код хонорара. За сиромашне ученике има стипендија, на неким универзитетима у великом броју и на основи знатнога завештаног имања. Интерната за ученике има код католичких теолошких факултета, али они нису прави универзитетски заводи већ епископски конвикти. У Тибингену има и евангелски теолошки интернат, чувени „Stift“.

Да би се ученици подетакли на самосталне научне покушаје, сви факултети одређују задаће за награде. Награде су или државне или од завештања.

Обичан одлазак са универзитета бива ексматрикулацијом са давањем сведочанства о одласку. Као казнена мера је удаљење из универзитета (*consilium abeundi*) и искључење од универзитетског учења у опште (редегација). Код већине универзитета шестомесечно својевољно одсуствовање из универзитетског града повлачи за собом губитак академског грађанског права. Ко у једном семестру не узме барем једно приватно предавање, губи тај семестар, а може и бити избрисан из броја ученика или дисциплински удаљен од универзитета.

15. У неку руку теориски завршетак универзитетских студија чини добијање академских ступњева. Практични значај они имају у Немачкој још само за оне, који хоће да се одаду академској каријери, јер ти испити нису, као у Француској и другим земљама, уједно и државни испити за ступање у оне позиве, за које се тражи више учење. Може се постати духовник, судија, правозаступник, лекар, гимназиски наставник, а не мора се имати академска титула. Само код неких позива, који нису државом уређени, као на пр. за техничкога хемичара, добијање докторског ступња служи као доказ о научном образовању. У осталом велики број докторских промоција, које се још једнако врше сваке године, објашњују се угледом, који ова титула још из старине ужива у јавном мишљењу, и љубављу према титулама у опште, која је врло распрострајена у Немачкој, а код лекара долази и тежња, да се још јаче разликују од бесправних врачева. Само у теолошком факултету има још два академска ступња, нижи лиценцијатски и виши докторски. Код осталих се задржао само докторски ступањ, а сад је у философском факултету такође скоро сасвим нестало претходног ступња „magister liberalium artium,“ којег је било још и у новије време. У Боцу има до душе још магистарски испит поред правога докторског испита, али је он са овим последњим нераздвајно спојен и не може се засебно полагати.

Лиценцијатски ступањ довољан је у теолошком факултету и за хабилитацију приватних доцената. Докторски чин овде се даје већином само *honoris causa*, т. ј. без испита и без такса, признатим научницима или иначе особито заслужним људима.

Промоција је уређена или статутима појединих факултета или нарочитим од министарства одобреним уредбама о промоцији. Још до пре неколико десетина година било је, по злоупотреби, код неких факултета прекомерно лако добити докторски ступањ, тако да се чинило е је плаћање такса скоро главна ствар. Код појединих је факултета била допуштена промоција „*in absentia*,“ то јест без усменога испита, само на основи послатога рада, који није морао бити штампан. Код неких је био потребан само усмени испит, други су истина тражили сем тога и писмени рад, али не и његово објављивање штампом. И што се тиче приправне спреме кандидата, захтеви су били од чести недовољни. У новије су време извршене битне реформе у том погледу, нарочито старањем пруске просветне управе, које је донело споразум са владама осталих савезних држава о одређеним минималним захтевима при промоцији. У Пруској се у опште не признаје докторска титула, која није стечена на основи усменога испита и штампане дисертације. Ови се захтеви сада неминовно траже и од скоро свих непруских факултета, а само се код неких још допуштају и изузеци. Исто тако не само од свих пруских већ и од већине непруских факултета безусловно се тражи

сведочанство о испиту зрелости из школе са девет разреда, али при том се у најновије време све више и више проширује обим, јер се примају поред абитуријената из гимназија и абитуријенти реалних гимназија и виших реалака. Код већине универзитета укинута је свечана промоција са јавном диспутацијом, што је раније био општи обичај.

14. октобра 1904. год.

Крушевац.

М. Ј. П.

НАРОДНА ИМЕНА БИЉАКА

У немачком часопису „Natur und Schule“ 1904. Heft 8. штампан је чланак „Einheitlichkeit der deutschen Pflanzennamen im Jugendunterricht.“ Тамо се вели, да у школи треба употребљавати немачка имена за биљке. Без немачких имена не може се бити у народним и девојачким школама, јер се у тим школама не могу ни употребљавати научна ботаничка имена. Али немачка имена за биљке треба употребљавати и у настави у вишим разредима средњих школа, барем поред научних имена. И у многим немачким флорама и уџбеницима налазе се немачка имена за поједине биљке. Али нема једнообразности у употреби тих имена, те је начињена читава збрка. Иста биљка означава се разним именима, или се пак исто име употребљава за разне биљке. У једном истом граду, а у разним школама, употребљавају се различна имена за исте биљке, па по некада то бива и у једној истој школи. Потребно је да буде једнакости; да буду иста имена понајпре за оне биљке, о којима се у школи говори или које имају неке важности у ширим круговима народа. — У овом погледу чињени су покушаји. Али је рад огроман: те га појединци не могу сами ни извршити. Потребно је заједничког рада. И редакција поменутог часописа позива на заједнички рад. Ово подузеће одобрила су министарства просвете у највећем броју немачких држава, а прихватили су га многи озбиљни радници.

Како стојимо ми у овом погледу? Имамо српских имена за велики број биљака, нарочито јавнородних. За поједине биљке имамо лепих народних имена, али за многе биљке немамо. Поуздано се може тврдити да и за многе од ових биљака постоје у нашем народу лепа српска имена, али их ми не знамо, нисмо их прикупили. — И код нас у употреби познатих српских имена за поједине биљке постоји збрка. И ми за једну исту биљку употребљавамо разна имена, а једно исто име за разне биљке. *Пламењача* је и *Peronospora* и *Puccinia graminis*; *снет* је и *Ustilago* и *Peronospora*; *орашак* је и *Lathyrus tuberosus* и *Trapa*

patans; млеџ је *Acer platanoides* и *Euphorbia Cyparissias*; жабоквечина је и *Conferva* и *Zanichellia palustris*; релух је и *Petasites* и *Onopordon* и т. д. — За многе биљке у нашим уџбеницима употребљена су нака радна, незгодно скована имена. Сва та имена треба избацити. Ако нема српског имена или га још не знамо, онда употребити научно име за дотичну биљку. Али треба најживље настати, да се побележе сва српска имена биљака, па ма се она употребљавала само у једном месту. Кад се буду прикупила сва имена, онда изабрати она, која се употребљавају у највећем делу Српства, ако има више имена за једну биљку (и остала могу се ставити уз главно име); иначе, ако нема другог имена, узети српско име, па ма се оно употребљавало само у неком месту. Само треба да буде једнакости.

На прикупљању српских имена за биљке има много да се ради. Из појединих српских крајева и не познајемо имена за поједине биљке. За највећи број имена не знамо круг њиховог распрострањања. Српска имена биљака налазе се у Вукову речнику, у нашим ботаничким уџбеницима и флорама и нешто у штампаним извештајима неких гимназија.¹ На прикупљању ових имена радило се и ради засебно. А рад на овоме пољу треба организовати. Како то да се уради?

Задатак професора природних наука на нашој Великој Школи јесте, поред предавања дотичних наука, и проучавање природе српских земаља. Ма колико да је вредан дотични професор, он сам то не може потпуно урадити. Потребно је много радника. И ми видимо, како је г. Јован Жујовић прибрао око себе млађе раднике, који су му најбољи помагачи у раду, те је и рад крунисан успехом. Г. др. Јован Цвијић такође је око себе прикупио своје ученике, који му у раду помажу. Професори зоологије и ботанике на нашој Великој Школи нису око себе прикупили дотичне раднике, а њих има.

Нарочито има доста радника на пољу ботанике; али су они по-двојени, сваки ради засебно, и, разуме се, ради много мање но што би иначе урадио, кад би сви били скупљени у једно Ботаничко Друштво. Али заједничког рада може бити тек тада, када је за то и професор ботанике на Вел. Школи, јер је он руковацац и ботаничких збирака и ботаничке баште, у којој се налази и стручна литература. За сада је готово немогућно, да остали ботаничари оснују за себе Ботаничко Друштво. Тешко је за сада да центар тога друштва буде и Музеј Српских Земаља. Најприродније је да центар Српског Ботаничког Друштва буде ботаничка башта у Београду, јер се у њој налазе богате ботаничке збирке и стручна ботаничка литература, а лакше би се добијала и материјална средства за ботаничке екскурзије у циљу проучавања флоре

¹ Тако су у Извештају Врањске гимназије за школ. 1897—1898. год. штампана „Народна имена биљака у околини Врањској.“

појединих српских крајева. Треба наћи могућности да се образује Српско Ботаничко Друштво. На прикупљању народних имена за биљке поједини наставници средњих школа чинили су покушаје, да прикупе народна имена и из неослобођених српских крајева, али нису успели. Друкчије би било, кад би ту ствар узело у своје руке Ботаничко Друштво. Оно би у сваком крају Српства имало своје сараднике, који би му уз скупљена имена послали и биљке које тим именима одговарају; оно би поједине своје чланове слало у разне крајеве Српства, те да, поред прибирања биљака у циљу проучавања флоре, прикупљају и народна имена за биљке. Задатак би овог Друштва био и да уведе једнака имена за биљке и да одабере и створи нове ботаничке термине којих сада нема а и садашње незгодне замени бољим.

Наставници средњих школа до сада су, у границама могућности, урадили доста на познавању наше флоре, и то са великим материјалним жртвама. Јер су о своме трошку правили екскурзије ради проучавања флоре и прикупљања народних имена биљних и сами набављали потребна им стручна дела, а своје радове штампали су често без икакве награде. Они би, прикупљени у Ботаничко Друштво, још много више урадили. Оснивањем Ботаничког Друштва развио би се живљи рад на свима пољима ботанике. Приступило би се и код нас решавању истакнутог питања о народним именима за биљке.

14. X. 1904.

М. Сим.

МОРАЛНО ВАСПИТАЊЕ У СЕВЕРНО-АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА

Најузвишенији и крајњи је циљ сваке наставе да научи младе људе како треба да се понашају и владају у животу. Американци су и сувише практични да би могли жртвовати васпитање обучавању: према њихову речнику свака настава је „васпитање“. Ми смо већ признали да су њихове наставне методе у највећем степену васпитне, па по кад што, ако се сме рећи, и претеране, скраћујући преко сваке мере спекулативно проучавање. Видећемо у редовима, који следеју да америчка школа гледа нарочито да ствара карактере и може бити још и више но да ствара интелигенције, умове.

Васпитно дело, онако како га схвата америчка педагогија, треба пре свега да буде лично дело. Употребљава се све да се учioniци да облик и изглед „огњишта“ и пошто се верује да је породица да је породица недовољна да васпита, покушава се, на све могуће начине, да се створи школски живот да изгледа онако и онолико

породични, у колико је то могућно. Дobar школски управитељ до-
 лета је кућни старешина, који лично познаје све своје ученике, па
 чак ако их је и неколико стотина, и он их привлачи себи добром вољом
 и добром нарави којом уме увек да заодене вршење своје власти. Ја
 сам познавао и посматрао једнога који је био као прави отац. Ушао би
 у учионицу без икакве церемоније, сео би у ђачку клупу како би се
 што лакше разговарао са својим ученицима, мање би ђаке често узимао
 у наручја, и увек би носио у џепу какво стакленце пуно течности као
 лек против зубобоље. Ова приступачност, ово породично опхођење је
 на сваком ступњу школско правило: „између наставника и ученика ни-
 какве препреке ни службене, ни вештачке“. Код њихове деце нема оне
 глупе плашљивости, која код наше преоблађује. У средњим школама,
 после свршеног часа, ученици разговарају са својим професорима у по-
 себним одајама, које се сучељавају са учионицама. По универзитетским
 библиотекама ваздан мањих одаја, кабинета, који су врло zgodни за рад
 мањих заједница. На универзитету d'Ann Arbor колоквије су постале сло-
 бодни разговори пријатељске препирке. Ректор овога универзитета држи
 часове без капута, и његови ученици кад настану летњи дани такође у
 учионици поскидају капуте. О дану Class Day, у Јале, ученицима чини
 право задовољство да издигну на својим раменима по неког од својих
 другова, и да га тако јавно изложе смешној цензури: како је једном
 ректор Handley ушао баш у тренутку кад се ово дешавало, то се уче-
 ници не уздржаше од предузећа, него узвикнуше сви као у један глас:
 „Дижите га!“ Ректор се прво насмејао овом акту; чак је изгледало
 да се веома радује овом сведочанству истините популарности. Нисам
 нашао никог ко би се потужио да је ова породичност нарушила по-
 штовање; свега су ми једном показали на један сажалења достојан
 испад; десило се на универзитету de Seattle где су се, како изгледа,
 професори и ђаци грудвали.

Уопште поштовање ђачко према наставнику, онако је исто као и
 наставниково према ђаку. У наставниково поштовање према ђаку има врло
 много унесене љубави: речи Фребелове: „Живимо за децу!“ девиза су
 америчке наставе, али ова љубав, разликујући се веома од наше, никад
 није тиранска. Већ смо видели да се у вежбањима интелектуалног ва-
 спитавања професор, наставник, готово изравнава са својим ученицима;
 ако се деси да ученик постави какво питање, које би наставника збу-
 нило, наставник неће никако покушати да отклони своју забуну; тако
 исто ђак се неће никад устезати да сасвим слободно и искрено одго-
 вори: „Не знам“, пре но што би се послужио ма каквим другим изговором.
 Дете располаже и ужива потпуну слободу мишљења; по гимназијама
 није ретка ствар да се чује са дна учионице какав танак глас: „Ја не
 мислим тако“, што значи да се ученик не слаже са својим наставником,
 или пак да се отвори дискусија између наставника и ђака, која се на

послетку завршава речима ђачким: „Тако ја мислим.“ Такво је правило код њих да се са дечаџима и девојџицама поступа „као да су већ прави људи и жене“, и мене је изненадила она озбиљност са којом учитељи титулишу „Господине“ дечка од десет година.

Ово поштовање ђачке личности чини да су казне малобројне. Развијање физичких вежбања, дајући потпуно задовољења потреби кретања, које осећа дете, умирујући његову природну живахност и узнемиреност, чини без сумње да строгост није тако потребна. Али такође се и избегава кажњавање пошта собом доноси вршење власти, примењивање какве строже мере. „Светом се и сувише управља“ вели једна америчка пословица; неће се да школа буде као свет. Нека је што мање уздржавања и сметања, која ограничавајући физичку радљивост, могу шкодити здрављу и изазвати повећање недисциплине. Нарочито нема телесних казни: у очима Американаца, који мисле друкчије по Енглези, телесна казна је повреда личнога достојанства. Никаквих строгих мера; али увек је добро дошао од стране учитељеве паметан, разложен укор, објашњење и утврђење учињене погрешке; од стране ученикове гледа се опет да се добије исповест, признање учињене погрешке, обећање да је неће више никад учинити. — Ово је обећање тако озбиљно и важно, да често пута деца, са овом искреношћу на коју су навикнута, неће да се на то обавезу „пошто знају да је не могу одржати“, — напослетку долази примена на коју се пристало и вољно извршење заслужене казне. На овај начин Американци мисле да се школска дисциплина издигла изнад породичне, која, свакад сувише строга и неупутна, ни у ком случају не осигурава „слободу личности.“ У једној гимназији у Сан Франциску редигован је један школски законик који су ученици читали сваког месеца по једном: наставник неће никад изрећи казну над учеником, а да не наведе члан закона у коме је погрешка те врсте предвиђена и казна одређена.

„Идеал дисциплине је код Американаца да се ученици навикну на самостално управљање собом.“ Не само да ученици организују у местима својих универзитета свечаности којима сами управљају и на којима се њихови професори појављују као позвани гости; не само да ови сасвим млади људи имају своја слободна удружења и своје новине, већ врло често ученици гимназиски изберу у сваком разреду по једног председника, потпредседника, секретара, цео један одбор коме је стављено у дужност да одржава везу ђака са школском управом. — За време одмора једна кола пуна књига дошла су у једну основну школу у Њу-Јорку; ђаци су између себе почели да их стоварују; управитељ од једном дође, и рече: „All right! ви сте слободни људи!“ и остави их саме. Једном другом приликом управитељ је опет ученике, који су били скупљени у једној учионици питао за ово: „Хоћете ли брзо да ручате и да се по подне вратите у школу пола сахата раније? Отићи ћете кући читав

сахат раније!“ Настало је гласање и дизањем руку, једнодушно је прихваћен предлог: ученици су овога дана били закон. Нема средства које се не употребљава у америчким школама ради подстицаја иницијативе дечје. Већ и сами знамо да је сам задатак непрекидни позив за њихову радљивост; тако исто доцније кад постану млади грађани, изборни систем допустиће им да манифестују и да докажу своје личне наклоности. Но свака је прилика добра да се развија ово неоцењено осећање одлучности: ако се цео разред скупи око клавира свак ће заузети место, са којег му се чини да ће најбоље чути. Сваком приликом кад год сам ушао у разред нашао би се по један ученик или ученица да ми одмах понуди своју књигу, коју су ђаци читали, не чекајући да им учитељ ма шта каже.

Како је слободно вршење све ове иницијативе могућно? То долази отуда, што се сваки ученик навикао: „да се креће са осталима а да се уздржава свега што би могло ометати рад његових другова“. Заједнички покрети, у којима се тражи потпуна правилност и војничка дисциплина, начинили су од најранијег доба дете за „договорну радњу.“ Не говорећи о играма у којима сваког дана дете учи да буде господарем свога тела, улазак у велику школску дворницу уз свирку трубе, са одмереним кораком, у дугим мирним редовима, све то чини свакодневно да у његовој души одјекује ритам дисциплине. Чести узвици „ватра“ при којима се школа испразни за неколико тренутака, навикавају ученика да удружи исправност са брзином у заједничком премештању. Звуци електричног звонцета при крају свакога часа, који чине да се цео разред од једном дигне, уче га једновремености покрета; и за два или три минута, који за овим следују, уређивање школског материјала, стварају му осећање доброг реда и поретка. Не морамо порицати и омаловажавати „ове полумеханичке врлине: оне чине друштво могућним“. Ова вежбања су „лекције грађанске љубави.“ Њима се „свако дете учи покорности друштвеном реду. У извесној мери оно добија представу о двојном бићу у себи: једно је његова непосредна импулзија, животињска; а друго је његов морални осећај, осећај саобразности реду, који је потребан за хармонијску акцију свију“.

Има једна реч којом се америчка педагогија служи много мање од наше. То је реч надметање, утркивање. Подразумева се, сматра се да дете воли учење због самог учења, или пак зарад увећања личне вредности, коју отуда извлачи. Задовољство самим собом треба да им је довољна награда, као што је и незадовољство самим собом често пута довољна казна. Никакве или готово никакве награде; мало композиције: „Оне доказују само природни дар, а не праву заслугу; оне служе само бољима, њих подстрекавају, а обесхрабрују слабе“. Уопште, у америчким школама нико не гони напред прве, већ гони напред последње. Они који су и сувише слаби, бар у гимназијама, њих елимини-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

рију, јер и ако су композиције, буквално речено, врло ретке, многобројни су и строги испити за прелазак у старије разреде. Нико се не устеже да остави неког ђака да понови разред, само ако није показао средњи успех у свима важнијим предметима; у толико горе ако ђак претпоставља да остави школу. На свима ступњима васпитавања, почевши од основне школе, па до универзитета, преоблађује принцип многобројних испитивања у току године; али то се ограничава на констатовање постигнутог успеха и нема другог задатка до да опомене оне који су закаснили. На тај начин има у школама америчким више равноправнички него ли код нас, нарочито кад се усвоји ова градација паралелних подела, што допушта одабранима да покажу шта могу.

Школска дисциплина не управља само унутрашњим школским редом, већ она подешава и односе између школе и друштва. Ни у једној земљи можда, школа не носи маркантнији знак народне установе. На главном уласку свих школа, и основних и гимназија, пободена је федерална застава, и она ту стоји непрекидно; она се лепрша на високој мотки по колежима и универзитетима; често је пута развијена у самим учионицама. Гимнастичка вежбања, уз која обично иду и војничка, завршавају се врло често поздравом застави. На рудини универзитета Кулумбија, у Њу Јорку, на мотки једнога павиљона види се застава сва украшена звездама; ово је поклон једне регименте која се се храбро борила у рату, и која је у својим редовима имала много ђака са овога универзитета. Ученици на универзитету de Wisconsin образују једну регименту, која о дану који је посвећен „погинулим за Отаџбину“ дефилије поред Капитола Мадизонског. Баџи једнога разреда у Јале 1890 године, да би прикачили бршљанов венац, одоше и потражише једну грану у кући Nathn Hale једнога од јунака мученика у рату за независност. У рату за Кубу више од шездесет ученика са универзитета Stanford ступише у бојне редове. Но универзитете не одушевљава само овај ватрени патриотизам; они испуњавају, бар они најстарији, најчувенији, праву патриотску дужност; они досуђују „почасне степене“ грађанима, који су на свима доменима људске радности, добро посужили друштву; у овој земљи где се публичне декорације непознате, они тако рећи одређују „ред народне заслуге“.

Универзитети су амерички такође, на свој начин, популарне институције. Ма да су универзитети смештени по мањим или средњим варошима, универзитетске свечаности су свечаности целе вароши и ђаци су прави краљеви њени. Атлетизам чини врло много да се универзитет приближи народу; читави крајеви узимају учешћа на универзитетским утакмицама, и овим особинама окретности, дисциплине, одважности које на терену развијају ови „интелектуални“ људи — обичан народни човек одаје достојну пошту, праведно их суди; за ове борбе агилности и мускуларне снаге обичан човек показује велико интересовање. Уни-

верзитет, опет са своје стране, интересује се за раднички живот; многи ученици спремају се за механичаре, хемичаре и земљораднике, и организоване су многе пригоде у којима се ученици и људи из народа мешају, ради посећивања каквих индустријских етаблисмана у том крају. Напослетку „екстензија универзитетска“ у Америци је веома развијена. Универзитет у Чикагу организовао је летње конференције за учитеље; универзитет de Wisconsin кратке зимње течајеве за децу земљорадничку; универзитет Stanford отворен је готово за земљорадничке синове и одређује своје време распуста такс да његови ученици земљорадници могу рахат ићи да жађу код своје куће.

Чак и обичаји школски, и то у свима школама редом, су демократски. Нигде није дух за удружење јачи но овде. Већ у основној школи старају се да често прикупе све своје ученике у пространу Assembly Hall, где они стекну појам о своме броју и своме јединству. У гимназији сваки разред образује потпуно организовано друштво; но гимназиско образовање је бесплатно, гимназија је отворена свакоме без разлике; у њој се ћушкају богати и сиромашни, и како већина увек решава у овим деџим друштвима, власт, почаст припада најпопуларнијима, не обзирући се ни мало на положај који заузимају у друштву деџи родитељи. На универзитетима су такође многобројна друштва: литерарна, уметничка, религиозна, која терају спортове, и сва су потпуно равноправна. Разлика у богатству чак је нека врста поуке: не само да ђаци који уче књижевност и философске науке поштују као потпуно једнаке и себи равне оне другове који уче индустријске и земљорадничке науке, већ се то поштовање ручнога рада простире чак и на оне, који су многобројни, и који су приморани да му прибегну како би могли поднети потребне трошкове око свог изображења. Некакав младић, који свакога јутра јури по вароши, разносећи боце с млеком или јутарње новине, или други какав који послужује код свог професора да би имао храну и стан, може ипак бити председником ма ког друштва у коме се скупљају синови најбогатијих људи тога места. На тај начин друштвени школски живот, као год и школска дисциплина, стварају непрекидну моралну наставу.

Може ли се рећи да америчка школа одбацује сваку формалну и теориску наставу моралне доктрине, по што је постала непотребном услед доброг интелектуалног васпитања, које је придружено здравој школској дисциплини? Не, пошто се ова морална настава стапа са другим, у које право говорећи утиче. С тога морална оцена људи и ствари из прошлости испуњава сва предавања из историје; с тога је за младиће и младе девојке заједно — пошто су већ и једни и други упућени једино коедикацијом — реално изучавање литературе пуно деликатне и узвишене моралности. Сећам се да сам слушао како се експлицирају у Woman's College у Балтимору поједини одељци у исто

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

добра најстраснији и најдубљи из Child Harold; на универзитету Straight у Њу Орлеану видео сам и посматрао младе девојке како се инресују авантурама Бајроновим, како траже обавештења на који је начин могао учинити толике жене несрећним; видео сам како наставнице сасвим слободно и отворено говоре „о слабостима човека занесена љубављу.“ Тако исто непрекидна подсећања наставникова на лични напор стварају морални осећај, и правац к циљу.

Настава чистог теориског морала своди се само на неколико елементарних прописа. Први је од свију онај о поштовању сама себе: „То је корен и основа свих врлина и необорива погодба за сигуран прогрес да човек постане моћан да сазнаје и моћан да ради“. Ово *self-respect* разликује се од осећања части, које има у себи нечег аристократског: наставник амерички неће никад рећи своме ученику да је то и то дело недостојно једнога *gentleman*, већ да је недостојно човека, *man*. „Поштујте човечанство у себи самима као и у другима“, то је прави принцип демократије. Тим се објашњава страховање и ужас амерички према лажи, а тим се објашњава и она мушка одважност и искреност која влада по америчким школама. Што се са толико задовољства и љубави указује претом свој младој деци на Вашингтона, као на какав углед, специјално лежи у томе, што је то био човек: „*Who never told a lie*“.

Друго осећање, корелативно са првим, које управља школским моралом, јесте оно осећање одговорности. „Ставите ђаке у колико је то могућно под њихову личну одговорност“. Да би пак ово узели у другом смислу а не у оном обичном класичном, нека умеју што је могућно раније „да управљају собом“; нека такође што је могућно раније раде, под својом одговорношћу, по својој вољи, индивидуално. Тога ради истављају им пред очи примери великих људи; изучавање живота великих људи у историској настави много је веће и пространije но код нас.

Ови морални принципи, тако прости, тако случајни, често се задевају религиозном одећом. Божанска моћ призива се у песмама по основним школама; а по многим гимназијама „обичај је да се отпочне дневни рад читањем једног одељка из Библије, или пак рецитовањем какве молитве.“ У Harvard-у и у Yale свечаности Class Day и Commencement почињу или се завршавају народном молитвом или каквим псалмом који певају у глас сви присутни. Али по свима основним школама настава има да буде строга несекташка, свака доктрина потпуно конфесионална, сваки „*ecclésiasticisme*“ потпуно је искључен и грађа за религиозну наставу сведена је на неопредељено хришћанство, које се граничи деизмом. Оснивач гимназије Geirard, у Филаделфији, смерао је да оснује једну апсолутно лаичку установу; у њој би се предавала морална настава заснована на принципима свести, и на примордијалним

законима људског друштва, оствљајући сваком детету, кад буде умно зрело, бригу да само разреши религиозни проблем. Доиста нема ни једног свештеника у естаблишману, па чак ни као посетилаца; али има једна капела, у којој се скупљају ученици да се моле Богу, Исусу Христу, Светом Духу и у једној читанци која се употребљава по основним школама говори се о једном Богу који бди над децом кад спавају, који зна имена оних који чине зла и рђава дела. Савршена световност, може се слободно рећи, није нигде потпуно створена и изведена у североамеричким државама; али ако се говори само о државној настави, вера је ту као традиционална форма, свагда ништавна, по кадшто празна у коју се понекад унија лајички морал, али који јој се се понајчешће додаје као преживела старина.

Ако се тражи у моралном васпитању америчком каква доктрина развијенија и прецизнија у исто време но неколика општа начела поменута напред, онда то ни у ком случају није хришћанска наука. већ патриотизам. У Америци постоји позитивна настава патриотизма ватрена, егзалтирана, који је потпуно нахраћен пасијама садашњости. Не задовољавају се само да науче децу ратовима „Револуције“ са доста детаља да једна девојчица од осам година буде способна да на школској табли начини кроки главних битака. У Kindergartens поред портрета Вашингтонова стоји и портрет Деве-а са овим натписом „Наш други јунак.“ У основним школама деца рецитију песму America, која је била састављена за шпанско-америчког рата. Ова ентузијастичка љубав према отаџбини освива се на убеђењу да је она изнад свију другим земаља на свету. Кад наставник почне да говори о погрешкама туђих влада, никад не пропусти прилику а да не дода: „Ми смо умакли од тога.“ Овај национални догматизам, и ако није ослобођен поноситости, тако је окарактерисан стварном племенитошћу. Подсећајући ђаке на својевољне намете које је Енглеска била подигла, и који изазваше устанак тринаест државица, учитељ би обично запитао ђаке: „Да ли би било амерички да се натерају Кубанци да плаћају какав данак без њихова пристанка?“ и ђаци би ватрено одговорили: „Не! Не!“ — Али треба рећи да овај патриотизам много пута дегенерише, нарочито пак на универзитетима, у вулгаран шовинизам. Један професор на универзитету Columbia, који је био прави ауторитет у економској науци, заборавио се при једној конференцији, те је износио француску неморалност, грдио Француску и на тај начин изазвао протествовање. Известан тевтонски национализам искрсао је у историској доктрини: раса англосаксонска и немачка узвишена је над осталима и позвана је да регенерише свет порушивши корупцију латинску! Врло су ретка предавања из историје где се помињу млади народи кад је реч о правди, и на којима се поучава народној скромности.

Грађанска настава поправља истина, у извесној мери, испаде патриотске наставе. Сједињене Државе срећне су што су Република, и то грађанска република. Овај Вашингтон, кога по школама поштују као какво бежанство, није само јунак народне независности, већ је он и велики грађанин који је умео да поштује слободу своје земље; у њему је персонификован ужас и страхаота од диктатуре Сва деца на памет уче конституцију: и на тај начин принципи много узвишенији, много опсежнији од општег патриотизма, продиру и усађују се у њихов дух.

Напоследку ова грађанска настава и сама је по многим гимназијама попуњена комплетована социјалном наставом много дубљом и много дрскијом и одважнијом. Познато нам је већ које је место дано у предавањима економској историји: толика се иста нажња поклања и критици националне економије. Понеки професор у колежу објашњава својим слушаоцима да је систем америчких дажбина, пошто није ни униформан ни глобалан, један од најнасурдних који постоји. Ректор универзитета d'Ann Arbor, пошто је био члан комисије англо-америчке за регулисање питања о риболову по северном Атлантику, и чак пре но што је спорно питање било дефинитивно решено, није се ни мало плашио да изнесе своје мишљење у предавањима из међународног права и да квалификује именом принципа претензије енглеске. — На универзитету Stanford један професор држи читаву серију предавања: „о узроцима незадовољства,“ у којима се изражава са свим слободно. На Woman's College у Балтимору, младим девојкама се износи потпуно развијен експозе социјализма и све се то завршава: „да ће се за двадесет пет година имати свуда социјализам, ако се за то време од данас не оствари друштвена реформа.“ У једној гимназији у Санфранциску, ученици имају један требник опште друштвене историје који почиње са Египћанима, и на крају кога се нашло средства и начина да се изложе лепо изабрани изводи из Сен Симона, Ласала, и програм *in extenso* социјалне демократије немачке. Може се рећи да је у свакој вишој настави социјализам предмет специјалног проучавања. 1899 питања о „муниципализацији трамваја“ било је предметом правог универзитетског претресања: на универзитету Berkeley, на ономе Wisconsin, и другима о овом питању ученици пред својим професорима дуго су се препирали; ово је питање такође било предметом полуслужбене препирке између Ann Arbor и Чикаго. Дешава се да на универзитетима, који су приватне устове професори плаћају својом катедром своју слободу мишљења и говора: али такође изгледа да по публичним установама професори уживају у овим деликатним материјама као и у свима другим, потпуну независност, без које настава не може створити ни људе, ни грађане.

И тако оно што карактерише морално америчко васпитање јесте пре свега превласт практичности над теоријом, коју смо већ запазили и означили у интелектуалном васпитању. Пошто је крајњи резултат који се овде

желан да постигне у томе да се створе деца која ће добро радити, онда се ова превласт морала „у раду“ не може никако сматрати као несвојствен.

Што се пак тиче моралне наставе у правом смислу она је двојака: у колико морал све више и више тежи да се ослободи религиозних облика, у толико опет тежи, све више и више да се заодене обликом социјалним. Патриотизам не би био зато довољан: Американци су приморани да од патриотизма стварају основу примарног морала, пошто је њихова основна школа једно скунидиште у коме се амалгамишу свеколике расе европске да би створиле један народ. Но Американци сами почињу осећати потребу да поучавају моралу који ће бити човечнији. Баш због тога што се овај народ може да хвали да је изишао из смесе народа, његове националне аспирације природно показују извештан карактер неограничености, али овај универзализам једног младог народа, господара проширене царевине, излаже се опасности да постане национализам страховито расут. Код нас, Француза, морална сјајност у многоме надмаша нашу материјалну снагу; с тога нам је прва дужност да научимо наше синове и наше кћери да живе сад више но икад за моралну величину; наша снага од тога зависи. Но ако хоћемо да сутрашњи Французи остваре доиста лепу страну човечанског морала, не стварајмо од њих сањацалице; створимо од њих људе радне: дајмо им: као што Американци чине, живе лекције стварности.

В. Р. — В. Т. Ст.

G. Weulersse.

ПРЕДМЕТ И ЗАДАТАК
КЛАСИЧНЕ ФИЛОЛОГИЈЕ

НАПИСАО
МАКС БОНЕ

(НАСТАВАК)

Историја и старине.

I

Може ли се рећи, да су историја Грчке и историја римскога народа један део филологије? Не чини се, да је тако, ако се историја узме у ширем смислу, не као просто причање бојева и побуна већ као свестрано изучавање живота некога народа. Кад се историја грчког и римског народа обради на тај начин, не види се, шта остаје науци о старини. Историја класичких народа и наука о класичкој старини биће идентичне барем што се тиче њихова предмета и њихових граница. Једна неће моћи бити део другој. Ако се дакле

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

хоће да узме, да филологија чини двоструку употребу од историје Грка и Римљана, треба потражити други неки начин, да се оправда биће и једне и друге и да им се одеде сфере.

Свакојак историја и филологија се у некој мери разликују и по самом предмету; поље једне не ^{обухвата} покрива потпуно поље друге. Али још је важнија разлика у начину обраде предмета, који им је заједнички. Само за нас та разлика не потиче отуда, што би једна била вештина а друга наука. У нашим су очима и једна и друга праве науке. Та је разлика отуда, што је једна чиста наука а друга је примењена наука. Она се разлика јасно осећа на свима тачкама. *Ми ћемо је сада обухватити на једној просвјетној одласци.*

Ну, ако је у главном исти предмет класичној филологији и историји Грка и Римљана, ~~онда~~ остаје питање: како може бити, да ~~она~~ историја чини део филологије? То може бити у једном случају, то јест, под погодбом да им предмет не имадне више исти обим; да се историја узме у ужем смислу; да се под грчком и римском историјом разуме, као и некада, само један део онога, што данас носи то име, догађаји из јавног живота, ред краљева и великих људи, ратови и револуције; остало да уђе само у ^утолико, у ^уколико је ~~потребно~~ ^{необходно}, да се зна ради разумевања ~~оних~~ догађаја. Лако је увидети, да тако схваћена грчка и римска историја неће вршити двојаку службу, као друге филолошке науке, а у исто време да ће им бити веома потребна допуна. И доиста, по нашој дефиницији, филологија је скуп оних знања о старини, која су потребна професору класичне наставе. Да би објаснио Тита Ливија или Тацита, па и Цицерона и Вергилија, он треба да зна историју римску тачније но што је научио у школи. Нарочито треба да ју је изучавао са ^узвишенијим погледима но што их је и могао имати у дванаестој години. На ^упослетку, барем у неким тачкама, треба да је научио, да је сам изради, да се упусти у изворе, да створи самостално мишљење. То ће му особито бити потребно, ако имадне ~~нарочито~~ ^{нарочито} да предаје у свом разреду историју, као што се често дешава.

Филологија ће дакле ^{разумети} грчку и римску историју према ^{потребности} употреби, која је одавно утврђена. Није све ^{аква} историско изучавање било везивано ^{одмах} за објашњење писаца. Историја је старија но филологија. Она је имала разне изворе, које не треба да износимо у овом тренутку. Али чим је створена ^урцимагиј, наука са задањом да објашњава текстове писаца, ова је ^урцимагиј обухватила и историју. Најчешће историја ту долази у облику појединих напомена о фактима, које спомињу писци, песници, беседници или други.

Да ли треба на ^упослетку додати, да је историја Грка и Римљана неразводна од остале старе историје, а ^{ос} нарочито од историје Египта и источних народа? Место грчке и римске историје могли бисмо рећи: стара историја са Грчком и Римском у средини.

Географија, која је део филологије, треба да нам да целокупан изглед старог света, то јест позорницу старој историји. Она, према том, не сме ћутке прећи преко облика мора и континената, што је од ^{главног} главна

важности за цивилизацију, ни преко природе климата, брегова и река, ни флоре и фауне, што је имало знатног утицаја на уображење, а тиме и на уметности, разумејући ту и поједињу. Али главна задаћа географије у филологији тиче се других ствари. Она ће пре свега и поглавито бити политичка географија и топографија. Овом страном она се непосредно веже за изучавање текстова.

Географија ће требати да буде историска. Она неће морати само да покаже у једном тренутку стање положаја, које је заузимао сваки народ, имена места, стање градова. Овај ће посао морати да понови у свакој епохи. Због овога разлога није ни лако потпуно разликовати историју од географије. И историја је, барем неким делом, ред промена, које су извршене у географији.

Као и за историју тако се исто по себи разуме за географију, да би за њу биле сувише узане границе Грчке и римскога царства. Стара географија треба да обухвати сав старима познати свет. Она ће бити опширнија у оном, што се тиче саме постојбине оба класична народа.

Рекосмо, да је стара географија великим делом топографија. То је особито истинито, уколико се тиче Атине, а још више Рима. Атина је, истина, само један град међу многима и Атика је једна област међу многима, Пелопонес, азијска обала, острва, Лаконија, Македонија биле су редом више или мање средиште Грчкој. Атина у осталом није била велика, и историски догађаји, који се вежу тако рећи за неке тачке у граду, ма како да су многобројни, ипак нису као у Риму. Међутим Атина заузима изузетно место у историји и у књижевности. Није могућно, ма се и најмање бавили о грчким стварима, да се не зна Агора, Пикно, Керамик, Ареопаг, Ликабет, Илис, Суннион, Пиреј и толика друга места, која ће бити увек славна. А Рим није један град, он је град, и вековима је неоспорно био средиште свету. Остала места у Историји као да су само за то, да њиме буду помрачена или да од њега добијају одсјај његове величине. Рим је врло велики град са врло много места, за која се везују традиције, осветљене знатним догађајима. На послетку, нема великога античког града, о ком имамо толико изрештаја и од кога је остало толико споменика, Разумљиво је дакле, зашто у нашим студијама Атина и Рим заузимају изузетно место. Топографија и једног и другог града постала је права специјална наука.

II

Од свих филолошких наука ни једна не носи на себи јасније исписано обележје свога порекла као науке о грчким и римским установама или старинама. Старине су биле за дуго а често су још и сада прост скуп бележака, објашњења, доведених у неки више или мање систематски ред.

Назив старине као да потиче од Варона, који је написао велико дело под натписом: *Antiquitatum divinarum et humanarum libri XLI*. Одатле су га, без сумње, узели хуманисте из доба ренесанса и од тога је времена

биште употребљаван све до у наш век. Тек од триестину година у мањој је наклоности; већина се ипак њиме и даље служи, с разлогом, како се мени чини, кад се хоће да говори о једном делу филологије.

Тим називом обухваћено је ова грађа: политички устав и државна администрација, уређење финансија, правде, војске и мрнарства, индустрија и трговина; приватни живот, стан, одело, храна, васпитање, брак, погреб; на послетку, служба боговима. Старине обухватају дакле целокупно биће старих народа, изузевши књижевност, науке, уметности и језик.

Изуцавању грчких и римских старина и раније је, почевши још од старих, поклањана пажња, истина неједнака, и од како су у Немачкој, од времена Волфов, старине постале једна област филологије, све се више и више гледало, да се у њих унесе систематски ред. Тако се све јасније обележише поједини делови, које ~~они~~ разликујемо: политичке установе, правда, финансије, војска, мрнарство, приватан живот, индустрија, трговина, вера. На том су плану, више или мање јасно, основани најбољи уџбеници овога предмета, Fb

Установе, као и све људске ствари, јесу живе, подложне закону напредовања и опадања. И ако се чини, да ~~оне~~ представљају сталан елеменат усред историских догађаја и усред личности што долазе једне за другим, ипак оне трпе непрестане промене. Спартански ефори у време римског завојевања нису оно што су били после Пелопонескога рата; квесторство је друго нешто на крају републике но што је било у почетку; Август није монарх, као што ће бити Диоклетијан. Што се тиче односа између власти, на пример између сената и народа, у истој држави, а још јаче између различитих редова грађана, промене су тако знатне, да је историја Атине и Рима готово толико исто у овим променама колико у увећању њихове државе. Отуда и настаје права тешкоћа, да се прави разлика између грчких ~~установа~~ и грчке историје, римских ~~установа~~ и римске историје. Јер у исто доба, кад је у нашем веку наука о установама постајала строже историском и обрађала више пажње на развиће установа, историја се мање задовољавала причањем догађаја и већу је важност ~~полагала~~ на установе. Сад је већ постало банално историји бојева стављати на супрот историју установа. Разумело се, да живот једнога народа није сав на границама, већ, на против, да му је најбољи и најзнатнији део у унутрашњости, да су напреци у администрацији, индустрији, трговини, наукама и уметностима много важнији него увећавања области и међународни утицај. Историци су према томе много више пажње но некада обрађали на факте ове врсте. И тако су се историја, нарочито културна историја, и наука о установама толико приближиле, да је човек у забуну, како да их разликује.

Па ипак то није немогућно. Најпре, ма колико пространо да се схвати поље установа, код историје ће оно бити увек још шире. Историја ће морати још да узме науке и књижевност, уметност и целу историју онаку као што се некад разумевала, ратове и уговоре о миру, дипломатске послове, животе краљева и великих људи, куге и поплаве. Али и онде, где је грађа и једној и другој науци иста, могућно је поставити доста јасно разлику. У 7gab

историји догађаји заузимају прво место. Историк ће рећи, зашто је, кад и како основано или преуређено које звање, uveden nov obred, једна војничка уредба или финансијски систем замењен другим. Том ће приликом објаснити, и у чем су те нове или обновљене установе. Али то му неће бити прва брига. То је, на против, брига филологу антиквара. Важна је за њега дефиниција о тиранину и архонту, фламину и понтифику; он треба да позна њихова права и дужности, надлежност и средства за рад. Догађаји, који су произвели или променили све то, њега интересују тек по својим последицама. Он управо може бити и без једног личног имена. Он тражи да сазна апстракцију, а историк даје ^{не за антиквара} више ^{важности} конкретне. На послетку, за антиквара све има своју важност у установи. Он треба да је ради не саме познаје до последње ситнице, јер нема ни једне црте тако незнатне, да не би имала примене у изучавању текстова и да не служи да се боље разуме улога неке установе. За историју, напротив, свака установа има у толико интереса, колико је утицала на народну судбину. Разлика је дакле по главно у методу или још тачније у гледишту, па, према том, и у размерама, у већем или мањем развоју, који се даје једној или другој страни истих предмета.

Међу грчких и римских старина има знатне разлике, која се оснива на различности оба ова народа. У Грчкој би, ако се хоће да се добро ради, ваљало редом прећи све градове по свима ^{врстама} установа, политичких, правних и религијских. А због недостатка у ^{историјским} узвештајима више по из кога другог обзира ограничавамо се обично на две велике државе, Спарту и Атину. Међутим се покушава, да се, колико се може, попуне велике празнине у познавању осталих градова, и већ се у неколико има успеха, нарочито захваљујући натписима. Рим је, напротив, један, те је неизоставно потребно, да се у Италији познају скоро само његове установе. ^{неке} Убегове су колоније и муниципије примиле од њега уставе, који су релативно једнолики и направљени по угледу на његов устав. Само освајање провинција чини неку различност. Али то је више ствар администрације него политичких установа, а и ту на послетку тријумфује једноликост. Тако исто и у времену је можда већа разноврсност на грчкој страни. У Риму прелази од краљевства у републику, од републике у дијархију и монархију не чини ми се тако дубок као у Грчкој од херојских времена у славни век и одатле у александријску ^{своју} епоху. Хомерови свет нарочито је свет за себе. Истина је, да ми прилично добро познајемо херојско доба, захваљујући Хомеру, а Рим из VIII века пре Христа видимо тек у огледалу много познијих списа.

Међу установама најближе место историји заузимају политичке установе, за које су тесно везане административне и правне установе. Велики је напредак у разумевању грчких и римских старина учињен комбиновањем правничког и филолошког метода, из чега се може извести, да нема боље допуне нашим студијама него што је познавање римскога права.

7 Како се она обично разуме, и још у битно
историјској историји,

бити привлачне или не, само нека цела слиka буде што тачнија. Обратиће се дакле пажња на оно што има вредности у трговини и индустрији, у уметностима и занатима и у земљорадњи; једном речју на сву радиност, која је остављена приватној иницијативи, о којој се не може много говорити, али која је основа опстанку свакога народа. Оставити у засенку ~~о~~ страну народног живота значило би својевољно не знати један важан део његов, значило би створити о њему непотпун па наравно и нетачан појам. Замислите, да нас после две тисуће година познају само по драмама, песмама, историјским и научним књигама, по зборницима беседа, а без новина, без службених објава о царинарницама и кретању трговине, без многих чисто техничких дела и без драгоцених остатака ~~од~~ наших справа, наших махина и фабрика; јер свега тога с временом нестаје пре но уметничких творевина; узмите, једном речју, да нас познају само по књижевности у ужем смислу и по уметничким делима: какав би се појам могао добити о нашем животу? Како би место ту заузимали трговачки послови, берза, железнице, обуставе рада, исељавање, жито и вино, једном речју: све за што се интересује и о чем се бави већина људи?

Ово упоређење може да нам покаже и једну велику тешкоћу, на коју у овој области најлази изучавање старине: немаће или барем недовољан број аутентичних извештаја.

Сем земљорадње, индустрије и трговине ~~о~~во су још разних предмета, ~~што~~ се разумеју под именом приватних старина. Ту су најпре станови, не толико са архитектонског гледишта, јер ће то бити посао археологије, колико са гледишта вођења куће и кућевног реда и због утицаја, који су они имали на начин живота. Само кад се пређе преко развалина једне куће у Помпејима, види се већ, да се ту није могло живети као што ми живимо, тако исто као што Помпејцима не би било могућно по своје начину живети у кућама као што су наше. Затим долази одело и храна, који су много различитији од наших; купатила и телесна вежбања, чему је сваки давао угледно место у животу; помислите, да се тисућима њих могло једнога дана окупати у топлим купатилима у Риму! Брак, не са гледишта законских последица, што иде у јавне установе, већ по свечаностима, с којима је прослављан Породични живот, то јест однос између мужа и жене, родитеља и деце, господара и робова, између породице и пријатеља, штићеника и заштитника. Васпитање деце, разумејући ту и признавање новорођенчета и давање имена. Дечје игре и настава младежи, остављена породици без мешања државе, сем неких изузетака. Болест са употребом медицине тако је исто приватна ствар. На послетку смрт и погреб са обичајима и церемонијама, које се много разликују од наших.

Није потребно нашироко показивати, како је важно познавати религиске уредбе и религиска веровања, на којима оне оснивају, колико за разумевање текстова, где религија долази ~~често~~ често у разним облицима, толико и да се добије потпун и правилан појам о животу старих. Зна се, какво

место заузима у њему религија као и то, колико су њихове религије различне од оних које видимо око себе. Живот Грка, а још више Римљана, био је поплаћен религиским обичајима и они прате тако рећи сваки њихов посао. Индивидуа је имала своје богове, породица своје, а држава још друге. Ну цела је ова религија била у обредима; она нема догама; она обухвата ^{своје} врло мало развијена веровања. ^{Спајање} морала и религије позније је. И обреди који имају морални значај појављују се тек с временом и већим ^у делом унесени са стране, ^{код} Римљана више но код Грка.

Религиске су установе још у најстарије доба биле предмет ако не науци, а оно традицији; а доцније, кад се пробудило старинарско интересовање, испитивано им је порекло и значај. Варон је саставио опширно дело о божанским старинама, како их је он назвао. И у новије време много је рађено на прикупљању онога што се може знати с култу старих народа. Али се тек у деветнаестом веку довољно развио историски смисао и религиске или антирелигиске предрасуде начиниле су места узвишенијем погледу на ствари, те су се доиста могле разумети старе религије. У исто доба знање је о њима веома умножено, нарочито проналаском и разрешењем многобројних натписа.

Треба разликовати приватне и јавне култове, обавезне и добровољне, народне и туђинске, од којих су неки постали еслужбени, други су признати или барем трпени, а неки најзад забрањени и гоњени. Овде ће бити места и да се говори о сценичким старинама, јер су сценичке игре део култа, а ако се сценичке старине дотичу историје књижевности и архитектуре.

Митологија је можда пре но наука о религиским установима, филолошка наука, то јест везана је за изучавање књижевних споменика. Она је већ у Александрији много обрађивана баш због објашњавања песника, коју су дужност ^у главном имали *grammatici*. У новије време најпре су само скупљани митови о појединим божанствима, па су довођени у систематски, генеалогски или друкчији ред. Од краја претпрошлого века митологија је постала право поприште за врло различна мишљења. Ну ма какав положај да се заузме у свим методолошким питањима, од филолога се тражи само једно изучавање, изучавање факата; а под фактима треба разумети веровања, предања, митолошке приче, које круже кроз народ као и оне што се налазе код писца, а особито код песника, који су их често по својој вољи мењали па и слободно прерађивали. Ово је знање потребно за разумевање текстова, у којима је много митолошких имена и алузија. Без њега се исто тако не може бити, ако хоћемо да добијемо тачну слику моралног, интелектуалног и религиског живота старих народа.

III

Остаје нам још да видимо, куда ћемо са још неким засебним наукама, од којих се две обично узимају као помоћне науке историји, а филолози их стављају на разна места, обрађујући их или као делове или као додатке једној науци, коју смо већ прегледали. Хоћу да говорим о хронологији, ну-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unm

Ta
LB.
B.
Z.B.
FB.
TKao
B.
B.
B.

ХРОНИКА

СРПСКО ГЕОЛОШКО ДРУШТВО

СГХ. Збор. (10. априла 1904. год.)

1. Разгледане су књиге и часописи, које је за последњи месец дана набавио Геолошки Завод Вел. Школе.

2. Прочитани су дописи о трусовима, који су се по Србији осетили 22. марта, т. г. и то: из Пожаревца од г. *Мил. Петковића*, су-плента. Два потреса, први око 11 час. пре подне слаб; други у 11^{1/2} час. јачи и дужи, али му се чини да овај није био једноставан, већ је био прво један слаб и кратак па одмах за овим јачи и дужи, који је трајао 4—5 сек. Павац ССЗ—ЈЈИ. Штете нија било. — Из Ниша: писмо од г. *Мил. Банића*, професора. Четири потреса: први у 11 час. и 6 мин., слаб, трајао 4 сек.; други у 11 час. и 16 мин., средње јачине, трајао 5 сек.; трећи у 11 час. и 28 мин. најјачи трајао је 16 сек., правац С—Ј. и четврти у 2 час. и 13 мин. по подне, врло слаб, трајао је 2 сек. При трећем падали су димњаци; пуцали зидови, ствари падале са полица. Вода се у шпрковима и бунарима замутила. Људи су посртали и падали, многе је хватала несвестица, али жртава није било. Сва четири потреса су били таласести. Време лепо. Деша од г. *Ивана С. Павловића*, мајора, који је осетио два труса, први у 11 час. и 5 мин. слабији и други у 11^{1/2} часова јачи и дужи. Правац З—И. — Из Пољне, у срезу левачком, округу моравском од *Тодора Бушетића*, учитеља, дописног члана Геолошког Друштва. Два потреса: први у 11 час. 25 мин. трајао 1 мин. Правац ЗЈЗ—ИСИ без подземног тутња; други у 11 часова и 46 мин. и трајао 3 мин., средње јачине, правац ЗЈЗ—ИСИ. На пољу тишина, облачност 6° *cust.* — Из Рибника, у срезу третеничком, округу крушевачком од г. *Милана Мачића*, учитеља. Трус се осетио у 11 час. 43 мин. и трајао 15 сек., правац Ј—С. Температура у хладу 9°C. Небо ведро. Дувао је ветар јачине 2.

WWW.UNILIB.RS

3. Прочитано је писмо г. *Жив. Радосављевића*, учитеља у Рибарима, у округу подринском, којим спроводи семена од лубенице, овса, „глиеча“ и др. нађена у шљунку на без мало 2 хвата дубине испод здраве земље. Он мисли да су ова семена пошена завезана у каквој крпи па изгубљено још у давна времена и земља их претрпала а сељак, који их је ископао мисли да су то миши навукли. По свој прилици неће бити ни једно ни друго, већ ће ово стајати у вези са народним веровањем да се миши, који досађују неком крају могу семењем „премамити“ на друго које место, ако се семена однесу „преко потока“ и тамо закопају. (Уредник).

4. *Сава Урошевић* излаже претходне резултате свога картирања терена у Југоисточној Србији. (види записник Српског Геол. Друштва бр. 5. од 10. маја, 1902. год.).

„а, Горњански гранитски масив протеже се: са источне стране од села Луке до потока Замне; прелази на леву страну реке Црнајке и уз ову иде до села Црнајке; ту окреће северозападно преко Здравковог Брега до више Милошеве Куле; одатле савија на запад и прелази реку Љубову на ушћу у Шашку; сада иде десном обалом Шашке до на 2 км. испод Рудне Главе; прелази на леву обалу Реке и достиже до брда Окна. Од Окна се продужује на север, сече Малу Брестовицу на 200 м. над ушћем и завршује се насрам ушћа Островице код Морминца на левој обали Шашке. По том прелази на десну обалу Шашке и понова пресеца исту код Близна, тако да је коса Стрњак која лежи између две Близне од гранита. Изнад Близне Шашка дере кроз гранит све до ушћа р. Бели Извор. — Са севера граница му није одређена. — Са запада констатовано је да граница од Кокорана до Врата иде стално подножјем кречњачког венца, који се као зид пружа од Стола до Кокорана, право на север. — Јужна граница лежи код села Луке и у Стоду. Лука лежи на палеозојским шкриљцима, а гранити почињу изнад сеоског гробља на насипу. Одавде граница гранита иде преко В. Брда и спаја се са северном границом; у противном правцу, пак, спушта се у Белу Реку, која више села дере кроз гранитску клисуру. Из клисуре гранит савија око Стола улазећи у исти врло неправилно, а од Стола иде подножјем кречњачког гробена до Врата.

б. Плавнански гранит. Источна граница овога лежи испод механе у Плавни, па иде североисточно поред потока Дубашнице ка Попадији, а југоисточно граница иде ка Главичарки до на насип Плавна-Штубик код Хајдучке Главице, где настају кречњаци и пешчари. С јужне стране гранит се пружа до једне узвишене терасе чији је правац Хајдучка Главица, Врелско Поље, Сува Река, Мечији Шиб (пешчар) и Рупе (кречњак). Кречњачки крш на извору Замне чини југозападну границу,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

а. Кречњачка греда која одатле на север полази, и која пресеца насип Штубик-Црнајка, прелази преко Варница, силази у реку Плавницу, пење се на Тресibaбу и преко потока Медвеђе везује ове кречњаке са кречњацима Великога Корњета. — чини западну границу његову. Ове кречњаке прате и пешчари, који на много места леже између кречњака и гранита. — Са северне стране на вису 406 налазе се пешчари који се на запад пружају ка потоку Медвеђи; даље на север настају кречњаци Великог Корњета а још даље поље Попадија. У потоцима се види да је и ово поље на кречњацима. Поред гранита на овоме су терену јако заступљени и пешчари нарочито на североистоку, где се од потока Дубашнице простиру преко Малог Мироча до Црног Врха, који је такође од пешчара. Кречњаци су у већим масама налазе око ушћа Плавнице у Замну и донекле уз ову. У кориту Плавнице, одмах више ушћа њеног, испољен је један танак слој аргилошиста.

в. Сто. Из Луке уз Белу Реку налази се на крај села на аргилошисте а после на граните, који држе обе стране Беле Реке. Гранити трају 1—1½ км. па настају рожнаци (корнити?), аморболити (пружање И—З, пад к југу под 70°) и неки врло чврсти шкриљци, који иду до под сам масив Стола. За овим следују пешчари преко којих леже кречњаци од којих је: Сто, Кршивар, Велики и Мали Визак. Између тих висова лежи питома долина, кроз коју тече изворни део Беле Реке. Ова долина је гранитска а опкољена је са свих страна кречњацима; само је стругом између оба Велика Визака у вези са горњанским гранитским масивом. Између Великог Визака (1072) и Стола су кречњаци, који се простиру сувом Падином до Белих Вода, а одавде преко Свињеча и Равног Поља до Лука. Јужно од Белих Вода долази се у поље Селиште. Оно лежи на граниту, који се западним делом пење врло високо на Сто. Кречњак Стола лежи само са источне стране на пешчару, иначе свуда на граниту. У селу Луке гранит пробија палеозојске шкриљце и има трагова контактнoг метаморфизма, према томе је млађи од њих; али такви ооноси нису примећени између кречњака и гранита, нити је гранит ма и најмање утицао на кречњаке.

г. Луке и терен између гранита горњанског и габра делијованског. Село Луке лежи на палеозојским шкриљцима, који почињу од сеоског гробља где су прожети танким жацама гранита, али без икаквог узајамног утицаја. Мало дубље у самој граниту налазе се острвца од потпуно кристаластог шкриљца, који је вероватно контактнo метаморфног порекла. Кристаласте шкриљце виде се и на путу преко Великог Брда. Међутим у средњем току Црнајке испољени су веома моћни слојеви затворено сивог аргилошиста. На један километар више насипа посматран је додир гранита и аргилошита, где ови последњи личе на дискуновите шкриљце или биотит-короните. Врло здробљени, трули аргилошисти, који на контакту такође имају биотит-корнитски хабитус

www.ub.edu

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

посматрани су северно од реке Црнајке у Првуловом Потоку. На левој страни овог потока, над Присаком, налазе се микашисти (лискуновити шкриљац) који прелазе и на десну страну његову, ал не трају дуго. Изворни део Малог Габра је од серпентина а низа њ' се ређају: серпентин, кречњак, трошни сиви кварцитни шкриљци, микашист (лискуновити шкриљац) на масив гранита. — У Малом Габру на подножју брда Окна терен је гранитски. На самом Окну (више старог поткопа) налази се на лискуновити шкриљац (филитичног хабитуса) у коме се под висом брега појављују мермерне инперкалације; ових има све више што се иде ближе врху, тако да је овај од самог мермера. Пружање им је N 345 W а падају у западно поље. Мермера има и у великом Габру са кога прелазе и на Крушак. Силазећи са Окна у Кириџијски Поток и Велики Габар налази се на тавак слој гнајса (?) а по том на микашист. У Кириџијском Потоку испољен је један трошни кварцни шкриљац са лискуном. На истој висини на Великом Габру посматрани су лискуновити шкриљци са пругастим мермером и лискуновитим кварцним шкриљцима. Све је ово удаљено од гранитеког масива за 200 м. Претпостављам, да се на подножју Окна између гранита са западне и габра са неточне стране — Мали и Велики Голи Врх — провлачи уска зона микашиста с мермером, ну која се јужно до Црнајке завршује хлоритошистом.

д) Терен између Црнајке, Плавне и Поречке Реке до Клокочевца. Шкриљци, који леже између горњанског гранита и делијованског габра провлаче се уском зоном западним подножјем Малог Голог Врха и преко Дуге Косе улазе у корито Леве Реке. На Дугој Коси и преседлинама у изворном делу потока Извора терен је од микашиста који су прожети дебелим жицама црвеног гранита, а по негде и габром. На север микашист се протеже преко Венчанице смењујући се наизменично са амфиболитом, а од подножја косе Стрњака и западног подножја главе Венчанице настају сами амфиболити с интеркалацијама микашиста, који се спуштају у поток Тисовац пратећи га до утоке у Поречку Реку, и досежући на север до потока Ујовца. Од прилике по средини Тисовца находе се две дебеле греде мермера а по више њих дебела жица црвеног гранита. При врху његову престају амфиболити а настаје крш од кварцних стена и неких трулих маса, можда амфиболитских. Микашисти из Леве Реке иду на север, прелазе косу западно од Венчанице и спуштају се Палејевском Косом у Поречку Реку на 200 м. изнад ушћа Палејевског Потока. (Између потока Извора и Палеревског после аргилошиста настаје хлоритошист с много кварца, па с танким слојевима талкшиста и тек онда настаје микашист). Овај микашист може се пратити до ушћа Радовице где кроза њ' пробија жица црвеног гранита. Одатле до Крста (граница Црнајке и Клокочевца) терен је покривен, и тек по негде се види комађе гра-

вита, а код самог Крста види се како гранит пробија кроз микашист. Ту је и поток Тисовац. — Десна и лева обала Поречке Реке, од Милошеве куле до Тисовца, не подударају се свуда. Тако код ушћа Радовице је амфиболит прожет црвеним гранитом (уз Радовицу: микашист, амфиболит, филит и аргилошист, који се пружа N 30 O а пада у западно поље под 55°); одатле левом обалом Поречке Реке налази се амфиболит интеркакисан у микашисту и кварцит, па осулине аргилошиста (истоветан са Радовичким), црни и црвени рожнаци, који трају све до потока Извора, одатле аргилошисти до ушћа Црнајке. (Аргилошисти и рожнаци се пружају N—S, падају у запад. поље под 50—60°). — Од Венчанице и Стрђака уз Славу настају после амфиболита микашисти са жицама гранулита и гранита, који при врху преовлађују. Поред гранита виђа се и гнајс. Никина Вода је од амфиболита и микашиста јако прожетог гранитним масама. На превлаци Никина Вода Мали Голи Врх налази се поред гранита микашист и амфиболит, а ближе Малом Голом Врху лискуновити шкриљци слични филитима. — Терен Медвеђе и Бећарске Косе образован је од истих стена као и Никина Вода.

ж) Источно подножје Дели-Јована од Сиколедо Плавне. Од Великог Корњета код Плавне пружа се узан често испрекидан појас кречњака у ЈЈИ правцу, преко Тресибаве, извора, Замне, Руна, Врела, села Поповца, Градишта, Љиљка код Сиколе и источно испод села до Сутоског Поља. На целој линији кречњаци леже на пешчарима. Остали терен заузима делијовански габро, проматран: у Сиколској Реци при врху села, у Хајдучком Потоку више пута Сиколе-Поповица, у Јасеничкој Реци изнад истог пута. Западна страна Поповице је од серпентина, на којима леже непосредно пешчари и кречњаци. На путу преко Понорске Реке посматрани су секундарни терени, а у Рупама је кречњак с пешчарима. На извесним местима где пешчари не леже на габру налази се и врло уска зона кварцита и хлоритошиста. Једино на путу северно од Поповице налазе се гранитске и пегматитске жице, између којих леже врло танке поворке микашиста и амфиболита.

з) Бела Река, Луке и Ветрен. Од Луке низ Белу Релу налазе се шкриљци прожети жицама пегматита, под чијим утицајем су шкриљци постали потпуно кристалести. Боје су зелене као хлоритошист а у Пауновом Потоку (на карти Павлов) у њима се налазе банкови амфиболитског гнајса и на два места мермера. На ушћу Ветрена испољени су слојеви стене сличне гнајсу. Микашиста има испод ушћа Добре Воде (на карти Вучји Поток) и Гиндунице а изнад овог настаје габро. (Овај терен захтева још студије).

ј) Под Кокораном. Од Врата до Кокорана кречњак лежи на граниту. Коса Бигар на десној страни потока Бигра образована је у главном од гранита а коса Ланиште с леве стране потока у горњем делу под Кокораном од хлоритошиста (N—S у западно поље под 40°), за којима

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

следе је неки конгломератични гнајс и лискуновити веома квргови шкриљац. Овај прелази преко потока у Косу Бигар. Даље низ поток је једностана маса гранита.

к) Шашка од Милошеве Куле до ушћа Белог Извора. На десној страни Шашке од Милошеве Куле до утока Љубове лежи аргилошист, а одатле до утока Белог Извора гранит са непрекиданим масама амфиболитским више и ниже ушћа Островице. С леве стране реке од Милошеве Куле до на 2 км. испод Рудне Главе терен је покривен и вероватно образован од шкриљаца, а одатле траје гранит о коме је било напред речи до под Окно, позади кога настају врло чврсти зелени шкриљци прожети гранитом и мермером. На ове се настављају кварцни филити. У Малој Брестовици испољен је амфиболит, који од Морминца траје до Близне, а одавде већ променути гранит. Терен преко Букове Главе и Шероње до у Малу Брестовицу покривен је макашистом, гнајсом и амфиболитом. Од Шероња настаје поново гранит, вероватно онај са Великог Стрњака.

л) Бели Извор. Од ушћа Белог Извора у Шашку ка високом кречњачком кршу налази се гранит а за овим лискуновити шкриљци, који су по некад прожети гранитом. Ови шкриљци трају до пред сами кречњачки крш (пружање N 45 O, пад на југоисток под 60°).

СХ. Збор (10. маја, 1904. год).

1. Разгледана је приновљена литература за Геолошки Завод Вел. Школе.

2. *Ј. М. Жујовић*, приказујући поједине књиге и часописе, обраћа пажњу Друштву на поједине интересније ствари у њима. Тако у мајској свесци часописа енглеског Геолошког Друштва Арчибалд Гики разматра енглеске податке о променама нивоа копна и океана и долази до закључка, да те промене долазе од *покрета чврсте земљине коре услед њеног полаганог хлађења и прикуиљања*. „Нова разматрања овога предмета у Енглеској враћају нас дакле на старо гледиште, које је било поколебано Сисовом теоријом да у литосфери нема вертикалних померања и да речене промене долазе само од растења и опадања океана“. —

„За наше петрографе интересан је опис једног сфероидног габра из Калифорније (The orbicular Gabbro at Dehesa San Diego Co., California by A. C. Lawson. Univ. of California. Depart. of Geologie. Vol. 3. № 17. 383—396. 1904) јер структура ове стене судећи по слици и опису веома личи на корсит са Рудника. Па и њихов минералшки састав у главном је исти јер су битни састојци у стени из Сан Ди-

јего: анортит и хорнбленда (дакле и ова је стена пре „диорит“ но „габро“) а споредни хиперстен и оливин. Сфероидна структура развијена је само по ободу зрнастог еруптивног масива. Аутор мисли да она постаје од ритмичне кристализације час самог фелспата, час фелспата са оливином, а овоме ритму узрок је флукутација температуре“.

„За тектонику је важна сумарна расправа г. В. Килијана: Les phénomènes de charriage dans les Alpes delphino-provençales. (Comptes Rendus IX. Congrès geol. international de Vienne 1903, 455) то јест о оним планинским платнима на спољњем делу Француских Алпа, која су се од својих места откинула, далеко (по 30, 60 до 90. км.) одмакла и претурила. — Тврди се да су овакве појаве бивале у Швајцарским Алпима а г. Термије мисли да их је пронашио и у аустријским Алпима (привремене извештаје о томе штампао је у записнику Париске Академије Наука) где би сви северни кречни Алпи — по томе мишљењу били без корена и довезени из Гајтала, бар 100 км. јужније од садашњег им положаја. Против овога устао је г. Динер у Centralblatt für Mineralogie, Geol. und. Pal. (1904, 161) са љутитом и оштром критичком расправом: Nomadisirende Schubmassen in den Ostalpen у којој износи да нови погледи на Источне Алпе ничим нису доказани и да „психопатске тенденције за тектонским надмудричењем доводе до „парадокса“ и Геологију претварају у „Геопоезију и Геомистику“. Доказе за своје гледиште на тектонику Источних Алпа скоро ће у детаљима објавити, али већ сада указује на неколико редова полегнутих бора од којих и постају преклапања терена и геолошке масе без корена на месту садашњег находења. Такве геолошке појаве видео је Космат у Корушкој, Буковски код Будве и Кернер код Трогира. Недавно је г. Ј. Бержерон у једноме саопштењу француској Академији Наука. (Observations relatives á la tectonique de la haute vallée de la Jalomita) изнео мишљење да јурске бобије у горњем делу Јаломите у Румунији нису на своме месту, већ су ту досуљане по свој прилици чак одонуд Карпата из терцијернога басена у Мађарској“.

„За Геологију Балканског Полуострва нове су ове публикације: Fr. Toula: Der gegenwärtige Stand der geolog. Erforschungen d. Balkanhalbinsel und d. Orients и L. Saucoux: Sur la présence de cristaux macroscopiques d'albite dans les dolomes du Trias de la Crite“. Реферати о овима, прочитани на данашњем скупу штампаће се у Геолошким Аналима Балканског Полуострва“.

3. Прочитано је саопштење *Николе Ракића*, професора о терциару у околини Крушевца. „Због тога, што у терциару у Крушевачкој околини нису до сада нађени фосили, није ни могла бити одређена старост његова¹. Сад се на основи фосила, нађених приликом копања

¹ Види Геологију Краљевине Србије од Ј. М. Жујовића.

једног бунара на претпоследњој тераси расириној, међу којима сам познао *Cerithium pictum* и *Cardium* може закључити на сарматску старост једне серије ових слојева, а надам се да ће стручна одредба осталих фосила, које сам послао Геолошком Заводу потврдити ово моје гледиште. Профил је овакав: 5 м. агрикултурни слој; 4 м. крупни шљунак; 19 м. зелени глинац с фосилима. На извесној дужбини овај је глинац пресечен танким слојем лапорца, а на 11 м. његову нађен је лигнит“.

4. *Д-р Дим. Ј. Ангула* саопштава резултате до којих је дошао Халавач проучавајући долине Дунава и Тисе. (*Gyula von Halavats, zur Geologie des Donaues und des Tisza Tales. Arbeiten d. ung. Aerzte und Naturforscher, 1902, p. 223—224.*) „За време понтиске етаже уздигнули су се Алпи и западни обод понтиског слатководног језера, које је прекривало Бечки Басен и западну Мађарску. У исто време је Дунав код Пожуна просекао себи корито у Малим Карпатима и на овај начин сведено је Понтиско Језеро само на мађарски басен. Правац Дунава био је по свој прилици С—Ј, о чему сведоче моћни слојеви шљунка, који се преко Шарвара далеко на југ пружају, докле формације, које би одговарале крају понтиске етаже, овде нису никако заступљене. Део Дунава између Пожуна и Грапа, управо данашње корито дунавско, образован је тек пошто је Понтиско Језеро услед издизања брегова пресушило и пошто је Дунав усекао себи корито у мађарским средњим планинама између Грапа и Вајцена. Време стварања овог дела дунавског корита обележено је моћним естуарским наносом, који је Дунав нанео на своје ушћу у Левантинско Језеро. Ово је језеро захватало данашњи *Alföld* и у почетку дилувијума отекло је каналом од Базјаша до Оршаве. При томе је Дунав имао правац од Пеште на Солнок, и отицао је коритом данашње Тисе. При крају дилувијума или тек почетком алувијума Дунав је почео мењати свој правац. Под еолском акцијом живи песак из некадашњих језера засипао је дунавско корито тако да се Дунав морао пробијати кроз лајтовске и сарматске кречњаке, односно да у понтинским глинцима награди себи ново корито у правцу на југ. Од тога доба овај део Дунава по Беровом закону тежио је поступно на запад док није доспео у данашње своје корито. У раније доба Дунав је једном текао и око тителског платоа, а Тиса је у њега утицала далеко северније. Зашто је Дунав своје корито кроз Берданску клисуру просекао, не може се тачно одговорити: може бити да су при овоме имала какву улогу медитеранска слатководна језера код Берзаске и Дубове. Део *Alföld*, којим Тиса протиче био је можда за време дилувијума под језером. Тиса је свакојачко имала своје корито много источније и постепено се кретала на запад, што се и данас продава. У овоме она не само да следује Беровом закону, него је њено

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

кретање на запад припомогнуто наносима њених источних притока. Из тога се разлога Тиса брже помера на запад од Дунава“.

5. Прочитани су реферати *Влад. К. Петковића* о раду: Ph. Negris-a: Plissement et dislocations de l'écorce terrestre en Grèce. — Leurs rapports avec les phénomènes glaciaires et les effondrements dans l'océan Atlantique. Athènes. 1901, 204. и о радовима: *П. Јанковића*: о трусу од 22. јуна, т. г. у Солуну и његовој околини. „Дело,“ Јули, 1902, 270—290. R. Hoernes-a: Das Erdbeben von Saloniki am 5. Juli, 1902. Mittheil. der Erdbeben — Comussion der k. Akad. d. Wiss. in Wien, Neue Folge. № XIII, 91. и *В. К. Петковића*: о трусовима у Солуну од 15. септ. 1902 до 1. јуна, 1903. год. „Дело,“ 1903, 115—120. Ови реферати ће се штампати у Геолошким Аналима Балканског Полуострва.

6. *Д-р Дим. Ј. Ангула* реферише о раду Х. Хефера: Erd öl-Studien (Sitzberichte. d. kais. Akademie d. Wissenschaft. Wien 1902, 615) а у вези с тим и о појави битуминезних шкриљаца у Матаругама код Краљева.

У овоме раду Хефер износи резултате својих опажања о карактеристичним односима између петролејских терена и подземних вода, нарочито сумпоровитих извора. На малом извору у петролејском терену Монтечина (провинција Piacenza) приметио је он мрки сумпорни прах, који се из воде издвојио дејством петролеума и његових гасова на растворене сулфате. Овом редукцијом издвајају се прво сулфиди па онда сумпор-водоник. Из овога закључује аутор да вода може корисно послужити при истраживању петролеума, јер ако она са бариум-хлоридом не даје реакцију на сумпорну киселину, односно сулфате, онда се сме закључити на близину битумија било чврстих, течних или гасовитих. За доказ овога излаже Хефер таблицу анализа минералних вода из разних петролејских терена (северно алпијска флишна зона у Баварској, Пехелброн у Елзасу, Елхајм, из Шпаније. Кавказа) а у исто време објашњава осуство сулфида и сумпор-водоника у неким од тих минералних вода. За нас је од интереса споменути да и термална сумпоровита вода у Матаругама код Краљева према анализи г. проф. Д-р М. Леко не садржи сулфата. Она садржи већу количину сумпор-водоника од свију наших минералних вода а избија у непосредној близини битуминозних пешчара и шкриљаца, који су откривени код Јанока у самој левој обали Ибра. Осуство сулфата у овој води могло би се довести у везу са редукцијоним дејством битуминозних материја на сумпорну киселину resp. сулфате. Практични значај ове напомене о матарушкој минералној води не може се за сада без детаљније студије на терену

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

определити. Битумије таложје металне сулфиде и на примарним и метаморфним рудиштима (мансфелдски бакарни шкриљци, појава оловних и цинканих руда у Гор. Шлезии и Рајблу и др.) Па шта више битумије редукују сулфате у чисте метале (псеудаморфозе сребра по аргентиту). Појава органогених минерала — органолита на сребрним рудиштима у Консбергу оправдава ову Хеферову поставку. — Из ових разлагања можемо закључити да је улога органских материја у стварању рудишта далеко значајнија но што се до сада могло претпостављати. Органолити су веома често удружени са разноврсним рудама. Истина они се у многим случајевима не дају макроскопски распознавати, али се њихово присуство као пиоменти даје лако доказати. И кад се присуство органолита на каквом рудишту утврди — намеће се питање да ли не постоји каква генетска веза између њих и минерализације самог рудишта, нарочито на постанак сулфида, метала и карбоната.“ (Опширније види у Рударском Гласнику бр. 3 и 4 од 1904.)

7. *Ј. М. Жујовић*: Нови налази мамутових зуба у Београду. „Приликом лањског копања земље код Кајабурме ради насипања код жељезничке станице у Београду, нашли су радници два зуба кутњака од мамута. Нашли су их на дну дилувијалне глине и то један на четири а други на два метра испод садашње површине. У хоризонталном правцу били су један од другог удаљени до 40 метара. Кутњаци ови нису били цели ни кад су ископани, а после су још дељени, те су за наше збирке добављени само комади. По овима се ласно познаје да су од слона *Elephas primigenius*¹⁾. Ово је трећи поуздани налазак мамутових остатака у београдскоме дилувијуму. Први је био у раскопу иза Вајфертове Пиваре а други у Цетињској улици. Глина на дну које су лежали ови зуби јесте обичан подунавски лес са пужевица *Helix* 2—3 врсте. Рара. Конкресија је у њему мање но иначе. Лес овде лежи готово непосредно на слојевитој глини и лапору, који је често компактан и табличаст. Фосила у овом лапору нисам смотрио. Слојеви су благо нагнути ка Ј. и ЈЗ. На југозападној страни раскопа од леса их раставља нека грудваста ума, а на североисточној страни истога има у томе прелазном положају врло мало и врло ситна шљунка.“

8. *Милан Бајић*: Појава пентозана у фосилном угљу. „Пентозани су у органском царству врло распрострањени, нарочито много их има у дрвима (6—30%). Они се сем тога налазе и у земљи кад више кад мање према количини хумуса (0,04—0,75%), где су по-

¹⁾ У дилувијалној глини има тамо много и људских костију, али је очевидно да су оне из рецентног доба. Ја сам нашао и зубе од преживара и месождера, али су и ови без сумње, од данашњих животиња.

стали распадањем органских материја. У тресету, као најмлађем фосилном угљу има пентозана 2,65—12,75%. Ова појава наведе ме је да видим да ли и колико пентозана има у старијем фосилном угљу. Испитао сам једну већу серију од најстаријих до најмлађих српских угаља и нашао да *пентозана нема* у угљу из: Кладурова, Вршке Чуке, Брзе Паланке, Осипаонице, Космовца, Вине, Пођуте, Бучја, Сења, Купушишта, Аликсара, Сисевца, Јелашнице, Врбице (код В. Поља), Црнишева и Рама (Царево). *Има га* у угљу из Костолца, Виткова и Пољанице (Каменац) дакле у најмлађим лигнитима, код којих се још распознаје дрвени склоп.“

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Буквар за основне школе у Краљевини Србији написао Стево Чутурило школски надзорник у п. У Београду, издање и штампа Државне Штампарије Краљевине Србије, 1904. Цена 50 пр. дин.

Србија је дакле опет добила нов Буквар и деца њена своју прву књигу. После старог, који је почињао словима и срицањем, без икакве методичке припреме, дошао је Натошевићев, који је унео нову методу аналитичко-синтетичку, са сликама и поступним изучавањем слова, па онда Чутурилов, па Јовићев, па сад опет Чутурилов. И кад Јовићев није одговорио ономе очекивању, које се полагало на њега, било је оправдано што је расписан стечај за нови буквар. На тај стечај пријавило се више компетената, и од пет пријављених Буквара примљен је овај као најбољи.

Нас се не тиче овде ни процедура кроз коју је прошао овај Буквар, ни мишљење дотичне г.г. референата о њему и неслагање њихово између себе и с писцем овога Буквара, као ни мишљење њихово о одбивеним Букварима. Нас се тиче овом приликом само то: какав су Буквар добила деца наша, какав је нови Буквар за основне школе у Краљевини Србији? Далеко смо и од тога да стављамо што на терет и саме писцу, који је доиста био у неприлици, те је и сâм изјавио био, да му је *немогућно* поступити потпуно по примедбама г.г. референата, а да Буквар његов не изгуби своју индивидуалност.

Намерни смо само, да изнесемо недостатке новог Буквара, те да би се они запазили и барем приликом новог прештампавања колико се могне избегли. Ово тим пре, што се по правилима о штампању уџбеника „једном примљен и у школу уведен уџбеник не може никаквим другим заменити у току петогодишње периоде школске“. Можда ће нас ово излагање подсетити и на ону народну о многим бабицама, али то је за нас овде споредна ствар.

На првом месту пада у очи стари, велики и за децу неспретан формат. И Јовићев Буквар није био најзгоднији, јер је достигао величином остале књиге школске; али их барем није претицао. А Чутурилов и пређашњи и овај превазилазе величином све школске књиге свих разреда. Као да се писац баш заљубио у овај формат! А колико је овако велика незгодна и за ношење и за чување и варошкој а камоли сеоској деци, особито по рђаву времену, то зна само онај, који их је носио и сâм се мучио или гледао како се деца муче. Много је дакле згоднији мали спретан формат мале осмине или мало повеће шеснаестине. Такву књигу деца могу лако увити у хартију и за невољу метнути и у џеп или у недра. А и у торби неће бити изложена квару толико колико је изложена књига оволикога формата.

После овога на самим корицама пада у очи потпис. Кад је већ у нас обичај, да се и на књиге државнога издања ставља потпис пишеца, па и на Буквар, онда је барем требало ставити пун потпис, а не остављати децу у недоумици да погађају и нагађају шта значи оно „школ.“ а особито оно „у п.“ Само мало промишљања о томе и читаоци ће се и сами сетити на шта деца могу помислити кад прочитају: „школ. надзорник у п.“ И онда ће видети, да ово није баш таква ситница, каква изгледа на први поглед.

Већ је од мање важности замерка наша о томе, како је обележена цена. На књизи стоји „50 *вр. дин.*“ а боље би било исписати цело *пара*, или казати просто: *пола динара*.

Но све су ово недостаци техничке природе, који не утичу на само учење читања и писања.

Сад долази сама садржина.

На прво место дошла је опет слика *зоље* или *осице*, за коју деца треба да кажу „ос,“ за љубав ова два прва слова. И кад су већ морала доћи одмах два слова уједно, онда је барем могло, место „оса,“ доћи нешто друго, што је несумњиво и што би деца одмах погодила. Овако ће прво рећи *чела*, па онда *зоља*, па онда *осица*, па најпосле *оса*, али, барем у Србији, никад *ос*. Слике се за нормалне речи морају узети такве, где ће дете, као и самоук, *морати* да каже управо ону реч, коју хоћемо.

Код слова *о* је остала неизбежна „коврчица,“ која није потребна ни онда, кад је ово слово у средини, а камоли кад је оно на крају.

На противној страни је један мало стегнут *круг*; а да не би деца рекла да је то круг или точак (или јаје), испод њега је нацртана једна дашчица и на њој је написано „*обруч*“; а до њега је слика српа и испод ње: опет на дашчици, написано „*сри*.“ Ове две слике, обруча и српа, биле су потребне с тога, да деца запамте боље на шта личи штампано *о* и штампано *с*! Дакле, деца су могла најпре и писано *о* и писано *с* да запамте без поређења с каквим конкретним предметом, а после штампана лакша и готово *исто таква* не могу, него се сиромаш точак или

www.unilib.rs
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

круг мора стезати те да изиђе обруч, а сри нагонити на силу Бога да, онакав с дршком, личи на *с!* И због тога морају да се истављају као по парковима или ботаничким баштама етикете, те да кажу шта је ово и да се пада у недоследност, да деца већ читају читаве речи онда, кад знају само два слова! А овде не знају ни ова два, јер их сад тек уче...

Сад долази слика *носа*, за ново слово *н*. Ово је добро; али и овде с противне стране стоји слика, која хоће да представи ногаре и како штампано *н* личи на ногаре. А да би деца боље погодила шта је ово, и овде је испод њих дашчица, на којој је написано „*ногари*,“ и ако деца још не знају ни *г*, ни *а*, ни *р*, ни *и*.

На треће место за слово *п* долази *ноп*, мало већи и од *оса* и од *носа*, а према њему усправљен *трупац*, који треба да буде „*пањ*“; јер испод њега на дашчици пише тако. Међутим, *ово* се зове „*пањ*“ само по месарницама и каванама, где се печење пуши „на *пању*,“ а свуд по селима је ово *трупац*. Но то опет и које како. Али је много занимљивије откуд јадно штампано *п* да личи на „*пањ*,“ па испод њега стоје још и писано и курзивно *и*, те они треба да личе на њега! Као да без овога натегнутога поређења деца не би могла да запамте облик штампаног слова *и*:...

На четвртм је месту слика *топ* за слово *т*. И то је добро. Али на противној страни стоји слика *теразија*, те да она кажу на шта личи штампано *т*. Па и то би ишло којекако, да испод *теразија* не стоји *т* писано и курзивно, која баш ни мало не личе на *теразије*, и да не стоји дашчица с натписом „*теразије*,“ где су деца непозната слова: *е*, *р*, *а*, *з* и *ј*.

На петом месту је слика *копа*, хећу рећи хата, за слово *а*. Слика посве незгодна, и да је већа, а камо ли оволицна као скакавац, те не личи ни на ждребе. А по њему ће деца још да погоде да је то „*ат*,“ то је тешко сазнати. Још је овде и та незгода, што ова реч по правилу у почетку има *х* (*хат*), а не *а*. За *а* је доиста и тешко наћи zgodну реч, која се почиње са *а*; али зашто баш *а* мора бити у почетку? Но све ово опет иде којекако. Али и овде на противној страни за штампано *а* стоји нека слика, за коју апсолутно не би нико погодио шта је, да срећом не пише на неизбежној дашчици „*алка*.“ И сад се поново загледасте у слику; и том приликом распознате један круг, који личи на алку. Али шта је оно друго уз њу, што је додано да би алка личила на *а*, и по чему то све, уједно личи на *штампано а*: то не можете погодити ни ви, а камо ли деца!

Испод ове слике у тексту за читање стоје незгодне речи „*опасан пас*.“ Да ли је ово у смислу: опасно или страшно цето, или у смислу: опасан појас: то неће знати ни учитељи а камо ли деца. А оваке бесмислене или двосмислене изразе у првој књизи дејој ваља избегавати.

На шесто место дошла је *ласта* за слово **л**. И ако ласте нема свуда (те ће многа деца рећи, да је ово пиле, тица или слепи миш), опет она може остати. Само би испод ње реч *слаш* морала изостати, јер је деци непозната, (као и многим учитељима) па је тешко и објаснити им је; а оваке се речи избегавају. Али је много горе што и овде с противне стране стоји друга слика, лествице, те да каже на шта личи штампано **л**. А ви и сами можете помислити колико муке и натезања треба те да **л** личи на мердевине, стубе, лествице или „лестве,“ како пише на познатој дашчици испод овога скрпка. Јер ово нису ни оне молерске, које колико толико подсећају на **л**. Испод овога у тексту стоји „палата,“ а то није морало да уђе, јер нити је наша реч нити је лако објаснити деци на селу. Исто тако стоји: „стала на плот,“ а не каже се ко; а могла је да стоји *ласта* или ко други.

На седмом месту је слика *штана* за слово **ш**. И то би ишло којекако, ако и сеоска деца могу погодити господски штап. Али је и овде на противној страни нешто што треба да каже на шта личи штампано **ш**. За то су, сасвим произвољно, усправљена три штана, и — ето ти штампано **ш**! А зар то није натезање?!... И овде је дашчица и на њој написано: „штапови.“ А испод овога у тексту за читање има: „аша,“ „аша паша,“ „лоша плата“ и „ва што шапат;“ а оваке речи у Буквару треба избегавати. С оволико слова, колико је до сад пређено, могу се одабрати много лепше речи и пуније по значењу, или барем ближе деци и разумевању њихову.

На осмом месту је *во*, за слово **в**. Ово би било добро, да за **в** није сувише рано. **В** је дугачко слово и теже од многих, која су дошла после њега. нпр. *и, з, ч, м* итд. Грешка је дакле против начела доступности. Али би се и то могло пропустити, да није и овде на противној страни, за штампано **в**, некаква слика која је натерана силом да личи на ово слово, а за коју апсолутно нико не би могао погодити шта представља, да није на познатој дашчици написано „*вртешка*.“ И онда се станете питати: где сте видели оваку вртешку, и тешко себи да дате одговора. А како ће га дати толика деца по селима нашим, која тек први пут сад долазе у школу!... И овде има незгодних израза за Буквар: „тован,“ „валов,“ „аван на таван“ (по селу нема „авана“ него ступе, а по варошима опет аван не стоји никад на тавану), „*власт* вата (без х) *лопова*“ итд.

На деветом месту је *звоно* за слово **з**, и то је добро, кад је већ узето *в*. Али и овде је на противној страни, за штампано **з** (као да је оно много другојаче од писаног, те се не може запамтити), натерана једна јадна змија да се савије онако, како се она никад не савија, те само да личи на штампано **з**. И овде бисте по самој слици тешко погодили шта је, да испод ње на дашчици не пише „*змија*,“ где су непозната слова *м*, и *ј*. Овде су незгодни ови изрази: „*заслон*,“ „*позван*

поштован“ (како ће ово учитељ да објасни?), „познао нас па нас позвао“ (вештачки склопљено) и „наша *славна* застава.“

Десета слика представља *уста*, за слово *у*. Дакле опет дугачко слово пре кратких. Али је слика толико нејасна, да и ви тешко погађате шта она представља а камо ли деца. Слика за штампано *у* је још жалоснија. Ту је весела узда. нагнана, да по што по то заузме положај штампаноме *у* као да га деца без ње не могу запамтити и као да ће им то олакшати памћење!... И овде су незгодни изрази: „туна луна“ (ништа лепше?), „што *лута*ш по *пугу*“ (лута се по пољу, по шуми и по варошима или селу, а не „по путу“), „шума“ (ово је боље и не објаснити деци), „плуту,“ „слуз,“ „*тушта* свашта,“ „нас *лута* по *лову*,“ „што *лупаш* по *сто*лу (место: о сто) и „ташун ташун танана.“

Једанаесто су *кола* за *к*. А за штампано се опет усправило једно ждребе, да на сиду Бога *личи* на штампано *к*. Коњ и штампано *к*! Какве сличности између животиње коња и слово *к*! И која нас невоља тера, да се правимо смешни и да чинимо и оваква поређења!... У тексту је овде незгодно: „као по калупу“ и „какав посао таква плата.“

Дванаесто је *рак* за слово *р*. Рак је добар, али би положај могао да му буде бољи, те да стоји онако како иде, а не да му овако ноге стоје горе. За штампано *р* натерача је рука да личи на њега; а и испод ње стоји дашчица с натписом „*рука*.“ И без овога натписа дете би бар погодило да је ово рука; али откуд она и у овом натегнутом положају личи на *р*, то не можете погодити ни ви!... Незгодни су овде изрази: „*пазар* као на *вашару*“ (да је ред или наред или врева као на *вашару*, то би се разумело, али *пазар* може бити и слаб и добар) „као *крава* у *квару*“ (у каквоме?) итд.

Тринаесто је *ексер* за слово *е*, и рукописно и штампано. Само је за писано прав клинац („а не ексер“) а за писано савијен „ексер“ (а не клинац) да на сиду личи на *е*. Али на дашчици стоји да је то „ексер“ и ми морамо да верујемо. Овде је у тексту незгодно само: „*кер* тера *звера*“ (м. зеца или лисицу).

На четрнаестом је месту слика *гусала* за слово *г*; а за штампано намештен је *гребен*, да личи на њега. Поред тога што је ово слово као лакше требало да дође пре, овде има још и ових незгодних израза: „говорте (место говорите) гласно,“ „*зелен* као *гуштер*“ (а онај баш најобичнији гуштер није зелен), „зверка се позна по трагу“ (за варошкуну децу потезе за разумевање), „ново за *готџо*“ (проста чаршилишка стихотворенија), „*шуга* *ошуга*“ (ако је у смислу болести, онда излази овако: кашаљ *окашљави*, грозница *огрозничави*, а ако се мисли она сама животињица, онда излази овако: пантљичара *опантљичари*, црв *оцрвљиви* итд. а обоје ово не ваља), „*кугле* су *окугле*“ (не знају деца шта је *кугла*, а то и није српска реч), „*руга* се *руга*“ (без акцента не ваља, а за акценат је рано), и „*гологлав* на *снегу*“ (место: *бос* по *снегу*).

Петнаеста је слика *игле*, за слово **И**. И за штампано намештене су две игле једна поред друге с уденутим концем тако да подсећају на њега. Незгодни су изрази: „нити,“ „пир“ и „ил“ (на три места место или).

Шеснаесто је *чаша* за слово **Ч**. Није добро што је узета пиварска, коју познају само варошка деца. А сва ће сеоска рећи, да је то нека каблица или качица. Али је још горе, што је сиромаш српски *светњак* потурчен у „чирак“ (због ч) и нагођен да личи на штампано **Ч**, а он то није могао да учини баш нимало. И деца би и без натписа на дашчици лако погодила да је то „чирак,“ али им он ништа неће помоћи да боље запамте штампано **Ч**, ако су код чаше већ запамтила писано. Овде су незгодни изрази: „не *ачи* се“ (за Буквар има лепших речи), „ко зло чини *зло га чека*“ (ваља: зло и дочека, или: тога зло и чека), „чигра игра“ (по селима нема „чигре,“ и она не „игра“ него се окреће), „чаше звече“ (за поезију и људе, али не за децу) и „*очисти* нокте“ (место: посеци или орежи).

Седамнаесто је *љуљашка* за слово **Љ**. Она је остала и за штампано, али је узета друга, другојача, и великог је домишљања требало докле се дотерала да колико толико личи на **Љ**. Али је она у томе намештању толико изгубила од свога правога облика, да је и овде морала да дође дашчица с натписом *љуљашка*, који деца сад могу лако прочитати, јер познају сва слова у њој и ту су исту реч имала и под првом љуљашком. Незгодни су овде изрази: „уље“ и „љуљ.“

Осамнаесто је *њушка* за **Њ**. Али за ову њушку неће деца рећи да је њушка него *свињска глава*, јер се види цела. А за штампано опет је њушка, али друга, и можете мислити колико је муке имала и она и онај који је хтео да је намести, да она личи на штампано **Њ**! Прво је морала да се окрене доле; друго да зине; треће да има само један зуб; четврто да горња вилица буде много већа; и опет, најпоследње, да има као брвину на њој, те да се од *н* направи **њ**. Право нагађање!... Незгодних израза овде има много: „учите се *поштењу*“ (за децу је ово апстрактан израз), „на *пању* се сече печење“ (ово само по каванама, иначе на дасци), „пало иње по грању *по трњу*“ (као да трње нема грања), „не почињи што *нис* у стању“ (место: што не можеш), „стењ“ (ове речи нема ни у Вука), „*прво* учење а после играње“ (место: најпре учење), „*свињско* печење“ (место: прасеће), „пушење сушење“ (неразумљиво: да ли од дувана или од дима; и, ако је од дима, да ли се суши пастрма или људи који живе у диму), „њушкало њушка“ (ко је то њушкало, не могу да погодим), „угаси огањ“ (боље наложи огањ) и „не стењи“ (могло је просто да изостане, јер ко стење, он *мора* и заљуд му је заповедати да то не чини.)

Деветнаесто је *мачка* за **М** писано; а за штампано је намештен дунђерски метар од 40 сантиметара. Мачки је мана, што није мачка него *маче* (а треба да буде мачка, јер тако пише испод ње), а метру

што га таквога нема и што сеоска деца неће знати шта је. Но овде и у једном и у другога случају нема велике опасности, јер ће деца испод слика *прочитати* оно што треба. А ваљало би изоставити: „ам“ и „ум за морем смрт за вратом,“ а у „промислимо *што* чинимо“ додати: *о ономе* што итд.

Двадесето је *буре* за слово **б**, и оне је доста добро и ако је сувише мало и дугачко, те деца могу рећи и жир или барем буренце; јер после *б* деца могу прочитати сва она друга слова. Али је права на-карада како је бич натеран да личи на штампано *б*, јер је излишно да оно више личи на писано него на штампано. Па и ово је наменшено онако како бич не заузима положај никад. А незгодни су изрази: „шиба“ (што ће то деци да знају: да ли да их тиме упитомљавамо?), „грб“ (тешко за букварце), „леб“ (не ваља без х), „не блени“ и „празно буре *много* звечи.“

Двадесет прво је *ћуран* за слово **ћ**. И то је добро. Али што је на противној страни виолина потурчена (у „ћемане“) и силом гоњена да личи на штампано **ћ**, то је прави апсурд. Виолина и **ћ** штампано!.. А незгодни су изрази: „ћемане“ (турско), „ћемер“ (турско и деци непознато), „броћ“ (свој варошкој а и многој сеоској непознато) и „оћеш нећеш мораш“.

Двадесет друго је *ћак* за слово **ћ**; а за штампано је *ћерам* натеран да личи на њега. Зато он и не личи на ћерам, али испод слике на данчици пише *ћерам* и деца ће прочитати и веровати. Само ће и овде одвише тешко уочити сличност између ствари ћерам и слова **ћ**. А незгодни су изрази: „ћинћуве“; „лопов се казни глађу“ (зашто баш глађу?), „у млађега поговора нема“ (за децу теже објашњиво), „рића“, „ћем“, „смућ“, „од свађе ништа *луђе*“, „што млађе то *луђе*“, „нућен и чашћен“, „тућа мука готова брука“ и „ћак се *мало* помучи па *све* *леио* научи“.

Двадесет треће је *жаба* за слово **ж**. Добра је, али није за очигледну наставу, јер је сувише запала у траву. А на десној страни онет жабац, али узалуд раширио све четири што год може, те да личи на штампано **ж**; јер *не може* да личи. Он остаје разапет жабац, а штампано **ж** остаје слово са свима својим главним и споредним цртама.

Двадесет четврто је *јаје* за слово **ј**. И то је добро. Али није добро што је и овде на противној страни узета једна *животиња* да личи на штампано **ј**. То је јегуља. На њу треба да личи **ј**, или она на њега; а то иде веома тешко. Још ова насликана има велике уши, те и оне смећу; а штампано **ј** ово у Буквару још нема савијутка доле, а има тачку горе, те је разлика још већа. Незгодне реченице су ове: „ко зна не *зја*“, „у гају је гуја“ (а у гају је славуј; а гуја је у камењару и то у присоју; отуда „присојкиња гуја“), „пси знају на што лају“ (тек да је слично), „што је наше није лоше“ (себично), „ко много није, тај се опије“ (по

www.unibverziti.rs садржини није zgodно: зашто деца да помишљају баш на пијанице?) и „што јест јест, што није није“ (фраза без садржине и поуке).

Двадесет пето је *црква* за слово **ц**. Ова црква има четири кубета: једно велико и три мала. А на противној страни је друга, без кубета са звонаром, натерана да личи на штампано **ц**. Али излази оно: „што ближе Нишу...“ Јер где ће црква личити на **ц** и да се оно усправи, а камоли овако, ако му кличац стоји доле а црквена звонара иде горе!.. И овде има повише незгодних израза: „цурица“, „цреп“, „цича зима“, „цуцу цуцу на коњу“, „опа цуна чизме моје“, „реци али не утеци“, „кукавица нема срца“ (двосмислено и нетачно), „мица“, „црна кукавица“ (опет двосмислено и преносно значење није за децу), и „тица пева у шумици“ (место: у шуми).

Двадесет шесто је *дрво* за слово **д** писано; а за штампано морала је да се измисли једна особита врста дрљаче, која ће да личи на њега. Али је та натегнута сличност овде тако мала, да је ни ви не можете наћи а камоли деца. Шта више, тешко бисте погодили и шта ова слика уопште представља, да испод ње не стоји, као обично, дашчица, на којој пише дрљача. Овде је незгодно: „ко неће облеће“ (ваљда око ручка; иначе је: ко хоће тај облеће), и „како радиш тако се раниш“ (место лепога народног: тако и прођеш).

Двадесет седмо је *хрт* за слово **х**. И с десне стране је опет хрт, али усправљен, на задње ноге тако, да оне доле са заковрченим репом на противној страни личе на доњу половину слова х, а глава и предње ноге на горњу половину. Па ћете се опет и сами смејати тој слично-сти, кад видите колики је труп у хрта а слово х га нема!... Овде је незгодно у тексту ово: „плах се плаши“ (то не стоји, јер плах значи плаховит, напрасит, а такав се не плаши), „неваљљци се халсе“ (место: кривци), „хула нема поштења“ (прво овако ружна реч није за Буквар, а друго реч „поштење“ је у опште апстрактан и за децу тежак израз, а у овој вези још тежи), „хитро храбро на јуриш“ (за војнике, али не и за малу децу), „да душмана поразитиш“ (тако исто, али израз „поразити“ не би разумели ни војници без велика објашњења), „хладна вода је најздравије пиће (а и пословица и хигијена веле само: вода је најздравије пиће, без онога „хладна“), „сирوماха нахрани“ (место гладнога), и „једна штета сто грехота (место грехова).

Двадесет осмо је *фес* за слово **ф** писано, а с десне стране је „чирак“ звани „фонос“ (за ветар) и у њему свећа до средине стакла. Па опет доле на дашчици пише „фењер“! Али се мора признати, да он помало личи на **ф** штампано, кад се зажмури!... Незгодни су изрази: „фењер светли при софри (место на соври или на столу), „кафа се служи у кафани“ (а кафа се служи и код куће), „што је фино није јефтино“ („фино“ није српски и може изостати барем из Буквара), „фитљем се пале лагуми“. (Ово не разумем. Лагум је већ некакав ходник

кроза земљу, и зашто он да се „пали? „А ако се (он) фитиљ пали кад се он копа, онда се фитиљем *разбија камење*, а не „пале лагум“), „флаша“, „седеф“, и „јефтин еспап кесе празни“.

Најпосле долази *цамија* за слово **ц**. А на десној страни је врх од копља, испод којег стоји на дашчици „*цида*.“ Нек буде и то. Али ако измеђ те ствари или ове слике ђене нађете ма какве сличности са штампаним словом **ц**, да вам дџм што хоћете. И ово као да је и унесено зато, да *исмеје* ову накарадну систему поређења слова с конкретним предметима и то *после* упознавања с рукописним!... Незгодних израза има и овде: „баца“, „не *мећи* (место не држи) руке у џенове“ (у џеновима), „не ваља да будете *цандрљиви*“, „после кише јапунџем у *буџак*“, „џилитом се џилита“, „џида“, „џилит“, „џелеп“ „не *џакајте*“, „силеџију сила сломи“, „не кунуј маџку у џаку“ „џепна марама носи се у џепу“. Кад се већ због овога слова мора узети неколико турских речи, онда то нек буду барем најобичније и најлакше, те да се не морају учитељи мучити толико око објашњавања, и нек буду у бољим, поучнијим реченицама; јер то сада може бити, пошто деца знају сва слова.

(Тридесете слике нема, пошто су прва два слова, *о* и *с*, уједно).

У мане овога првог дела морамо урачунати још и ово:

1. Што је с рукописним и штампаним унесен заједно и *курзив*, Међутим он је споредан, и боље је да деца најпре добро утврде основна два облика у слова: рукописан и штампан, па после на крају, да се упознају и с курзивним. Овако се само прави збрка и *отежава* изучавање слова.

2. Што су слова уопште а особито штампана сувише *ситна*. И рукописна би могла бити нешто крупнија, те да деца боље уоче основне црте и не напрежу вид, особито нова слова, а штампана, особито угледна, *морају* бити много крупнија. Боље је узети и мање текста а да он буде јаснији и за око и за дух него много а овако нејаснога.

3. Што су *раздвојена* рукописна и штампана, те прва стоје на левој, а друга на десној страни; а боље би било да иду сасвим упередо, те да деца боље уоче разлику између њих. Тако би отпало и оно усвињено, непотребно и смешно поређење штампаних слова с извесним *предметима*, место да се пореде с рукописним словима.

4. Што рукописна слова, барем прва, угледна, не стоје у *линијама*, те да деца одмах виде, која се слова пишу у узаној линији, која у узаној и горњој широкој, која у узаној и доњој широкој, а која у све три. С тога је потребно да су *међ линијама* и да се ново слово *издвоји за себе*. А то у овом Буквару нигде није урађено, само је последњи *ред* стављен у линије.

5. Што нема апсолутно никаква реда ни поступности у току слова једнога за другим. Нити су узета слова по сличности или сродности

у основним цртама, нити су узета најпре кратка (која се пишу само у узаној линији), па после дугачка која иду горе, па дугачка која иду доле и најпослед она најдужа, те, по томе, и најтежа она, која иду и горе и доле. И ову ману морамо убројати у најкрупније. По овоме реду (без реда) долазе нпр. *и*, *т* и *ш* пре *и* од којег су и постала, *у* пре *и* и пре *ј*; *в* пре *е*, *ж* пре *х*, *ћ* и *ђ* пре *д* итд. А изучавање по сродности не само што је лакше за писање него и за запажавање и памћење разлике између појединих слова.

6. Што знаци за застајање нису *доследно* изведени. У почетку их је писац сасвим избегавао, а доцније их је употребљавао, али само по негде и то само запету. Кад су и сама г.г. референти ратовали против знакова, онда је барем ваљало извести *доследно*: да се нигде не пишу. Или најпослед, кад је узета барем запета, онда да је стављена свуда где треба. По нашем мишљењу интерпункција би и могла и требала да дође свуда и у овом одељку. А кад су и референти, а можда и г. писац сâм, противни интерпункцији у првом разреду, онда *доследно* њу не би требало да употребљавају ни у другом одељку, а они су је употребљавали. Види се дакле неко колебање, несталност и непречишћеност у погледима.

* * *

То је све што смо имали рећи о првом одељку, где су мала слова. Сад долази други одељак о великим словима.

Морамо признати, да у овоме одељку има мање грешака, које се не могу трпети у првој књизи дечјој. Овде већ иду слова по сродности или сличности, те ће их деца лакше изучити него мала. Али и он није без мана.

Прво је без потребе развучен овај одељак на пуних осам листова. Друго рукописна и штампана ни овде нису упоредно, једна поред других, те да се боље уочи и сличност и разлика између њих, него су рукописна с леве а штампана на другом листу с десне стране. Грађа за читање је једнострана, у самим изрекама и пословицама, често неразумљивим или иначе незгодним за децу, као што су: „Не веруј *сн*у. колико ни *ис*у“; „Њива не роди, ако се не ради“; „Њушкарало њушка, бушкарало бушка“ (ове две су штампане по двапут: и рукописним и штампаним, а прва је била и код малих слова!) „Из ствари малене ето брзо велике“; „Незвану госту место за вратима“; „Не буди сваке пећи жарило“ „Царска се не пориче“; „Џандрљив се радо свађа“; „Цеп празан и желудац празан“; „Леном нико не помаже“ (место: не може помоћи); „*Буго* пиће није здраво“ (као да друго јесте?); „Од дувана кућа пољувана“; „Еј, неверо, нигде те не било“; „Чисту образу мало воде треба“; „Ум царује а снага *аргатује*“ (обе нису за малу децу); „Једна штета сто грехота“ (било је већ ча-

WWW.UNILIB.RS
 пред); „Једна пугава овца, цело стадо ошуга“; „Како дело тако јело“; „Бак се позна у науци а јунак на муци“; „Језик горе посече него сабља“ (за ово деца још немају искуства и залуд ће им се објашњавати); „Ћивер — коза ћиверица, Ћивер сина породила, и унука суманита“; „Бишла на њега и ала и врана“, (без поуке, само износи пакост светску, за коју деца не треба ни да знају); „Поштење се више цени (место: више вреди) него богатство“; „Тиха вода брегове (место брег) рони“; „Више вреди добар глас него златан пас“; „Зао друг готова погибија“ (!); „Хвалиша рђав илатиша“ и „Живите часно и поштено“... Има много и туђих речи, које не треба да уђу у Буквар, као: Олга, Софија, Евгенија, Фемка, Фатима, Ева, Емилија, „Фуруна“ итд.

На послетку не знамо како је писац могао да изостави из Буквара велико *Н*, како се оно обично пише, и да га замени малим? Ако то мора да буде код слова *њ*, због онога савијутка на крају, не мора код *н*.

Облик рукописних слова у главноме је добар. Само *У* не ваља, јер се изједначило са *Ј*, и *Ф* је и лепше и лакше с обичном правом дебелом цртом по средини.

Сад долазе сва слова рукописна мала и велика азбучним редом, а за тим неколико ствари за читање са сликама и Буквар је свршен.

Прво је слика како Христос благосиља децу. Ова слика може поднети за децу, да виде, како их је Христос волео. Али оно под сликом: „Пустите децу нека долазе к мени, а не браните им, јер је њихово царство Божије“ (место небеско) није за децу, јер садржи много филозофије.

Друго је „Прво писмо“. На малој слици син готово легао на клупу, па умаче перо у мастило и пише писмо родитељима својим у стиховима! Још није ни довршио Буквар а гради стихове и „благодари“ родитељима што су га дали у школу, „те не остах осим свију јадан слепац код очију“!...

Треће је слика матере с дететом у наручју, а испод ње све како мајка тепа детету. Може да поднесе.

Четврто је слика неког *сељака*, а на нека врата (ваљда из школе) излазе деца и мушка и женска, а испод њих су сви могући „Поздрави“: „Ујутру“, „Обдан“ и „Увече“. Ту има ујутру: „Здраво устао!“ и „Здраво уранио“; а „Како си? Хвала Богу!“ дошло је увече, *после* „Лаку ноћ! Бог ти на помоћ!“

Цето је слика *Краљева* и испод ње само три речи: Живео Краљ Петар!“ Ако је требало да уђе у Буквар и слика владаочева, онда јој је било место на другом месту, а не овде у тексту.

Шесто су питалице, међу којима је и ова незгодна: Шта у шуми без мозга лаје? (као да се лаје мозгом!

Седмо је „Шта ко ради“, са сликом ковачнице, и добро је.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Осмо је „*Шта ко научи*“, са сликом детета које седи с неком великом књижурином на крилу а пред неком зградом, ваљда пред школом (а до ње је одмах нека фабрика или парни млин). Овде „науче“: коњ — „да рже и да трчи брже, магарац да њаче а гуска да гаче, крава да риче а петао да кукуриче (да је слично), свиња да роће а кокош да кокоће (место какоће), коза да вречи *јаре да дречи*, гуштери да трче (као да друге животиње не трче!) а *врашци да цврче* (а попси цврче, врашци цвркућу), и „старији им показују а млађи их слушају, и млади се помуче па све добро науче.“ Ово све није Бог зна шта, али може да поднесе.

Девето је „*Чим се шта ради*“ и добро је. Добро је и десето „*Какво је шта?*“ Па и једанаесто *колико је што* добро је по садржини, али нема никаква натписа. Место њега стоји мачка, како је шчепала миша. Онда би се очекивало, да бар у тексту буде: *мачка је велика*, а миш је мали, а оно у тексту стоји: „*коњ је велики*. Миш је мали“.

И дванаесто нема натписа а садржи исто *за погађање*. Више текста је слика по свој прилици ђака и учитеља, али не можете да погодите шта раде? У тексту се међутим нигде не помињу. Само у једном реду стоји: „*Јунаци су храбри, а какви су ђаци?*“ По томе, ова слика не иде уз овај текст, а тексту треба ставити натпис.

Тринаесто „*Чувај се*“ може да остане; али свуд да се дода *те*, те да буде, место: „*Коња, да не удари, вола да не убоде*“, овако: *коња да те не удари, вола да те не убоде* итд. А пошто није у стиховима, то би се реченице могле везати лепше.

Четрнаесто ја „*Због чега шта бива?*“ Ту стоји: „*Огладни се од неједена, а ожедни од непијења*“. Дакле, ми зато огладнимо што не једемо, а зато ожеднимо што не пијемо. Ово нити је истина, нити је разумљиво, нити садржи какве год поуке за децу. Даље се свуда казује *од чега*, а не *због чега* што бива нпр. „*Црвени се од стида, а боји се од зла*“. У обе реченице питаће се: *од чега се црвени и од чега се људи боје?*

Петнаесто је „*Како треба да се владају добра деца!*“ Ово „добра“ ваља изоставити, јер би значило, да се друга деца не морају владати тако. Иначе је прилично.

Шеснаесто су „*Поређења*“ и добро је.

Седамнаесто је слика *голуба* а испод ње стоји „*Шта је што?*“ и између осталог и ово: „*Ружа је шибље, а јела је стабло*“. А деца знају, да је *ружа цвеће*, а *јела дрво*.

Осамнаесто је „*Колико је чега?*“ Ту је побројано све најпре *колико чега има на телу нашем*, па чак и онога што се не види нпр. *зуба*. А и „*2 стегна, 2 колена, 2 голени, 2 листа, 2 пете, 2 стопе, 2 табана*“ са свим би могло отпасти. „*Рибе и змије немају ногу*. Рибе

имају пераја а тице имају крила“ — не иду под овај натпис: „*Колико је чега*“.

Деветнаесто су *бројеви*. А испод њих место рукописних, што би било потребно и то још међ линијама, овде су стављене оне кривуде од правих линија из анегдоте како су постале цифре, што је за малу децу са свим непотребно.

Двадесето је „*Коло*“. Најпре је *слика*, на којој гајдаш свира а шест малишана и седма девојчица ухватили се у коло и играју, а поред њих један господин и госпођа (ваљда учитељ и његова жена) стоје и гледају, па за тим узет само почетак Бранкова кола. Ово је за старије разреде, а није за малишане првог разреда.

И овим је завршен Буквар, а овим се завршује и наш овај преглед и оцена његова. А сад још само да поменемо чега *нема* у овом делу, а по нашем мишљењу требало би да га буде.

Прво је што пада у очи: што у целом Буквару нема обележених *страна*. Оне додуше и не требају деци ништа, јер деца још не знају бројеве. Али је уопште *ружна књига*, у којој нису стране избележене.

Друго је, што нема ниједне *приче* и ниједне *песме*. А песме деца воле, а у причи је најдужа *веза* између речи и реченица.

Треће је што нема ништа о Божићу, о Светом Сави, о зими и снегу, а Буквар се у то време баш свршује и та је грађа онда *најзгоднија*.

Четврто је, што за велика слова нема нигде *линија*, ни у почетку ни на крају, те деца не добијају јасне појмове о томе, која слова иду горе а која доле, а која и горе и доле. А ово им све отежава правилно писање.

То су у главном недостаци што их запазисмо у овоме новом Буквару и које би при прештампавању или новом издању ваљало исправљати.

Нек нам се на послетку верује, да нас је на овај посао нагнала једино тежња: да деца наша добију што бољу прву књигу своју, да се што лакше и боље науче писмености, а они који им помажу, да се што мање муче у овоме.

Ј. Миодраговић

Српска Читанка за II разред основних школа у Краљевини Србији. Саставили *Љуб М. Протић* и *Влад. Д. Стојановић*. Прво (државно) издање. У Београду, 1904. — Стр. 200;—12.^о — Цена 60 п. дин.

Свуда се отворено признаје да са знањем матерњег језика слабо стојимо. Томе има много узрока; али онајглавнији је у томе, што се циљ учења српскога језика у нашим школама једнострано схвата и непотпуно изводи.

просветни гласник, II. књ., 5. св., 1904.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Данас се наставом српског језика задовољава: да ученик научи да *чита* (на лепо, изразито, *логичко* читање слабо се обраћа пажња), и да репродукује оно што је прочитано (обично усмено); да зна сва сувопарна *правила граматичка*, често пута напамет (на *правилан* говор приликом пропитивања и иначе обично се слабо пази); и да изради у месец-два, и против програма, један *писмени школски задатак* „за оцену“ (који се обично савесно не прегледа и пред ученицима не поправи). Форма је главно, а суштина наставе споредно.

У нашим средњим школама српски се језик предаје само до IV раз. закључно; а у вишим разредима предмет истина носи име „српски језик“, али у ствари се учи српска *литература*, и све друго — само не *српски језик*. С IV разредом се, дакле, завршава знање српског језика. У другим стручним школама предаје се опет у главном литература, а у једнима се тек *сада* уводи „српски језик са књижевношћу“, гр. „српска књижевност“, као нов предмет.¹ Наше је мишљење да учење српског језика ваља продужити, бар с једним часом, све до свршетка средњих и стручних школа (разуме се, уз књижевност). Није оно све „српски језик“ што је обухваћено *садашњим* програмом и *садашњим* граматикама. Врло важна ствар за нас Србе, упознавање ученика с *данашњим стањем* српског језика у разним крајевима Српства (бар у главним цртама), поред историјског и географског знања о њима, данас се нигде не предаје, јер није у „програму“, а и није довољно обрађено (у уџбеницима тога и нема!). Зато врло жалосно стојимо и у оцени својих — српских — дијалеката, и пред научним светом; јер наше дијалекте боље знају странци, на првом месту наши суседи, него ми сами. На и неки наши научници — етнографи, којима импонује енциклопедијско знање, нанели су нам у својим штурим и површним подацима о језику више штете него користи.² Представници славистике данас су отворено на страни наших суседа. Бугари су детаљно описали све своје дијалекте и дијалекте Мађедоније, па су се спустили и у крајеве наше Источне Србије.³ Ну, хвала буди систематском, научном, нешовинистичком раду нашега првог лингвисте, д-ра А. Велића, проф. Велике Школе, наша дијалектологија кренуће напред гигантским скоком; и само истрајности, па ће се попуњити и та страховита празнина у нашој лингвистици.⁴

И с *данашњим планом и програмом* могло би се доћи до већег успеха у матерњем језику, да се једнако има у виду главни циљ наставе српског језика: *правилан говор* и *правилно писање*. Данас се негује у главном први део, а други се занемарује. Па ни у првом делу нема јединства у целокупиној

¹ Види указ од 26. августа ове год. у „Српским Новинама“.

² Карић, *Србија*, стр. 209.; Мидијевић, *Књижевина Србија*, стр. 857.

³ К. Мисирковъ, *Значењето на моравското или ресавското наречје за съвремената и историческата етнографија на Балканскиот полуостровъ* (Български Прегледъ. Год. V, кн. I. София 1898.). Треба само прочитати закључке на крају! И др.

⁴ Г. Велић спрема у издању наше Академије Наука епохално дело: *Дијалекти Источне Србије*, и др.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

настави, особито у живим језицима, јер се све сваљује на слаба плећа наставника српскога језика (врло ретко стручњака), који са 14—15 часова није у стању да, с оваким програмом, искорени све неправилности и погрешке у усменом и писменом раду ученичком. Програмом се граматичко знање потчињава штиву, гр. *читанци*; и то је оправдано. Међутим, наше читанке нису удешене тако да се у чланцима поступно репрезентује примена граматичкога градива, као што се може наћи у читанкама туђих језика. Сем тога, у читанкама се не могу градивом обухватити све фразе у којима се јављају дијалекатска одступања. Данас се више не признаје у свему гледиште да данашњи књижевни језик српски, како су га утврдили Вук и Даничић, треба окаменити за сва времена, него га ваља допуњавати и класичним материјалом из данашњих српских дијалеката (Јагић, Белић и др.). Према томе, ученици из разних крајева Србије и Српства неће се *потпунице* научити правилности данашњег књижевног језика, какав је у граматикама и читанкама, већ ће о специјалностима које нису опширније или никако разрађене, задржати своје *провинцијално* знање. Ово се тиче поглавито танане ствари — акцента. Дакле, данашњим читанкама и данашњом применом граматике на „штиву“ (најчешће синтактичка и друга вежбања, нар. „анализа“), *de facto*, не постигава се оно што је у суштини циљ учења српског језика: да ученици *не греше* у језику. На ово се слабо ко од наставника осврће; а како ли је у крајевима, где се говори дијалектом, који старином или специјалним развићем доста одуцара од књижевног језика српског!

Ствари на које се у настави срп. језика најмање пажње обраћа, јесу: *правопис* и *интерпункција*. У овом погледу најжалосније стојимо, особито у интерпункцији. Сваки пише како хоће. Недићеве покушаји да се што пре дође до јединства у овоме,¹ и поред његова смишљена али врло уског рада, пропадоше без трага. Најзад, његов је рад изишао у листу који је широј публици остао непознат. Али је чудновато и жалосно, да је рад (и ако непотпун) нашега признатог научног Ст. Новаковића у његовој „Српској Граматици“ (целокупно издање), из које се већ 10 година учи, слободно можемо рећи — пропао. Партија о интерпункцији и правопису, у главном добро разрађена, једва да се глегод — и то површно — предаје. Место да се *то* најпре детаљно пређе, ради практичне примене при изради писмених задатака, предаје се педантно редом параграф по параграф; и како синтактичког градива има врло много, обично се до те партије једва стигне на крају године, и као „неразрађена“ остави се непређена. Нико није устао против погрешности њене обраде. Cum tacent, probant. Да се бар радило по овом кратком упутству, дошло би се, зар, до некога јединства у писању. Међутим, већини је остало и непознато да овога и има у граматици!²

¹ О *правопису* и *интерпункцији* од д-ра Љуб. Недића. Београд, 1894.

² Често сам слушао у колегијуму препирке око неких ортографских питања, која су лепо обрађена у Новаковићевој Српској Граматици. И сам сам о томе пред испит дознао, јер нигде нисам о томе учио!

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Још има једна ствар која се занемарује, а врло је важна за постављање практичног циља у настави српскога језика. То су *писмени задаци*. У овом погледу различно се и већином погрешно поступа. Томе иде у корист сам наставни програм. Још од првога разреда средње школе треба ученике вежбати у самосталној изради и репродукцији писмених састава, при чем ваља назити на интелектуални ступањ ученика. У тим самосталним радовима сваки се ученик, тако рећи, фотографиса у језику и писму онакав какав је. Ваља сад поћи ad retrosum: од негативнога ка позитивном. Сваки задатак ваљало би најсавесније прегледати и поправити, и бар језичке и правописне погрешке разложно осудити пред целим разредом. Ово нарочито важи за крајеве где се дијалекатски говори. На тај начин изгубило би се много у времену, али би успех био сигурнији. Али треба програм „прећи“ (а он је огроман), израдити по њему скоро сваке недеље писмени задатак, и све то поправити ван школскога времена! Онда није чудо што се задаци по програму *раде*, али се савесно не прегледају и не поправљају пред ученицима.¹ Од тога има слабе или никакве практичне користи. Ово начело могло би се поступно спровести и у два последња разреда основне школе, где је вежбање у самосталном писменом раду (поглавито репродукцији) с правом и предвиђено.

Утврђено је да данашњи *планови* и *програми* за средње школе у основи не ваљају,² те ће се још у овој школској години приступити изради нових планова и програма. С погледом на српски језик, ово у неколико важи и за *програме* у основним школама, те би требало једне и друге довести у везу. Ово у основној школи треба регулисати тим пре, јер у њој највећи број ученика завршава своје школовање.

Има и других узрока незнању и кварењу књижевнога језика и писма,³ али смо се и овим доста удаљили од ствари.

*

По наставном плану за основне школе од 1899. год., српском језику дато је у прва два разреда по 8, а у последња два по 6 часова; свега 28.⁴ То би било предовољно. Али, кад се узме у обзир, да је по програму у прва два разреда, гер. у II разреду, „српски језик“ управо скуп основнога знања из масе предмета (земљопис, срп. историја, „познавање природе с пољопривредним поукама у мушким и поукама за домаћице у женским школама“), српском језику остаје једва 4 часа. Ту долази: и читање, и писање, и „поуке о језику.“ Дакле, под фирмом „српскога језика“ уче се разни предмети. Ово је, с погледом на умни ниво ученика прва два разреда, у неколико и оправ-

¹ Најтеже је поправљати задатке из српског језика, те односе гдно много времена.

² На овогодишњој скупштини Професорског Друштва.

³ Види леп чланак Милоша Живковића, *Новинарство и литература* („Вечерње Новости“ од ове год., бр. 273).

⁴ *Наставни планови и програми за народне школе у Краљевини Србији*. Службено издање. У Београду, 1899.; ст. 6.

дно; само, да ли је баш *овако* ваљало распоредити програм, у то се овде не можемо упуштати. Ово би се могло успешно извести поглавито zgodним распоредом градива у *читанци*. Тако се обично ради у свима читањама, сем у читанци која је пред нама. У њој је употребљен нов, до сада код нас непознат, начин распореда градива: по годишњим временима, у вези с трајањем школске године. Овај би распоред био подесан само у толико, што би се чланци из појединих наука или из живота људског груписали према томе коме годишњем доба припадају. Ученици би читали и учили оно што се око њих у то време дешава, и то би веома помогло очигледној настави. Међутим, овом читанком само се изгубило у том погледу; јер се није ни принцип поделе задовољно нити наставни програм, који треба да даје директиву у изради. И поред доста оригиналних чланака састављачевих, принцип је репрезентован само у *подели*, а о каввом систематском груписању на основи годишњих времена нема ни помена. То је до очевидности доказано рефератом чланова комисије за преглед уџбеника за српски језик у народним школама.¹ У програму за српски језик у основним школама истакнут је циљ: „Разумевање и правилна употреба усменог, писменог и књижевног говора, а уз ово развијање националних и патриотских осећања.“² Ако је први део немогућно извести у прва два разреда због неразвијености схватања и неизвежбаности у мишљењу, у читанци се могао провести — кад се већ одступило од „неоправданог шаренила“ и „енциклопедије свега и свачега“ — бар други део изостављеног циља. Буђењу националних и патриотских осећања претпостављено је „вежбање у посматрању природних објеката“! Ово је само празна фраза, јер се сувопарним и досадним многобројним чланцима о природи, која нам је више мање позната, не стварају карактерни, умни и писмени родољуби, Срби. Осуђујући поменути начин концентрације градива и принцип који је проведен у читанци, референти се о начину састављања читанака овако изражавају: „Ми мислимо, напротив, да читанка не само мора бити центар целокупне наставе, него да она у овоме мора водити обзира и о наставним програмима из појединих предмета. Не мислимо, да она буде некакав скуп свих уџбеника из свих наставних предмета, те да други уџбеници и не имаду смисла и места (ово нарочито важи за старије разреде наше народне школе). Али је наше уверење, да читанка мора бити *разноврсне* садржине, и да се не сме ограничити само на песме, басне, пословице и загонетке, него она мора обухватити све оно чега има лепога, кориснога и поучнога у књижевности, све оно што обухвата и наставни програм, што проширује у деце знање о природи и свету око њих, и што чини задатак основне наставе и народне просвете.“³ Референти даље с правом побивају неоснованост пишчева мишљења о чланцима „са врло провидном и деци одвратном (sic) моралном садржином.“⁴

¹ *Просветни Гласник* за ову год., св. за јуни; стр. 568.

² *Наставни Планови* etc, стр. 8.

³ *Просветни Гласник* од ове год.; св. за јуни; стр. 570—571.

⁴ *op. cit.*, стр. 571.

Читанка, бар у основним школама, треба да буде разноврсне садржине из разних предмета, али да се не губи из вида прави циљ основне наставе: на првом месту *национално васпитање на морално-дидактичкој основи*.¹ Том циљу ова читанка ни у колико не одговара. Колика је провала у том погледу између нас и Француза! Ја се не могу довољно надивити ваљаности француских уџбеника у сваком погледу, особито уџбеника основне школе. Чувени популаризатор *Ш. Лебег*, у својим читанкама за основне мушке и женске школе, вели: да чланци у читанци треба да буду угледи језика, осећања и разума (*des modèles de langage, de sentiment et de raison*), и да дају корисно знање (*une notion utile*) и поштовање дужности (*le respect d'un devoir*).² Не држећи се при распореду градива никаква реда, ни дидактичког ни хронолошког, ево шта вели о томе: „Ми мислимо да је најбољи онај распоред који се управља према природи или обиму текстова, и који води рачуна о прогресивном развићу наставе и умне интелигенције. Ми нарочито ударамо гласом на то, да је разноврсност прича најбоље средство да се пробуди интерес и да се задржи пажња деџа. Искуство нам је показала *Школска Књига* (*Livre de l'école*). Мисли о Богу, отаџбини, породици, правди и љубави мешају се у књизи, као што се мешају и у животу, без сукоба и једнићења. Напротив, оне се узајамно помажу и расветљују; а ученици не виде да се оне поново јављају, јер оне долазе без ичије наредбе и без ичијег предвиђања.“³ У Лебеговим читанкама чланци су пробрани из деџе литературе и, по потреби, нарочито редиговани према деџој интелигенцији. Чланци су кратки, понајвише — и с објашњењима — на једној страни. Иза свакога чланка додат је *resumé*, управо као кратко „наравоучење.“ Где год је потребно, прво долази *коментар* необичнијих речи и израза, и врло често питања о садржини или језику (основне ствари из граматике у граџацији). Чланци су понајвише *причице* из живота или историје; затим лакше басне, песмице и изреке; али све на морално — дидактичкој основи. Садржај је разноврстан и без реда. На крају књиге је прво садржај истим редом као у читанци (*table de matières*), а на крају *садржај методички* (*table méthodique*): „Породица. — Школа. — Отаџбина. — Лични и друштвени морал. Одлике и врлине. Мане и пороци. — Животиње. — Предела: природа. — Бог: провиђење.“ Књиге су украшене лепим *сликама*, што је врло важно за буђење

¹ Жалосно је што се о томе може у једном озбиљном часопису ово читати: „... господа професори и васпитачи не знају, да је *физичким, интелектуалним и моралним* васпитањем обухваћено све оно, што од васпитаника треба да начини свесну социјалну индивидуу, разборитог патриоту — Србина (!!!), моралног човека и доброг грађанина“ (*Дело* од ове год., св. за септ.; стр. 431). *Beata simplicitas!*

² *Lectures expliquées pour nos fils*, à l'usage de l'enseignement primaire par Ch. Lebaigue. Cours élémentaire. Sixième édition. Paris, 1898. У предговору, стр. VII.

³ *Pour nos filles*. Choix de lectures expliquées à l'usage des jeunes filles par Ch. Lebaigue. Cours élémentaire. Onzième édition. Paris, 1899. Предговор, стр. VII.

www.unilib.rs интереса у деце. Слова су у почетку крупна и речи разређене. Читанке су израђене у духу одавно утврђеног програма.¹

Лепо су уређене и немачке читанке.²

*

Референти читанке г. г. Протића и Стојановића изнели су умесне приредбе о распореду, вредности и примљивости градива; али нису ништа рекли о језину и свем што је у вези с њим. Међутим, то је толико исто важно колико и вредност градива. За нас је тим важније, јер изгледа да се код нас свако осећа способан да пише читанке. Писати читанке један је од најтежих послова. Није за то довољна само педагошка него и најјача филолошка спрема. Писац (resp. састављач) мора знати све резултате данашње српске лингвистике. Мене је изненадила та страна читанке; јер, као што ћемо а *superiori* видети, састављачи као да о овом захтеву нису довољно водили рачуна. Треба једном престати са утилитаризмом на рачун недовољне способности. Ако се пушта да ствари иду како иду у џбеницима из других наставних предмета (да о осталим списима и не говоримо), бар џбеници из којих се учи правилности српскога језика и писма, треба да буду до потпуности исправни, у колико је то према данашњој лингвистичкој литератури за српски језик могуће. Стојећи на свуда утврђеном гледишту, да читанка мора бити огледало чистог књижевног језика и по унутарњој и по спољашњој садржини, ми с правом тражимо: да су у читанци која је пред нама, најпедантијe заступљене све стране данашње науке о српском језику, бар што се тиче школске употребе. У њој не сме бити погрешака ни у језику, ни у стилу, ни у спољашњој — писменој — обради чланака. Према овоме принципу, писац (resp. састављач) српске читанке не сме бити прост *комбинатор* готових (и нових) чланака, него и *коректор* и *редактор* текстова који у погледу језика и писма нису исправни. Овај реферат бавиће се поглавито *том страном* читанке, и изнеће све погрешке, незнање и недоследности до свтница; при чем ће се ипак позити на најосновније недостатке. Има и *случајних*

¹ Интересантан је извод из програма за основне школе од 1882. год.; али нас се највише тиче програм за прве две године, који би у главном одговарао програму за прва два разреда наших основних школа.

Ученици од 7—9 година. *Породични разговори. Читанке с објашњењима (и риче, примери, поукe, пословице и басне). Учење напамет.* Практична вежбања у циљу стављања морала у службу: 1.) личним посматрањем карактера; 2.) применом интелигенције и школске дисциплине; 3.) непрекидним апеловањем на осећање и морално суђење; 4.) корекцијом површнога знања, и 5.) учењем да се изводе факта (*Pour nos filles*, стр. VII. предг.).

² Дошла нам је до рукуједна читанка за више-разредне школе (*Deutsches Lesebuch für mehrklassige Schulen. Zweite Stufe. Erste Heflage. Leipzig, 1904.*). У њој је овакав распоред: I. Школа и дом. — II. Слике из живота. — III. Слике из природе: 1.) дневни живот, 2.) у пролеће, 3.) у лето, 4.) у зиму. — IV. Небо и земља, завичај и отаџбина. Још има „Додатак“: 1. Слике из Лајпцига. — 2. Слике из Саксонске. Годишња времена *огледају се* у нарочито прибраним чланцима.

погрешака; али тога не сме бити у књизи која треба да нас учи *свему* што је правилно. И њих ћемо жигосати. У књизи има 27 чланака, о којима *можемо* судити да су оригинални, састављачеви.¹ У њима ћемо бити најпедантични, јер су они огледало њихова лингвистичког знања; али нећемо бити штедљиви ни у позајмљеним чланцима, макар они били и од највећих ауторитета.

Цео наш посао биће подељен у пет одељака: *стил, језик, правопис, интериункција и редакција*.

І. Стил.

Састављачима необично импонује стил са збијеним, што краћим реченицама. У колико овај стил има врлина, поглавито због лакоће схватања и читања, у толико постаје врло досадан и монотон, ако се злоупотреби. Услед ситног цепкања реченица, читалац се заморава честим великим паузирањем, какво је после тачака. Читаоцу се чини као да скаче сваки час преко блиских, нагомиланих брана. Овај стил се огледа у састављачевим оригиналним чланцима, негде више негде мање. И ми нагињемо што збијенијем стилу, и он је нарочито за мање развијену децу добро дошао; само дужину појединих сложених или простих реченица ваља вешто подешавати да су различне, те да се избегне монотонија. Да од многих примера наведемо само два-три из оригиналних чланака, где се монотонија очевидно указује.

Децембар је. Почела је зима. Дани су кратки, а ноћи су дуге. Земља се одмара. Покрила се белим покривачем. Нигде цвета. Нигде тице песме. Ваздух је хладан. Људи и деца се утопили. Брегови и долине не виде се из снега. Вода је ледом покривена („Зима“, стр. 43).

Превалило је пола ноћи. Петлови су зору објавили. На црквеном торњу избило је четири сата. Сеоским путем корачају три снажна детића. На рамену су им оштре косе. Ено су већ на крај села. Окренули су у лево. Тамо је и ливада. На ливади су небројене травке и травчице.... („Косидба“, стр. 183—184).

Сунце греје топлије. Настали су лепши дани. Отопио се снег и лед. Пшеница се зелени. Сељак је гледа, па је срећан и задовољан. Нада се богатој жетви („Сељак“, стр. 112).

Овај стил влада највише у описима, па и у других писаца. Да се избегне досада, услед заморавања и цепкања мисли, обично се прибегава вештом склопу реченица у параграфу (одељку, алинеји), а најчешће *комбиновању* кратких и дужих сложених или простих реченица.

Ово и не би свратило нашу пажњу, јер у највећем броју нових чланака овај је стил вешто спроведен, да не би било замерака. Али, састављачи у томе терају тако далеко, да трпе или цепкају *сложенице* реченице,

¹ Испод њих нема потписа, али је у огромној већини чланака стављен потпис, Предговора нема. Ну има чланака који немају одоздо потписа, али су очевидно позајмљени: песма „Сан“, басна „Рак и лисица“, песма „Поздрав оцу“, песма „Девојка“, песма „Моје село“, пес. „Грљичица грче“, пес. „Јеленче“ (из чит.), песма „Порани на посао“ (јамачно од Милор. Петровића), песма „Жетва“ (М. Петровић?) и песма „Голишња времена“ (М. Петровић?).

тако да нова сложена или проста реченица почиње зависном реченицом која је *саставни део претходне реченице!* На пр.:

Али, он није само ту липу засадио. *Него*, он је након себе оставио у свом врту још много красних воћака. Та бивао си ти у том врту. *Па* си и ти добио коју крушку и јабуку..... Ко дрво засађује, тај чини много добра. *А* ко дрво квари, тај много греши. („Велика липа“, стр. 154. — Из „Невена“).

После неколико дана дођу Ружичини родитељи својој кћери у походе. Кад виде како се Ружица променила, зачуде се. *Па* упитају откуда то („Ружица“, стр. 67. — Ново.).

Брусом оштри секиру и отац. *Али*, не може наоштрити мотику и будак („Ковач“, стр. 69. — Ново.).

Дође цврчак у зимње доба мравима. *И*, замоли их да му узајме које зрно жита.... („Цврчак и мрави“, стр. 69. — Доситеј).

Већ се и по нашим шумама ређе чује весело птичије певање и цвркутање. *Јер* и ту неваљала деца и немилостиви људи гоне невинне птичице. („Птице певачице“, стр. 126—127. — Невен.)

Био је леп сунчан дан. *И*, сунце је с неким задовољством упрло погледе на земљу („Поточић“, стр. 106. — Невен.)

Изази да су лена и красна сва 4 годишња времена. *Да* нам сва четири доноседарове и уживања и да мудри и добри Бог зна боље удешавати него ми („Четири годишња времена“, стр. 199. — Невен.).

Кад ласте рано дођу, биће рано пролеће. *А* кад оне рано оду, биће рано зима. („Ласта“, стр. 129. — Ного.).

Противно овоме, негде су састављене уједно две самосталне реченице!

„Ево ме, тето, ево! Ама где си ти за толико? *већ* сам мислио, не ћеш ни доћи!... („Рак и Лисица“, стр. 25).

II. Језик.

Треба претходно бити начисто с тим шта је „*правилно*“ а шта „*неправилно*“ у језику. Данас у језику, у суштини, нема неправилности, т. зв. „изузетака.“ Све се збива по извесним гласовним (госр. физиолошким) законима и аналогији. Наш данашњи књижевни језик не треба мењати онакав какав је утврђен Вуком, Даничићем и њиховим последницима. Он се може *допуњавати* новим материјалом из данашњих српских дијалеката; али оно што је унесено у граматике и речнике као правилно, не треба мењати услед новина из данашњега и ранијега развића.

Стојећи на том гледишту, ми ћемо изнети најглавније „неправилности“, било да су оне стекле оште право гласа или су својина дијалекатска.

1. Осмехну се деда стари:

„Чуј, унуко моја мила,

прао сам је шесет лета,

па је стога *побелила* („Деда и унука“, стр. 11. — Школско звонце.).

Облик *побелила* није правилан, јер је ово глагол не I (— *ити* — им) него II раздела IV врсте (— *ети* — им), као: видети — видим — видео.

У овоме греше и сами састављачи у својим чланцима: *желмо* („Муња и гром“, стр. 81; „Град“, стр. 138.), *илмтила* („Добри суседи“, стр. 17.).

У другим чланцима налазимо: *зажеслили* („Ево наших ласта“, 87.), *жеслила* („Жена и ковш“, 162.), *заилавила* („Зора“, 166), *поруменила* („Ружа“, 183), *волио* („Четири годишња времена“, 197, 198 — 5 пута), *најволио* (ib., 198—199).

2. „Збогом, људи, збогом децо,
остајте нам здрави, *сретни*!
Сачувајте наше гнездо,
вратиће нас дан *пролетни*!“ („Збогом роде“, 37).
„Дао ти Бог добро, *сретна* и честита!“ („Бадњак“, стр. 56. — Вук).
„Што ћу јадна *несретница*!...“ („Кукавица“, 111).

Поред овога налазимо:

несрећник („Дунец“, 65. — Ново.), *пролећна* кишица („Долаз. прол.“, 85); *пролећне* цвеће („У воћњаку и градини“, 104. — Ново.), *пролећне* госте („Сељак“, 113. — Ново.); *пролетњим* лахором („Поточић“, 106), „*Пролетња* песма“ (123), *пролетњег* доба („Годишња времена“, 200).

Од именице *срећа* наставком — *њн*, *а*, *о* могло је постати само *срећан*, *ћна*, *ћно*, и тако ваља и писати. Дијалектички се јавља и облик *сретњи* (рl.), *сретња*, *сретње* (о). То је постало наставком — *њ* (*и*): — *ња*, — *ње*, — *њн*, — *њна*, — *њне*; и требало би гласити: *срећан,¹ (*срећњи), *ћна, *ћње. Дисимилацијом од *ћн* постаје *тн*, као у *воћњак* од *воћњак, и т. сл. Дакле, оправдани су облици: *срећни* (и др.) и *сретњи* (дијал.). Други се облик ретко говори, те је једини „правилан“ облик *срећан*, *ћна*, *ћно*. Контаминацијом од *срећни* и *сретњи* постало је тако обично: *сретни* (*сретан*, *тна*, *тно*). Очеvidно је да треба писати у књиж. језику: *срећан*, *ћна*, *ћно*. Зато је требало у песми у примедби ставити како је правилно.

Ово већ не би могло важити за другу реч, јер се поред *пролеће* често говори (макар и дијалектички) *пролет* (стара реч). Пошто је *пролет* старије од *пролеће*, могућан је придев *пролетан*, *тна*, *тно* (— *њн*) поред најновијег *пролећан (*ћни*), *пролећна*, *пролећно* (врло ретко). Најобичнији је придев с наставком — *њи*, *а*, *е*: *пролетњи*, *тна тње*. Према томе, све три форме су оправдане; али је најчешћа жива употреба форме *пролетњи*, *тна*, *тње*, те би ваљало њу и употребљавати у књижевном језику пре свију.

3. Поред оних које су референти читанке поменули, има доста *провинцијализама*, које је ваљало у примедби објаснити. Од њих неки се не налазе ни у Вукову Рјечнику, те би и многим наставницима били непознати. Да побројимо најнеобичније:

нашун (нема у Вука) [Бресква како буде у *нашун* и почне јападити (?), лозу, осуши се. — „Бресква и јаблин“, 26]; *вретен* (ibid.; нема у Вука); *окоље* (Човек стане, склапа очи да их дим не *окоље*. — „Јесен“, 39. (нема у Вука.); *мусав* (стр. 416; нема у Вука.); *итенце* („Оборено гнезданце“, 128; нема у Вука); *суљају се* у прабини („Лето“, 149; нема у Вука); (момче) *холо* („Ветар“, 28. — Змај; нема у Вука); *меће*

¹ Знак * значи да се облик не говори.

пот. sg. (стр. 99); *ославило је* (пролеће) [„Поточић“, 106]; *стругу* асс. sg. („Двориште у селу“, 100. — Нов чланак.); *бању* асс. sg. („Јесен“, 39.); *болта* (стр. 29) и др.

4. Час сам дете к'о и ви,
на ђарлијам које гди; („Ветар“, 27. — Змај).

Гди је licentia poetica. Правилно је по источном говору *где*, и тако треба и писати, као што се свуда и пише. *Гди*, а особито *ди*, све већма продире; и ако се не сузбија у књижевном говору, ускоро добиће исту функцију као и *нисам* место *несам*. Зато је ваљало ставити у примедби како је правилно.

5. Не ромори поток јасни,
не *иоје* славуји („Зима“, 45. — Зорица).

Поје ји праес., 3. pl. од глагола *појиги*!

6. А поточић је примао и здружи се *са* њом („Поточић“, 109. — Нев.). *Са* њим одоше и његови синови („Сељак“, 112. — Нови чланак). — *Са* децом се игра („Пас“, 13—14; ново). И др.

Предлози на сугласник (*од, над, иод, пред, с, к* и др.) могу примити на крају *а* у три случаја: а.) кад стоје уз речи које се почињу сугласником с којим се не могу изговорити: *беза зла, ка краљу, са женом* и т. д.; б.) кад стоје уз личну заменицу I лица у 6. пад.: *преда мном, са мном, нада мном* и т. д.; и в.) кад стоје уз скраћени облик 4. пад. од личних заменица: *нада ме, пода ме, пода те, уза се* и т. д. (Српска Граматика за III раз. гимназије од Љуб. Стојановића. 1897.⁴ Стр. 58.).

Овде немамо ниједнога случаја да треба додати *а*, и ако се некад и говори *а*. Треба, дакле, избегавати употребу облика *са* онде где му није место.

7. „Што мене називате бесплодном и некорисном, кад сам вас ја уморне у *мој* град примила, да се одморите, а у зиму вам дајем дрва на грејање и грађу за ваше домове“ („Путници и топола“, 161. — Досит.).

Ово је узето према оригиналу; иначе се другде пазн на правилну синтактичку употребу посесивне заменице *свој, а, е*. Овака употреба није туђа народном говору; шта више, врло је честа. Али у књижевном језику употребљаваћемо зам. *свој, а, е*; „јер се њоме увек означава оно што припада лицу које је у подмету, па било то подметово лице прво, друго или треће, и било у једини или у множини“ (Новаковић, Срп. Граматика од 1894. године; стр. 273. § 603.).

8. „Кад *би* се ви мало боље размислили и разгледали, видели *би*, колико се животиња само мојом кором храни“ („Путници и топола“, 161).

У оригиналу стоји:

„Ви мислите да сте сами на свету, но знајте да кад *би* очи ваше могле видети, ви *би* се ужаснули, колико се милијона животиња само с мојом кожом раве!“ („Басне“ Доситијеве I, стр. 169. Изд. С. К. Задруге).

Дакле, и поред оправдане редакције чланка, усвојена је погрешка у кондиционалу; ваљда зато што се и у народу говори. Униформирање кондиционала у обичном народном говору готово је потпуно изведено за сва лица (*би*); али тога у књижевни језик нећемо уносити, пошто је то појав нов.

9. „Чуваћемо и радити наше поље, па ћемо лепо живети“ („Град“, 183; нов чланак).

Ово не ваља. Или треба: „чуваћемо и радићемо“ или „ми ћемо чувати и радити“.

10. Кад су били у пољу, опазило дете како неки *класови* сасвим усправно стоје, а неки се погнули („Житни *класи*“, 186, — Нов чланак).

У *књижевном* језику нити се каже *класови* нити *класи*, него *класје* или дијалектички *кластови* (Тимок). Према последњој форми, и пош. sg. *клас* у Вукову Рјечнику биће да је записан фонетски према народном говору место *класт*; јер се *ст* на крају речи у највећем делу Србије и другим дијалектима изговара без крајњета *т*.

11. „И где, један, два, скочи зец и побеже *између жетелаца*“ („Жетва“, 188. — Ново.).

Предлог *између* „показује да је место са кога се што миче, или где се нешто налази, опкољено са свих страна или бар с две оним што значи реч која је са тим предлогом“ (Љ. Стој., Срп. Грам. за III раз. гим. 1897*, стр. 62). Према томе, уз глаголе кретања не може стајати *између* него *међу*.

12. У новом чланку „Врабац“ има реч *мужјак*. У Вукову Рјечнику има само *мужјак*; и тако сви пишу. Ако се онако и говори у ком крају, ваљало је ставити примедбу да је провинцијализам.

13. Једанпут *заборавили* домаћи *прикоичати* ланац... (стр. 15) место... да *прикоичају*...

14. Acc. sg. *ћер* говори се у народу, али је утврђена књижевна форма *кћер* (кћи).

15. Боже помози, и благослови,
да срећан буде почетак *ови* („Молитва у поч. школе“, 2).

„Поздравно *ви* се тата...“ (Слава“, 54).

А јаблан расте у вретен *к’о* ниједно

дрво („Бресква и јаблан“, 26).

Душан није ни за одраслога, а камо ли за дете („Здравље“, стр. 120).

Какви су ми то јунаци,

који воде рат са *враици* („Врабац“, 163).

Чек до сунце попригреје,

испашће ти зуби („Лето“, 195).

Све су ово облици *провинцијални*, те их је требало у примедбама заменили правилним облицима.

III. Правопис.

У овом одељку изнећемо најмаркантније случајеве, позивајући се на правила која су изложена у Новаковићевој „Српској Граматици“, а која као да састављачима нису била позната. Партију о састављању и растављању речју нећемо детаљно излагати у случајевима који су поменути у граматици, него ћемо само указивати на места где се у њој налазе.

16. Мени прозори ретко гледају правце *на поље* ван авлије („Кућа у селу“ стр. 7).

Онда му се лисица попе на леђа и рогове, и искочи *на поље* („Лисица и јарап, 24).

Гдекоји стоје *на пољу* да виде кад се небо отвори, али то сваки не може видети („Богојављење“, 61. — Вук).

Тако се некакав догодио у соби кад се небо отворило, па није имао кад изићи *на поље...* (ibid.).

Изиђи из заштивене собе *напоље*, па ћеш се уверити, колика је разлика („Здравље“, 73).

На пољу је доста чиста ваздуха, па ваљда се зато за њ' и не отима („Здравље“, 73).

Шта хоћеш да исправиш, истресеш, ишчибукаш или ишчеткаш, изнеси *на поље* (ib., 74).

Огртачи су за ветар, а кожуси за ноћништа *на пољу*, за старије људе, и за далеке путе (ib., 76).

Игра *на пољу* деци најбоље годи (ib., 157).

... особито *на пољу* (ib., 159).

Овде имамо посла с композитом, те га ваља писати састављено: *напоље*, *напољу* (В. Нов. Срп. Грам. од 1894. год.; стр. 395; § 816, 3).

17. У *један пут* врисне од бола („Не лакоми се“, стр. 13. — Нов чланак).

Обично их секу само с једне стране, а с друге се стране удари секиром само *један пут* („Бадњак“, 55. — Вук).

Један пут догоди се, да обојица носе мливо из воденице („Љут судија“, стр. 180. — Нар. прича).

Једаниут заборавили домаћи закончати ланац на коме је био пас („Не дражи пса“, 15. — Нев.).

Али човек *једаниут* не послуша и Бог га истера из раја („Крсни знак“, 50—51).

И *једаниут* га ухвати, осуде и разану на крст, на коме Божји син издахне (ib., 51).

И пролеће дође. Али, не па *једаниут* („Долазак промећа“, 83. — Невен).

На *једаниут* овази у даљини неко светлцање („Поточић“, 108. — Нев.).

На *једаниут* небо се замути (ib., 109).

На *једаниут* сети се да је учитељ говорио.... („Муња и гром“, стр. 181. — Нов чланак).

Једаниут је одвео другове на ливаду.... („Не дирај у челе“, 155. — Ново).

Три пута растављено, а *осам* пута састављено! Што је интересно, састављачи у својим чланцима *једаниут* ове две речи пишу растављено, а *дваиут* састављено! Значи, да ни они сами нису начисто како их ваља писати. Међутим, о томе случају говори се у Новаковићевој граматици на стр. 393 (§ 815, 4), и треба га писати састављено.

С овим је у вези и писање: *једаред* (од једаред на једаред), *дваиут*, *трииут* (о. с., ibid.). Међутим се и против тога грешти:

... *три пут* се помакне у напредак („Бадњак“, стр. 56. — Вук).

18. *С поља* испод ње види се велики точак .... („У воденици“, стр. 19. — Ново).

Највише нечистоће ваије на тело *с поља* („Здравље“, 34).

Метне их у једну котарицу, па је обеси *поља* о прозор („Две мудре ласте“, 131. — Невен).

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Пошто је једанпут употребљено растављање у новом чланку, значи да је такво мишљење састављача о писању ових речи. Међутим, као да немају утврђеног мерила: јер у једном туђем чланку пишу тако, а у другом састављено (по свој прилици из оригинала).

Ове две речи треба писати састављено; дакле: *сиоља* (в. Срп. Грам., стр. 395; § 816, 3).

19. Гаја је имао обичај окусити од свачега *штогод* је мислио да је за јело („Не лакоми се“, стр. 12. — *Нов чланак*).

Композитум *штогод* значи „нешто“ (aliquid.), а *што год* значи „што му драго“, „што било“ (quidquid). Овде *штогод* има друго значење (quidquid), те га треба писати растављено: *што год* (в. Срп. Грам., стр. 397; § 817, 2).

20. Угледаш *по неки пут* крајичак плавог неба („Јесен“, 39).

За *ионеки* посао добије по један динар и више („Ковач“, 70. — *Нов чланак*).

Понеко гради кућицу од плочица и дрваца..... („У воћњаку и градини“,

104. — *Ново*).

Све то он има у својој градини, па *ионешто* од тога и продаје (ibid., 105).

Стога *по нека* обневидела бака иза гласа виче: Ај! ај! ај! ај! („Лето“, 150).

Двапут растављено, а трипут, и то све у састављачевим чланцима, састављено!

У овим случајевима обе речи задржавају своје самостално значење, и ако значење прве речи за језичко осећање није тако јасно. Према томе, ове речи треба писати растављено: *по неки*, *по неки* пут, *по нешто*; као: по негде, по некад и сл. (Упор. Срп. Грам., стр. 398; § 817, 3, б.).

Према томе, погрешно је и ово:

Јабuka се поноси што јој цвеће није бео као снег, већ је *помало* првенкасто („У воћњаку и градини“, стр. 104—105. — *Нов чланак*).

21. Сви из крме потрче к свињу, и медведари с тешком муком отму крадљивца, свега искрвављена од злих ноката овога онакога звера, па га *за тим* предаду суду („Лупеж“, стр. 65. — *Нов чланак*).

А *за тим* задуван одјурн даље („Поточић“, 108).

Затим упрже волове или коње у плуг („Сељак“, 112. — *Ново*).

Оне (гр. пчеле) испитују сваки цвет, сису сок а *затим* дете у кошници („Ливада“, 132. — *Ново*).

Затим се граде леје („У воћњаку и градини“, 105. — *Ново*).

Састављачи се и овде колебају у писању: у 2 случаја — од којих је један из њихова чланка — ове су речи написане растављено, а у 3 случаја — сви из њихових оригиналних састава — пишу се састављено! Овога примера нема директно наведеног у Новаковићевој граматици, али се може подвести под одговарајући случај *зато* и *за то* (стр. 398; § 817, 3, а.).

У наведеним примерима из читанке *за* и *тим* чине једну целину, не само по акценту него и по значењу. Оне се, истина, говоре као самосталне речи; али се овде већ не осећају *свесно* као две речи, него као композитум, герм. adv. „deinde“. То опште, заједничко значење, истина, није потпуно ком пактно, али ипак претеже над изолованим значењима компонената. Зато их је овде требало свуда писати *састављено*, као што је већином и учињено.

WWW.UNILIB.RS

Ну, као што је двојака употреба речи *за* и *то*, тако се и ове речи могу осећати као самосталне речи; и онда их треба писати растављено. Н. пр.: он тежи *за тим* и сл. Оваква је употреба доста ретка.

22. Метне се у један лонац или котао од свакога жита и варива, те се скува заједно, па се једе после, други и трећи дан, пошто се охлади; и *за то* се пева: „Варварица вари [а Савица хлади!] Николица куса“ („Варица“, 53. — Вук).

Зато сада весел'мо се, [природа се креће („Пролеће“, 87. — Нев.).

Зато је повикало из свег града... („Долазак пролећа“, 85. — Нев.).

Зато је упитао оца („Житни класи“, 186. — Нов чланак). И т. д.

Ове две речи пишу се некад састављено, некад растављено. Кад обе речи значе једно (resp. adv. propterea), као што је у наведеним примерима из читавне случај, треба их писати састављено; а кад значе две речи (pro eam rem), пишу се растављено (Сри. Грам. Ст. Новаковића, стр. 398; § 817, 3, а). Писци консеквентно пишу и задржавају *зато*, сем јединога случаја који је поменут на првом месту, и који је узет сигурно из оригинала (Вук). Ради доследности требало је и овде саставити обе речи.

23. Осмехну се деда стари:

„Чуј, унуко, моја мила,

прао сам ја шесет лета,

па је *стога* победила“ („Деда и унука“, 11).

Стога по нека обневидела бака иза гласа виче: Ај! ај! ај! ај! („Лето“, 150).

Опет недоследност! Или треба писати на један, или на други начин; јер је овде функција речи *с* и *тога* иста. Овај случај није поменут изрично у Новаковићевој граматици. Већина данашњих писаца одваја ове речи у писању, али у последње време продире све више састављена форма *стога*. Ствар је врло тешко категорички одлучити. Кад иза ових речи нема релатива *што*, као што је случај у горе наведеним примерима, није се тешко одлучити за састављено писање (*стога*). Ту имамо сличан случај употреби речи *на* и *поље* (напоље). И поред тога што обе речи чувају свој самостални правилан облик, кад су употребљене самостално у каузалној функцији, језичко осећање (Sprachgefühl) већ их сматра као једну целину, и даје јој једно опште (каузално) адвербијално значење (= propterea). Да је збиља значење нарочито прве речи потамњено, доказ је и то, што се предлог *с* никад у тој функцији не употребљује са самогласним („покретним“) *а*; не каже се *са тога* него увек *с тога*. Значи да је прва реч постала компонат једне логичке речи, и по томе се не сме одвајати од другог компонента. Па и значење друге речи (*тога*), и ако се доста јако осећа, није потпуно свесно, него је потамњено једним заједничким значењем адверба за узрок, које у извесној, слабој мери најјачава изолована значења компонента. То се осетно осећа у оба поменута примера из читанке, и у свима другим случајевима где ове речи стоје без релатива. У овом пак случају (*с тога* што, *с тога* — што) изолованост се значења речи *с* и *тога* јаче истиче, тим пре што се иза њих, а испред релатива, застане нешто у

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

говору (с тога, што), те се функција пом. речи јаче истиче и психичка пажња јаче задржава.

Да наведемо за други случај један пример из читанке:

Трећа је корист у томе, што оне (госр. шуме) задржавају ветрове, од којих су кошава и мађарац за нашу земљу најопаснији *с тога, што* често трају више недеља без престанка („Важност наших шума“, 135).

У овом случају ми бисмо слободно писали обе речи *растављено* (с тога, што), као што је у примеру и написано. Ипак, ни овде изолованост специјалних значења обеју речи није потпуна, него је у извесној мери потамањена неким психичким везивањем; али оно није надјачало изоловане функције.

24. „Ево ме, тето, ево! Ама где си ти за толико? већ сам мислио, *не ћеш* ни доћи („Рак и Лисица“, стр. 25).

Служио је Богу и народу свом. Народ га никад заборавити *неће* („Прквџа“, 91. — Нов чланак).

У свима другим случајевима пише се *неће*.

Ова усамљена, скроз погрешна употреба растављене речце *не* од глагола у првом примеру, по свој прилици, преписана је из оригинала. Мање је вероватно да је узета по угледу на ауторитете у лингвистици који су тако писали (Даничић).

Да је овде бесмислица писати *не* растављено од глагола, најјачи је доказ квалитет акцента у 1. и 2. (госр. 3.) л. јед. презенса: *нећу* и *нећеш* (неће). Акцент *˘* (стари *˘* на другом слогу с дужином на првом) никад не би могао постати од простог удружења речце *не* са скраћеним обликом презенса од глагола *хтети*, јер су обе речи *без акцента*; а две неакцентоване речи не могу дати акцентовану реч. Напротив, *нећу* постало је композицијом од *не хџу*, и одатле изједначавањем и сажимањем вокала (преко *х*, које се у народу готово не говори) постало је *нећу*: *не хџу* — *не ђу* — *неџу* — *нећу* (уп. свеједно — свејдно — свјдно — немати — немати). У 2. л. јед. од *не хџеш* преко *не хџеш* — *неџеш* — *неџеш* постало је *нећеш*, госр. *неће* (уп. сџат — сџат — сџат). Овде, дакле, немамо посла с акцентном речи, него с чистом композицијом, с једном речи која има свој акцент. (Упор. Нов. Срп. Грам., стр. 401, § 819).

25. У *очи* Божића, пошто се бадњаци унесу у кућу и наложе на ватру, узме домаћица сламе... („Божић“, 58. — Вук).

Бадњак је сирова перова главња, што се по обичају *уочи* Божића ложи на ватру (ib., 55).

Бадњака морају бити два или три, и морају се *уочи* Божића, на Бадњи дан, и одсећи (ib. id.).

Сва три примера су из Вукова чланка („Божић“), и, по свој прилици, преписана су тачно из оригинала. У истом чланку једанпут се пише растављено, а двапут састављено!

Овде треба писати обе речи састављено (*уочи*), као што је у два маха и урађено, јер *у очи* не значи ни *у* ни *очи*, него нешто сасвим треће (дан пре) [В. Срп. Грам. Нов., стр. 392, § 814, правило б.].

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

26. ...*Ни* пошто не гладуј, али и не трпај у себе (»Здравље«, стр. 116).

Овде имамо чист композитум, који је потпуно изгубио специјална значења копонената и добио адвербијално значење (печуацман), те га треба писати састављено: *нипошто* (упор. никако, никад, нигде, никуд и сл.).

27. Рад је сваком дужност прека,
а не служи на срам *нич*;
сиромас се њиме храни,
а богат се њиме дичи (»Рад«, 65. — Змај).

Нич је писање чисто фонетско: али овде је *ј* иза *и* етимолошко (f. *нич*ј-а, п. *нич*ј-е). те је утврђено да се пише *ј*, и ако се не изговара никако или врло непотпуно. Као што треба писати *чиј*, *миј*, *убиј*, *нечиј*, *свачиј*, *пијмо* и др., и ако изговарамо: *чи*, *ми*, *уби*, *нечи*, *свачи*, *пијмо* и др., — тако ваља писати и *нич*ј, и ако се изговара *нич* (упор. Нов. Срп. Грам., стр. 36; § 64. в)¹.

Овде би се овај пример могао бранити „песничком слободом“; али је то ваљало објаснити у примедби да није правилно.

28. Кроз *њимо* зелено лишће провирују весело бели дуварови скромних ратарских станова (»Село«, 94. — Јакшић).

У средини је остављено место за *ладња*к (»У воћњаку и градини«, стр. 106. — Ново).

Туђа мајка њих излеже,
туђа уста — *ране* (»Кукавица«, 112. — Ненадов.).

У ове три речи употребљен је фонетски правопис место утврђеног етимолошког (са *х*). Интересантно је да и сами састављачи у том греше у *свом* чланку (*ладња*к), али само једанпут; јер одмах у идућој реченици, у истом чланку, пишу правилно *змељ*, и свуда на другом месту.

29. Неће бити *с горега* да вас и на то опоменем (»Важност наших шума«, стр. 136. Панч.).

Овде обе речи (*с* и *горега*) чувају форму, али им је специјално значење потамњено и преливено једним општим логичким значењем: „рђаво“, „на одмет“. Дакле, оне чине композитум, и треба их писати састављено: *згорега*.

30. *Сами* састављачи пишу:

на стр. 38.: »Септембар, октобар, новембар«
» » 78.: »Децембар, јануар, фебруар«
» » 145.: »Март, Април, Мај«
» » 195.: »Јуни, јули, август«.

Каква недоследност!

По Новаковићу, имена месеца пишу се *малим* словима (Грам., стр. 387; § 809, б) и тако и састављачи раде три пута против једнога случаја! Пре је веровати да је ово случајна омашка, и ако није нигде исправљено.

31. Натпис првој песми гласи:

Бацима
На почетку школске године (стр. 1.).

¹ Треба писати и *чији* (геср. *нич*ји, *свач*ји), јер се и тако чује у народу (разуме се, без *ј*): »*Чи* си, бре?« поред »*Чи* си, бре?« (Тимок).

WWW.UNILIB.RS Ово све чини *један* натпис (resp. једну скраћену реченицу), те у почетку другога реда треба мало *н*.

32. Поручује блажена Марија крститељу светоме Јовану („Вошја мати и крститељ Јован“, стр. 62. — Вук.).

А свети Илија му одговори („Љут судија“, 181. — Нар. прича).

Ваља писати: Светоме Јовану (*Свети Јован*) и Крститељ Јован (*Јован Крститељ*), јер су то саставне речи *једнога* особног имена које се не говори никад без тих епитета и надимака (*Свети Јован* — једно лице). Исто тако: *Свети Илија*, *Свети Сава*, *Света Петка*, *Свети Петар*, *Душан Силни*, *Карло Велики* и т. д.

33. У чланку „*Птице* певачице“ из „Невена“ налазимо:

весело *итичије* певање (стр. 126),

невине *итичице* (127),

маторе *тице* (ib.),

у вртовима ћеш ретко *итице* код нас видети (ib.),

А те су *итице* миле (ib.),

Једна од ових *тица*... (ib.),

Зато паметни људи маме *итице* (ib.),

Птице се ту радо прикуљају и плоде (ib.).

У истом чланку 7 пута форма *итица* (resp. птичији), а два пута *тица*! Оба се облика говоре, и то *тица* обичније. Али је утврђено да се у књижев. језику пише *итица*, и састављачи остављају тако у огромној већини случајева (и ван поменутог чланка). Ваљало је, дакле, доследно униформисати један начин писања, а никако мешати их у једном чланку.

Ово важи и за писање *ичела* и *чела*.

34. Тај човек који је ту липу засадио, давно је *умро* (стр. 153 до 154. — Невен).

Утврђено је да се пишу две тачке изнад *р*, кад се налази испред *о* које је постало од *л* (умро, прождро и др.); иначе ће неко прочитати *р* као сугласник.¹

35. Кад набере доста,

тад се кући врати;

у школи је видиш

још пре осам *сџти* („Илинка“, 133. — Змај).

Акцентат је од *сџт* у gen. pl. *сџтѝ*, а никако *сџти*! Каква је потреба била овде писати акцентат, и то непотпун [јер би по уобичајеном (Вукову) писању било тачно *сџти*]?!

Да наведемо још један случај:

Кипи *шљива*, пуне каце,

свуда се прелива („Лето“, 195.)

Овде *шљива* може бити само nom. sg., а он има акцентат *шљѝва*. Gen. pl. *не може* бити, јер би прирок морао стајати у множини и иза „шљѝва“

¹ У речи *умро* фактички се шири изговор у два слога (у-мро), а у једноме журналу читао сам „песму“, у којој се један ствх у броју слогова подудару с осталима, рачунајући *умро* у два слога (дакле *р* сугласно!)!

www.unin.rs не би стајала запета. Па и у том случају, тачно обележен нагласак био би *шљивā* (resp. шљивā).

36. Не идите другој страни,
 ход'те к нама *кō* и лани (Змај, 88).
 Добро *дошō*, први госте (ib. 89).
 Наше груди, наше душе,
заталасō овај сјај (Змај, 123).
 Ветар је *одувō*
 гвезданце са гране (Змај, 128).
аетō цева, да сване (Стр. 167. Нар.).
 изгледа *к'о* платно (Ненадовић, 8).
 Не бих, хуљо, ја *зафут'о* (Змај, 18).
 — све *завеј'о* снег (Зорница, 45).
 То је *рек'о*, на *утек'о* (Змај, 47).
 Клони се од свађе
ка' од живе ватре (»Записи«, 71. — Љ. Ненад.).
 Додетела ластва тица,
лик'о кукурек (М. Петровић, 145). И т.д. (све са').

Очевидно овде нема *утврђеног* принципа о употреби апострофа ('), јер се у истим случајевима час употребљује апостроф час знак за квантитет(˘). Специјално у овим случајевима немамо дијалекатског испадања самогласника као у *хајд'мо*, да би смо га бележили апострофом, него управо сливање два самогласника у један дуг путем изједначавања (ао = оо = о; аа = аа = а). Да овде збиља није испао никакав самогласник, види се по нарочитом отежању у изговору (*дошō*).

Према томе, у овим примерима требало је доследно писати знак за квантитет — (resp. ˘ или ˘), а не апостроф.

37. На пољу је доста чиста ваздуха, на *ваљ'да* се зато *за њ'* н не отима (Батут, 73).

Поред тога :

Ти си *ваљда* већ опазила... (»Вода«, 173. — Невен).

Састављачи не знају (resp. писац) да је *њ* стари асс. sg. од некадање заменице *и (јъ)* — *ја* — *је*, те је по томе апостроф сасвим непотребан, пошто није никакав самогласник отпао.

У другом случају требало би писати апостроф, јер је збиља испао самогласник *а* (ваљада = ваљда). Али, како се ова реч готово увек говори без *а*, а реч је први композитум у ком се не распознаје ниједан од компонената, треба писати — као што сви пишу — *ваљда*; онако исто као н.пр. *можда* (може да). Састављачи су оставили један такав случај (ваљда), а у једном стоји апостроф. Оба су примера из туђих чланака, те изгледа да су верно преписани, без редакције.

Међутим, апострофа не налазимо онде где му је баш место :

Купимо соли, опанака, на *хајд* кући у село (»Град«, стр. 139. — *Нов* чланак).

Чек док сунце попригреје (»Лето«, 195. — М. Петровић),
 .. *мит* порода видим свога (Ненадовић, 112),

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Војвод воду није, над њиме се барјак вије (Вук, 57).

38. Састављачи знају за позната правила о растављању речи на крају текста, али и у томе има недоследности. Тако, поред: по-сла, ла-ста, ме-сто, упо-гребите, сти-гле, по-слушате и др., налазимо: оз-биљно, дес-твице, шко-дљиви, највеш-тије, јед-ног и др.

IV. Интерпункција.

Састављачима као да нису била добро позната правила интерпункције која је израдио Новаковић у својој граматици, као што им нису била добро позната ни правила о правопису. У том погледу у читанци је прави вашар. Нема системе, ни утврђених — бар главних — принципа за све чланке. Не само у туђим чланцима, који су у овом погледу брижљиво преписивани, него и у њиховим, оригиналним, чланцима влада крајња недоследност и самовоља.

Интерпункција се, у истини, *не може* до детаља свести у правила, тако да вреде за *све* случајеве, већ је у многим случајевима остављено логици пишчевој да она пресуди о употреби појединих знакова, особито запете. Ни Новаковићева правила нису исцрпна; али је њима дато бар *руководство* за опште, најчешће случајеве.

Није могућно, а није ни потребно, наводити *све* случајеве из читанке, него ћемо изнети најмаркантније, основне недоследности и погрешке.

39. Боже_ помози¹, и благослови,
да срећан буде почетак ови (стр. 2. — Зорица).
Лопту, чигру ма'ни,
змај и стрелу баца,
купите се опет,
око школе_ ђаци (стр. 1. — Змај).
Збогом,² људи, збогом_ децо,
остајте нам здрави, сретни! (Змај, 37, „Збогом роде“).
Благујте_ тиде, благујте!
Радујте с'_ децо, радујте! (Змај, 83).
Хајд'те_ децо, у врт мили! (Змај, 111).
„А, мој ветре_ не леси ме (стр. 131).
„... Господе, Господе, на сваком месту сачувај нас_ Господе... на
путу, на суду, на сваком месту, сачувај нас_ Господе. Помози нам_
Боже_ и сва хришћанска крсна имена... („Како се сељаци моле Богу“,
151. — Милићевић).

Али налазимо :

- Знате л', децо, шта су трешње (стр. 162).
Видиш, сине, овај клас... („Житни класи“, стр. 186. — Ново).
Тако је, чедо, и у људи... (ib. 187).
Дај ми, грле, једно зрно! (стр. 191).
Ђути, зељо, ћути (Змај, 18).
Где ћеш, враче, зимовати? (Змај, 46). И тд., и тд.

¹ Знак_ на линији значи да недостаје знак.

² Круније штампан знак хоће да се нарочито истакне.

WWW.UNILIB.RS Утврђено је да се *исти падеж* одваја запетама, према свом положају у реченици: ако је у почетку, запета долази иза 5. падежа; ако је на крају — испред; а ако је у средини — и испред и иза 5. падежа.

Као што се из наведених примера види, ово у читанци није консеквентно проведено. Ово су све туђи чланци, те је, по свој прилици, верно преписивано. Али у једној истој песми („Бацима на почетку школске године“) стоји: „Збогом, људи, збогом_ децо“, и „Куда ћете, драге роде, | зар нас већем остављате?“ Интересантно је да у првом случају у оригиналу стоји: „Збогом, људи, збогом, децо,“ а у препису нема запете!

40. Благо око Божје,
на нас децу гледи (стр. 11).
Здравље, срећу и благослов,
нек вам даде благи Бог (стр. 12).
Али Бура, је мислио (стр. 15. — Невен).
Новим летом нову срећу,
даровао теби Бог (стр. 61).

— Дође цврчак у зимње доба мравима. И, замоли их да му узјеме које зрно жита... („Цврчак и мрави“, 69. — Досит).

И, од онда постану муње и громови (стр. 181).

— „Ух! та, то ми баш није било...“ (стр. 198. — Невен).

— Па што је јоште лепше: школа је пуна ученика. А, недељом и празником црква је пуна побожних хришћана (Јашић, 95).

— Од велике врућине зноји се много, али, он не мари („Муња и гром“, стр. 182. — *Нов чланак!*).

Али, поточић одговори... (стр. 21. — *Нов чланак.*)

Кукавици тичићи падну на земљу. Али, падну тако срећно, да се нису ни мало повредили (стр. 130. — Невен).

Брусом оштри секиру и отац. Али, не може наоштри мотику и будак („Ковач“, стр. 69. — *Нов чл.*).

Кад му је врућина, он опружи све четири. Али, никад не оставља кућу („Пас“, 13. — *Ново.*)

И другови су му говорили, да не дира. Али, Милован рече... („Не дирај у челе“, 155. — *Ново.*)

— „... Али, он није само ту лицу засадио. Него, он је након себе оставио у свом врту још много красних воњака (стр. 154. — Невен).

— Био је леп сунчан дан. И, сунце је с неким задовољством упрло погледе на земљу (стр. 106. — Невен).

Свети Илија по заповести божјој пресели се на небо. И, од онда постану муње и громови (стр. 181).

Упореди с овим:

Али_ човек једанпут не послуша и Бог га истера из раја (стр. 50. — *Јанко.*)

Али_ уђите прво у воњак (стр. 104. — *Нов чланак.*)

Али_ ово не траје дуго (стр. 124. — *Ново.*)

Али_ Бура, (sic) је мислио (в. горе).

Али_ ветар га је шибао и говио све даље и даље (стр. 107. — Невен).

И_ сад се поточић није више бојао (ib.).

А_ ти у себи шапућеш (стр. 125. — *Ново.* И т.д.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У свима наведеним примерима запета је излишна, сем можда у неком примеру где реченица почиње са „али“. Очеvidно је да се иза свезе „али“ радо употребљује запета, и то понајвише у оригиналним чланцима; али у томе састављачи нису консеквентни, те употреба запете изгледа да долази више „спорта“ ради! У томе се тера тако далеко, да се запета пише и иза свезе и и а, и ако иза њих нема уметнуте реченице! Иза свезе „али“ збиља некад треба писати запету; али то треба чинити само кад се иза свезе осећа пауза, најчешће испред уметнуте реченице.

41. Одмора је било__
хвала Богу__ доста, — (sic)
и од кожне доште
замо вуна оста (стр. 1. — Змај).

Овде је интерпункција тачно преписана из оригинала („Чика Јова Српској Деци“, стр. 81). Међутим, овде је „хвала Богу“ уметак који нема велике везе с реченицом, те га ваља раставити запетама (Нов. Срп. Грам., стр. 370, § 780). Овога се правила састављачи иначе на другим местима држе. Али у два маха уметак се одваја запетом само с једне стране („Ситница!“):

- Ти си, ваља__ већ опазила... (стр. 173. — Невеа).
Ту, близу__ био је извор (стр. 31. — Нов члан.).

42. У соби од намештаја готово свуда има: једноставан кревет од дасака, на ком кућани спавају (стр. 5. — Милићевић).

У оригиналу стоји:

У соби од намештаја готово свуда има: једноставан кревет од дасака, на ком кућани спавају (. . . . .); има сто: по једна или две клупе, и која столица („Живот Срба Сељака“. Срп. Етн. Збор., књ. I, стр. 6).

Тачним преписивањем дошле су две тачке (:), и ако нема набрајања, јер је после једне ствари (из набрајања) дошла тачка (!)

43. Путник, који путем путује, изгледа као дете, које је тек проходило („На брду“, стр. 32. — Ново).

Побожни стари људи, који су близу цркве, или они, које пут у то доба туда нанесе, отварају вратнице, улазе, стану пред црквом, помолe се Богу и оду даље („Црква“, стр. 92. — Ново).

Људи, који из ње излазе и у њу улазе, посути су белим прахом („У воденици“, стр. 19. — Ново).

Срећна је земља, која је имала такве јунаке („Црква“, стр. 91. — Ново).
„Употребите паметно време, које сам вам даровао!“ (ib., 93).

Семе, које земља не би покрила, не би могло клијати... („Сељак“, стр. 114. — Ново).

О овоме ништа не зна онај, који се сакрио у том крају њиве („Жетва“, стр. 189. — Ново).

Али налазимо:

Сви детићи капе скину, јер је свето место__ на коме стоје („Црква“, стр. 93. — Ново).

„Видиш, сине, овај клас__ што је био погнут...“ („Житни класи“, стр. 186. — Ново).

www.unilib.rs Ово су примери за употребу запете у релативним реченицама, и то повађени само из оригиналних састављачевих чланака. Има их и у другим чланцима. Из овога се види: да се састављачи у релативним реченицама које почињу са *који*, *а*, *е*, држе немачке интерпункције, противно Новаковићу (Франц.). Али, ако релативна реченица почиње са *што* (= који, а, е), и ако реченица почиње са *да*, у главном одступају од ње и не употребљају запете испред „што“ и „да“.

Ни у реченицама са *који*, *а*, *е*, нема доследности, јер се на једном месту, у једној истој сложеној реченици, час пише час изоставља запета; и то: изоставља се баш онда где не би требало.

На пр.: С десне стране, кад се уђе на вратнице, има повећа зграда_ у којој стоје кола, саонице, плуг, рало, коса, виле и остале сиваве, којима се раде пољски послови (стр. 99. — Нов чланак).

Пред њом је мали врт_ у ком има: селена, повратича, босиљка, чубра, мирођије, божјег дрвцета и ружице (стр. 98. — Ново).

Сем последња два случаја, ово су све „придевске“ зависне реченице, и испред њих не пише се запета (Сри. Грам. Нов., стр. 366, § 773. б).

И ако је *најтеже* писати запету испред релативних реченица, нарочито придевских, ипак је у томе ваљало бити *консеквентан*. То нас је једино навело да се и на њих обазремо у овом параграфу.

44. „Е, е!“ вели Љубисављев, отац_ јесен нам неће још дуго трајати. Још мало, па ће и она проћи и доћи ће нам зима.“ (Стр. 198. — Невен).

„Ух! та, то ми баш није мило,“ уздахне Љубисав_ Ја бих волио да остане увек јесен!“

У првом примеру, речи које се наводе, прекинуте су уметнутом реченицом „вели Љубисав,“ те је прву половину знака навода (т. ј. „) ваљало ставити и испред почетка продужења навођења (т. ј. испред „јесен“), као што је стављена на крају ("). С реченицом „Е, е!“ свршена је мисао, те је иза „отац“ требало ставити тачку, и после знака (,) почети реч великим словом (т. ј. Јесен...), као што је урађено у идућој реченици (Још мало...). Овако је урађено у другом примеру (иза уметка тачка), али је продужење (Ја бих...) почето без првога дела знака навода (,). Сем тога, кад је у другој реченици на крају стављен знак узвика (!), требало га је, доследности ради, ставити и у првој половини, на крају речи које се наводе (иза „мило“).

Ово је на другим местима умесно изведено, што изгледа, према обичном писању данашњем, више особеначки:

„Ала је то штета!“ уздахне Љубисав. „Ала, кад би могло бити, па да остане увек пролеће.“ (Четири годишња времена,* 196. — Невен).

„Још како!_ одговори му Љубисав. „И веруј ми, оче ја бих баш волио, кад би нам увек лето било“ (ib., 197). — Овде је, по свој прилици, случајна омашка да на крају првога дела навођења (иза „како!“) нема свршетка знака навода (*).

Мислим да је случајна грешка (знак навода без првога дела (,) и у овом примеру:

Срећу га људи и питају: „Куда тако?“ — У име Бога у ледину, да пробамо да л' се може орати пиревина,“ одговори им он („Орач и пиревина“ стр. 122).

45. Што је његово = то воли, што је туђе, то сатири („Крсни знак,“ стр. 51. — Јанко).

У овој сложеној реченици има две мисли, две мање целине, које су једна другој супротне, и између њих је у говору прелом. По Новаковићу, на прелому треба овде да стоји тачка и запета (;); тим пре, што је у другом делу већ употребљена запета (Упор. Срп. Грам.; § 786, 2 и § 787,3; стр. 373—374).

У првој половини слож. реченице имамо две реченице које су у инверсији, те је и њих требало раставити запетом, као у другој половини (o. cit., § 778, стр. 369).

У инверсији састављачи слабо кад употребљавају запету:

Ко не зна за леност = већма ради и штеди („Записи,“ стр. 72);

Ђако ко мене = тако њему Бог [Бук, Пословице; стр. 77]; и др.

46. Ево наших ласта = (Натпис песме Змајеве, стр. 87).

У врт = (Змајева песма, 110).

Ево их! (Змајева песма, 101).

Интересантно је: да у садржају пише: У врт! (стр. VII), а у књизи:

У врт = !!

„Ситница!“

47. „Међер си права кукавица“ = рече јој („Кобац и кукавица,“ 110. — Досит.).

„Код мене нема станка ни пролаза за таке денштине и беспосличаре“ = обрешне се воденичар („Поточић,“ стр. 108. — Невел.).

Али поред тога:

„Био сам или не,“ рече рак, „Плати ти окладу!“ („Рак и лисица,“ 25);

„Тако, драго дете,“ вели свекра... („Ружица,“ 67); и т. д.

48. Љубав усади у срце моје,
да љубим браћу, другове своје.

И сваког ко је у српском колу,

Највише српску цркву и школу (Стр. 2. — Зорица).

Сва 4 стиха чине целину, те их је требало саставити у строфу. Трећи је стих у тесној вези с другим, те иза другог никако није смела доћи тачка, а још мање црта (—) између прва два и друга два стиха. — Ово је, по свој прилици, из оригинала.

Недоследности и погрешака против познатих правила из интерпункције има још врло много. Ну, оvolико је доста ради аргументације напред изречене оцене о интерпункцији каква се огледа у читанци.

IV. Редакција.

Будући начисто с тим шта треба да да једна српска читанка у погледу језика и писма, очевидно је да се морају бирати писци који треба да

www.unin.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ују у њу. Ово ја за основну школу тим теже, што чланци који се позајмљују, треба да буду не само угледи правилнога говора и писма, него још својом садржином морају одговарати умном нивоу ученика, који је у основној школи на ниском ступњу. Наша је популарна литература, особито дечја, и иначе нејака, те је потребно много обазривости и рутине при састављању једне такве читинке. У том случају, чланци се морају *редиговати*; али се то редиговање сме ограничати само на измене неподесних места и израза, и свега што одступа од правилности језика или ортографије (разуме се од чланака у прози); иначе се оригинал не сме мењати.

Састављачи су овај принцип, с погледом на *унутрашњу* редакцију (мењање израза, скраћивање или заокругљивање чланака и др.), одлично провели. У томе су прави мајстори. Али, што се тиче *спољашње* стране, писмене обраде, — и овде искаче јако на видик велика немарност. У највише случајева преписивале су се најбрижљивије погрешке и недоследности у писму, без икакве корекције.

Ми смо упоредили извештан број чланака Доситијевих, Змајевих и Милићевићевих; и изнећемо *знатније* недоследности и погрешке у редиговању, с особитим обзиром на правопис и интерпункцију.

49. Само то добро упамти, да кад га год видиш у кући, не излази из руке, да те чудо не нађе* (Басне Досит., књ. I, стр. 91. — Изд. С. К. З.).

Само то добро упамти, да кад год га видиш у кући не излази из руке, да не страдаш (Читанка, стр. 63).

50. Она с тим незадовољна, лакомећи се на више, почне преизобилно кокош с јечмом ранити, *желећи* да јој по два јајета на дан снесе (Басне I, стр. 177).

Али она није била тим задовољна. *Желила* (sic) је да јој кокош снесе по два јајета на дан. Зато је почне врло много хранити јечмом (Чит., 102).

51. „...Ни за што ли не мислите него за трбу!...“ (Басне I, 169).

Зар ни о чем другом не мислите него само о трбуху?! (Чит. 161). — Ваљда!?

52. *Kad je duša puna,*
Vrti puni voća,
U domu čistoća,
Srca su nam puna.
Tako moje selo,
Budi mi veselo.

Ред је душа пуна;
врти пуни воћа;
у дому чистоћа;
срца су нам пуна. — (sic)
Тако! моје село,
буди ми весело!

(„Моје село,“ по Јвану Труском; Срп. Читанка од Ст. Новакон., књ. I, 1895⁷. стр. 110).

(Чит., 96).

Nema siromaha;
A kad je za selo,
Selo s' *digne* celo,
Sloga nam je jaka.
Milo moje selo,
Budi mi veselo! (стр. 111).
Pa ko bi nas kar'o,
Kad dignemo čaše? и т. д.

Нема сиромаха;
а кад је за село,
село *вргне* цело; — (sic)
слога нам је јака. — (sic)
Мило моје село,
буди ми весело! (Чит., 97).

Изаостављена читава строфа.

53. Ја сам ветар, дижем прах,
Зар вас није, децо, страх!
(»Чика Јова Срп. Деци,« стр. 2)

54. *Сад вам щимим као гуја,*
Сад сам ветрић, сад олуја,...
(»Чика Јова Срп. Деци,« 2)

55. »Где ћеш, врапче, зимовати?«
Пита мајка врапца стара.
»Овде, онде, —
»Туда, свуда!«
Тако врабац одговара.
(»Певанија,« стр. 570 и »Чика Јова,« 39)
»Где ћеш, врапче, данас ручат?«
(ib.)

У оригиналу је боље. Знак паузе (—) у разговору може се употребити у почетку, али онда испред *свакога* разговора; дакле и испред »Где ћеш, врапче, зимовати?« (у Читанци).

56. *Пчелица* (»Певанија,« 338 и »Чика Јова,« 4)

Лети *ичела* малена
Око цвета шарена;
Нити стаје, нити седа,
Док не скупи доста меда
(»Чика Јова,« 4; »Пев.,« 338).
Где ће проћи, где ће пасти (ibid.)
А ви се с *ичелом* слаж'те
(»Чика Јова,« 88).

57. *Ход'те к нама* ко и лани
(»Чика Јова,« 59).

58. Селачка кућа, у добра домаћина, готово никад не стоји *сама*: њу обично окружују друге зграде... (»Живот Срба Селава,« стр. 6).

Ја сам ветар__ дижем прах,
Зар вас, децо, није страх? (Чит. 27).

Сад зашчим као гуја,
час сам ветрић, час олуја (Чит. 37).

Где ћеш, врапче, зимовати?
пита мајка врапца стара.
— Овде, онде.
туда свуда!
Тако врабац одговара (Чит., 46).

Где ћеш__ врапче, данас ручат? (ib.)

Челица (Чит., 54).

Лети *чела* малена
око цвета шарена,
нити стаје__ нити седа,
док не скупи доста меда.
(Чит., 154).
Куд ће проћи, где ће пасти (155).
...а ви се с *целом* слаж'те (Чит., 160).

Ход'те к нама ко и лани (Чит., 88).

Селачка кућа, у добра домаћина, готово никад не стоји *празна* (sic). Њу обично окружују друге зграде... (Чит., 6).

Недостаци у редакцији ове читанке јесу још: одсуство коментара, предговора и слика.

Коментар је потребан за неправилности језичких облика у тексту који се не сме мењати (песме), за ређе или сасвим непознате туђе речи и провинцијализме, и уопште за места која нису лако приступачна дејој интелигенцији. Не треба се ослонити само на усмени коментар наставника који предаје; јер читанка за основне школе треба да је удешена тако, да се њом могу служити и самоуци, без помоћи наставникове. Сем тога, често се читања не сврши цела у школи (ова се већ, по признању самих аутора, *не може* свршити за годину дана), те нечитане чланке могу ученици, из радозналости или по упутству, сами читати; и онда су им потребна објашњења, иначе ће можда научити неке неправилности (тим пре, ако их у читанци

истини има и у чланцима у којима се не допушта *licentia poetica*), или ће им нека места бити тешко разумљива.

Предговор је био потребан, ма у најкраћој форми, ради оних који би се интересовали *начином* израде ове читанке. Тако, због неких чланака који немају потписа (потписи се иначе стављају), а поуздапо нису састављачеви, за многе чланке без потписа тешко можемо категорички тврдити да су чисто *њихови*.

Излишно је нарочито истицати велику важност лепих *слика* у читанци за малу децу. Сви ми то знамо, али узалуд ишчекујемо појаву једне *такве* читанке.

Добре су стране ове читанке:

- 1.) *Обиље чланака занимљиве и лаке садржине*¹. У то су састављачи уложити много труда, и у главном су задовољили *педагошки* захтев при избору и редакцији читаначког градива.
- 2.) *Језик је, уопште узевши, чист*; особито у новим, оригиналним чланцима. *Најмање* је погрешака или недоследности у језику.
- 3.) *Састављачи су добри популаризатори*. То се види по знатном броју *њихових*, ново израђених чланака. Наша скромна деџа литература задобила је у њима одличне сараднике; и желети је да на том пољу испрну своју способност.
- 4.) *Естетичка страна књиге у сваком погледу хвале је достојна*. Хартија је фина, а слова су крупна и угодна за лако читање.
- 5.) *Испод чланака стоје потписи њихових писаца*.

Међутим недостаци претежу, и чине ову, иначе солидну, књигу, у *оваком облику*, неподесном за ученике II раз. основних школа.

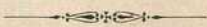
Највећа је мана ове читанке, поред неподесног избора градива (распоред градива релативно није толико важна ствар), *оскудица филолошког знања*; а оно је неопходно потребно при изради једне *сричке* читанке, из које се учи свему што је утврђено науком као правилно у књижевном језику и писму.

Референти ове књиге, с правом, нису је *овакву* одобрили као уџбеник за државни откуп. Међутим, она је ипак изишла као „прво“ *државно издање!*

По нашем мишљењу, с овом читанком *може* се радити *привремено* у II разреду осн. школе; али је неходно потребно да се *што пре* изради *друго*, достојније издање, у коме ће и лингвистички и педагошки захтеви бити строго заступљени. Иначе *ово* издање није имало среће.

Београд.

Жив. Н. Стефановић

¹ Види реферат у „Просветном Гласнику“ за ову годину, св. за јуни; стр. 571.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Б Е Л Е Ш К Е

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ И ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Наставничке скупштине у Бугарској — И ове године као и свих пређашњих, наставници средњих и основних школа у Бугарској држали су своје годишње скупштине, на којима су већином претресана питања о положају и материјалном стању наставничком.

Учитељи су сем тога на својој скупштини донели одлуку да се свима силама одупру отварању економија уз школе, ослањајући ту своју одлуку, што школска економија смета настави у школи, што је правилније за извршење закона о школским економијама произвољно удешен и неоснован на закону и уставу. Ове, а и раније одлуке учитеља против предавања науке хришћанске донело је отпуштање и премештање учитељског особља.

*

Општеобразоватељни курс — био је и ове године отворен у Софији преко лета, и трајао је два месеца. Предавања су слободна и бесплатна и држе их обично професори Велике Школе, виђени књижевници и јавни радници. Предавања су израђена у популарном духу и ове године су била: из бугарске и стране књижевности; из социологије; државних наука (о пропорционалном изборном систему, користи и штете од њега); грађанскога права; политичке економије (специјално о економској политици); статистике; игијене; филозофије; психологије; из области „искуства вере и науке.“

*

Слободан универзитет — Г. Ст. Михајловски пређашњи професор Велике Школе у Бугарској, народни посланик, намерао је да отвори у Софији један Слободан Универзитет (Ecole Libre). Сарадњу су му обећали сви професори „Вишега Училишта,“ и многи виђени радници.

*

Један прилог о постанку српских виших женских школа у Угарској — Наша врла српкиња г-ђа Савка д-р Јов. Суботића, председница кола срп. сестара била је тако добра те је уступила редакцији ово своје писмо које је добила од г-це Милеве Симићеве.

Нови Сад 20. септ. 1899.

Врло поштована Госпођо!

По жељи Вашој хитам да Вам што пре одговорим; а рећи ћу Вам све онако, како ми то сећање из мога детињског доба диктира.

WWW.UNILIB.RS
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Још у свом најранијем детињству, вукла ме је нека неодољива жеља школи и школском раду. Према томе сам још у том свом добу живо пратила речи свију оних, који су о тој теми говорили.

Но од свих таквих говора, најживље ми је остало у намети једно саопштење мога тече Д-ра Ђорђа Натошевића: мож' да зато, што је исто по мене било судбоносно. Оно ме је одвело у учитељску школу — оно ме је довело на катедру више женске школе, на којој ево, Богу хвала, већ тридесету годину радим. А ево како је цела ствар текла:

Било је то 1870. год. о Петров-дану, када је мој теча д-р Ђорђе Натошевић, поводом тим, што беше дошао да као главни школ. референт присуствује испиту сомборске српске учитељске школе, био гост у нашој кући (Мој покојни отац је тада сликао сомборску св. Ђурђевску Цркву, те је и сва наша породица за то време живела у Сомбору).

Као што беше природно, за све време његова бављења код нас, од свију тема понајживље се расправљало школско питање.

Када је једнога дана, седећи за столом при ручку, опазио моје три сестре и мене (у то доба била је и најстарија ми сестра жива) рећи ће моме оцу:

„Е, Пајо брате, ако кубуриш са васпитањем своје две старије кћери, нећеш то морати чинити са овим двома млађима.“

„Како ти то мислиш?“ упита га мој отац.

„Ја се сада бавим са оснивањем српских виших женских школа; чиним све да у томе послу успем и надам се да ће ми се најдаље за две до три године намера остварити. Но најлепше је у целој тој ствари то, што ме је на ту мисао упутила — једна жена!“ заврши он одушевљено.

„Која жена?“ изустуи мој отац радознало.

„Ево ћу ти рећи“ прихвати он. „Прошлога пролећа нађох се у шетњи са Савком Суботићком. Чим ми је пришла, рече ми: „Баш добро што сам вас нашла. Ја долазим из земље културе — из Немачке. Тамо се сада на све стране живо ради на подизању виших женских школа. Реците ми молим вас, не би ли се у тој ствари могло што учинити и код нас Срба? Та крајње је време, да ишчупамо свој женски подмладак испод притиска туђиншгине и површности, који упливом институтског васпитања њоме све више и више овлађује!“ Не реците жено! прихватим ја. И — кад ме ви, жена, на то подсетисте — што ми је неописано мило — ево вам обећавам, да ћу на томе одмах почети радити. И — као што рекох, ја сам своје учинио. За сада ћу гледати да се бар две такве школе отворе; а временом ће их бити и више.“

„А ко би на тим школама радио?“ упита мој отац, пошто се и сам најповољније изразио о свему, што у тај мах беше чуо.

„У први мах наравно професори, мушкарци, са једном учитељицом за рад, кућарство, хигијену и педагогију; а временом ће их без сумње прихватити саме женске руке.“ — — — — —

Ето — толико сам из онога доба упамтила. И — као што вам је познато, рад мога тече Д-ра Натошевића у томе послу, доживео је стварна успеха: На нашем сабору који се год. 1870. у Срем. Карловцима отворио, поднеле су његовом иницијативом девет одличних Српкиња — међу којима сте и Ви, што зна Госпођо — молбу, којом су искале, да се у нас Срба оснују више женске школе. Сабор је ту молбу уважио; и даљом процедуром у тој ствари, већ 1874. год. месеца децембра, отворене су у нас две више женске школе; једна у Новом Саду, а друга у Панчеву (Касније је отворена слична овима и у Сомбору).

Но ни ја за то време нисам мировала. Свака реч, која се горе поминутога дана са уста мога теча педагога, скрунила, дубоко се упила у моју душу. Ја сам данима о њима мислила; док најпосле у мени не искрену мисао и жеља: да ступим у учитељску школу, не би ли можда кад у њој науке доврших и сама могла постати учитељицом на једној од тих виших женских школа.

С почетка је врло тешко ишло; прво зато што се тој мојој жељи противише моји родитељи, а друго што ја у то доба нисам имала за ученицу учитељске школе прописаних година. Но заузимањем госп. Николе Вукићевића тадањег управитеља учитељске школе и нашег данашњег ветерана педагога, тадањег вероучитеља исте школе госп. Ђорђа Петровића и мога теча Д-ра Патосевића, мене најпосле у учитељску школу приме и ја у њој 1874. год. науке доврших. Па како је баш у то доба на ново основаној вишој женској школи био расписан стегај за учитељицу, комитетовах на то место; тадања новосадска црквено-школска скупуштина ме на моју велику радост изабра једногласно и — ево је сада као што већ споменух тридесета година, како на тој школи радим. — — — — —

Ето, велештована Госпођо, сад знате како гласе оне речи, које су са Ваших мудрих усана пале, а за које сам ја — у једном повећем друштву рекла — да треба да Вам је захвално све српство на специјално и — ја!

Завршујући ове ретке молим Вас да уз мој рукољуб примите израз мога најодличнијег штовања.

Милева Симића.

*

Драга Госпођице,

Хвала Вам, моје дете, на послатом извештају, који ми је г. Туроман предао баш пред мој одлазак у Митровицу. Заиста се чудим како је разговор Вашег тече и оца учинио тако дубок утисак на Вас, да се још и сад тога сећате: бадава — на младој се грани огледа будућа снага! Цела та појава је благодаран материјал за психолошку студију, јер је доказ како жива реч и околина живо утичу на децу и у првој младости: Дете је рефлексе околине у којој живи. Ово важи нарочито за ону младеж, у које је жива машта и дубоко осећање, те с тога реагира на све то, као што је случај код Вас.

Из ових разлога желим да Ваше писмо изиђе у коме нашем педагошком листу.

Ово је извод из писма г-ђе Суботићке, које је упутила као одговор г-ђици Симићевој.

*

Конференција наставника основних и средњих школа у Бугарској — Бугарско Министарство Просвете и Црквених Послова сазвало је било конференцију учитеља основних школа и наставника средњих школа у Бугарској, у циљу, да се на тој конференцији донесе одлука и утврди програм, како би се у основним и у средњим школама увела једнообразна настава бугарског језика и писмености. После саслушаних реферата, делегати конференције дали су своја мишљења на ова постављена питања и то:

На питање 1) Какве мере треба предузети да би се увео један консеквентан правопис?

а) да је потребно да се изради у што краћем времену подробен правописни речник за све који имају потребе за правописна унутства; б)

принципи на којима ће почивати основа правописног речника да се одреде деле имајући на уму неподвојена мишљења исказана на конференцији. Та мишљења без изузетка, категорички траже проширавање садањег правописа.

На питање II) Који су узроци неуспеху бугарског језика и шта треба да се уради, да би се постигли бољи резултати. Конференција је мишљења да су главни узроци неуспеху бугарског језика следећи:

а) природа предмета и његова сложена и многострана задаћа; б) недостатак потребне литературе за децу; в) потпуно уређени правопис; г) рђав стил и правопис у школским уџбеницима и другим књижевним производима; д) утицај дијалеката на говор деце, а, по кад кад, и на учитеље; е) мала помоћ која се даје учитељу бугарског језика од стране њихових колега; ж) тежак и претоварен рад предавача бугарског језика; з) слаба спремност многих предавача бугарског језика; и) често премештање и смењивање учитеља; к) неподесан програм за основне школе; л) велики број ђака у појединим разредима.

Као средства за побољшање сматрају се: а) обучавање матерњим језиком у основним школама као и у нижим разредима средњих школа, — треба да има практични а не теорички карактер као до сада т. ј. граматика да не буде циљ но само средство за учење језика; б) уџбеници да се не мењају често и да имају правилан језик и правопис; в) да се уведе општи правопис и једнака терминологија; г) да се спреме за све разреде читанке с брижљиво покупљеним материјалом; д) да се што тачније утврди какав карактер треба да имају писмена вежбања; е) да се створе погоднији услови за ван школско читање и да се обрати већа пажња на правилно развијање деце литературе; ж) бугарски језик да се не даје као допуњски предмет за предавање неспремним наставницима; з) да се смање часови наставницима бугарског језика; и) предавачи по свима другим предметима да упућују ђаке да правилно пишу и говоре; к) да се целисходније уреди надзорничка радња.

На питање III) Какве се критичке примедбе могу учинити на примену новог гимназијског програма за бугарски и старобугарски језик и литературу. Конференција је дала ово мишљење:

а) програм треба да је што јасније одређен и што методичније израђен за све предмете; б) за три нижа разреда боље је да остане стари програм; в) да се повећа број школских часова у шестом и седмом разреду; г) број школских часова у петом разреду да буде једнак и у реалном и у класичном одељењу; д) старобугарски језик да се учи у IV и V разреду по старом програму; е) истинитво да се пренесе из V у VI разред а тако исто да се пренесе из III у IV раз. учење реченичнога склопа пошто је то део стилистике. У трећем разреду, с којим се свршава нижи течај, умесно је да се ученици упознаду почетничким знањем из стилистике и најпотребнијим уџтствима за писмене саставе (кратких описа и писама); з) желети је да се Министарство просвете постара: 1) за издавање једне школске библиотеке из дела наших и страних аутора; 2) за издавање примерних уџбеника за граматiku и књижевност као и читанке с одабраним примерима из западне и сло-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

венске литературе; 3) да се предузму мере потребне да саоменици из старог и средњег доба наше писмености буду заступљени у средњим школама; и) предавања у историјско-филолошком факултету Велике Школе, желети је, да увек имају у виду и програм бугарског језика у средњим школама.

На питање IV) Шта треба да се предузме за израду и увођење једне опште граматичке терминологије Конференција предлаже:

да једна комисија састављена од сиремних лица, изради општу терминологију граматике и књижевности, која ће бити уведена кад и предавачи језика у средњим школама даду своје мишљење.

На питање V) Шта може да уради предавач бугарског језика по испитивању наречја и прибирању материјала за једну будућу потпуну дијалектичну карту целе Бугарске, и какви су задатци учитеља бугарског језика као испитивача бугарске народне књижевности —

Конференција је решавала скупа и донела ове одлуке:

а) Дијалектична карта бугарских земаља неопходно је потребна; б) да се таква карта изради треба, по могућству, све крајеве етнографске Бугарске, који су подељени на дијалектичке групе, брижљиво проучити, но само под руководством добро сиремљених лица, нарочито учитеља бугарског језика, пошто се критички претресе сав до данас скупиљени дијалектички материјал; в) за овај циљ желети је да професори саставе, где имају могућности, народно учена друштва, и да развијају код својих ђака (нарочито код ђака педагошких школа — будућих народних учитеља) живо интересовање за производ народне књижевности; г) Министарство да изда ушутства за прибирање материјала и да олакшава испитивање овога, а кад се прибирање из довољног броја градова сврши да нареди специјалној комисији, од способних лица састављеној, да изради дијалектичну карту.

*

Плодност код риба — Најмања харинга снесе десет хиљада јаја, а већа и до сто хиљада. Један шаран дуг 0,60 м. имао је 262.224 јаја, а други, који је био дуг 0,70 м. имао је 324.144 јаја. У једној моруни нађено је 119 килограма ајвара. Ако узмемо да седам зрнаца чине један грам, онда сва јаја имала би 7,653·200. Леувенхак је нашао у једној моруни 9,344.000 јаја.

Кад би од сваког јајета постала риба, то би за неколико година сва мора и све реке биле препуне рибом. Али рибе се саме међу собом тамане, а њихова јаја тамане људи, птице, рибе, сунце, морске буре и многи други непријатељи.

*

Жива мапа — На светској изложби у Ст. Лују, изложена је једна мапа, која представља земљиште свију држава северо-америчких. Та је карта направљена на једном брежуљку и заузима осамдесет и пет квадратних метара простора. Државна међа обележена је зеленом трећином а границе између појединих држава уским стазама, које су посуте белим песком. У простору, који је одређен за сваку државу, посејане су оне биљке, што их та

држава највише производи. Тако посетилац ходајући по тој карти, види у северним државама разна жита, у средњим ананас, парацне ит.д. Земљиште што је одређено за тај циљ, особито је обрађено, да се све биљке могу лепо развијати.

*

Борба у корист повећања — плата води се у велико у Америци, и то у корист учитељица. Госпођица Маргарита Халеј предузела је и остварује читаву серију конференција у корист овога предмета, и те конференције држи како у Њу-Јорку, тако и у његовој околини. „Плата у средњу руку једне учитељице у сједињеним државама износи 1350 динара, а ова сума једва ако је довољна да се за годину дана одржи у животу један коњ“. Поводом ових конференција образовала се једна федерација учитељска, која је веома моћна, и која ће да ратује у овом смислу, имајући на расположењу брошуре, конференције, штампу и активно и енергично учешће у политичкој борби.

*

Школске екскурзије — Све више и више у сједињеним државама ова путовања постају не само средство за физичко разгађење и окрепљење него такође и згодна прилика за корисно учење и проучавање.

Тога ради врховни школски надзорник Паџ детаљисао је био, при свршетку 1903/4 школске године, до најмањих ситница планове за школска путовања у циљу проучавања природе, географије и историје. Није овде начело никако да се настави вештачки и заморан посао школски, већ се нарочито настојава на томе да се дете научи да отвори своје очи да учи њима да посматра и да се на тај начин готово инстинктивно учи. При завршетку прошле школске године велики број ђака из основних њујорских школа одведен је у City Point и у Castle island да ту проучи поморски живот. Пре него што су деца и стигла на одређено место, један од учитеља отишао је пре њих тамо, и проучио је све ондашње прилике и размотрио живот; о свему томе он је деци објашњавао пре него што су пошла на екскурзију. Кад су деца стигла пуштена су да до миле воље јуре по обали воденој. На тај начин стекла су представу о океану, о морским пристаништима, о кретању и пловљењу великих бродова, о трговини о утврђењима, једном речју о свима корисним стварима за њихово васпитање и потовни живот. Са ове екскурзије донели су ови ђацићи, сем многобројних фотографија, које су већ угледале света у разним часописима, многобројне биљке и морске животиње. Биљке и животиње затим разменили су са својим друговима из других школа, који нису ишли у тај исти крај, и од њих су за своје објекте добили друге, којих није било на њихову путу у околини Њу-Јорка.

*

Нов школски закон у Данској — Овај закон који је створен 1903 године организује средњу наставу у потпуно сувременом правцу и смислу. Први део више школе представљен је *средњом школом* која прима у себе ученике после положеног пријамног испита. Ученици су обично у једанаестој години. Бољи и добри ђаци основних школа могу врло лако издржати и положити овај испит. Ова средња школа има четири разреда учења и по њихову свршетку ђак добија диплому.

Једино они ђаци који су добили ову диплому могу ступити у гимназију у правом смислу речи. Учење је и овде подељено на четири године са три паралелне секције: а) секција *класична* са латинским и грчким; б) секција живих

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
О
Т
Е
К
А

језика са латинским без грчког: в) секција природно математичка без латинског и грчког. Диплома о свршеној ма којој од ових секција даје право на улазак у универзитет.

*

Напредовање основне наставе у Италији — Према последњим школским извештајима број основних школа веома се повећао у Италији. Услед овога повећања веома се осетно смањило и број неписмених. 1891 године ова је пропорција била 73 на сто, а последње године смањила се на 43 на сто. За то исто време број учитељских школа, које су сиремале како учитеље тако и учитељице, порастао је од 115 на 150, а број ђака од 6000 на 21000, што значи тродупло повећање ученика према пређашњем броју. Овај исти напредак осећа се и у новчаним издацима, јер док су они износили 1893 29 милијуна лира, дотле су износили опет 1903 године 75 милијуна.

*

Интернационални конгрес за основну наставу у 1905 — Удружење белгиских учитеља основних школа организује, за светску изложбу, која ће бити у Лијежу 1905 године, интернационални конгрес за основну наставу. Објава о овом конгресу примљена је веома усрдно са свих страна. Већ су стигле изјаве многих учитељских удружења да ће учествовати на овом конгресу. Удружење белгиско већ је разаснало сем појава и теме које ће се приликом овога конгреса расправљати. Између осталих расправљаће се и ова питања:

- 1) Учитељ основне школе, његова мисија, његово професионално васпитање, његов положај;
- 2) Је ли потребна обавезна настава, трајање те обавезности, озакоњење, добивени успеси;
- 3) Под каквим се погодбама материјалним, хигијенским и педагошким треба да налази школа, да би одговорила потребама ученика и жељама васпитача? Овом питању придодато је и питање о највећем броју ђака по редима;
- 4) Показати шта школа може да учини на остварењу братства народа и мира светског;
- 5) Заједничка радња између породице и школе на васпитању;
- 6) Упоредно изучавање законодавстава, о пензијама учитеља, њихових удовица и њихове сирочади;
- 7) Да ли не би требало установити међународни биро за федерацију учитељску?

Друштво за заштиту анормалне деце установиће специјалну секцију на конгресу, на чијим би седницама могли узети учешће сви конгресисти.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Прегалата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писача, враћају.

ПРЕ ДВАДЕСЕТ И ПЕТ ГОДИНА

1880 године, дакле пре пуних двадесет пет година, кад је портфељ Министра Просвете и Црквених Послова имао наш признати радник на просветном пољу г. Стојан Бошковић, академик и министар на расположењу, почето је издавање *Просветног Гласника* службеног листа Министарства Просвете.

После двадесет и пет година свога трајања и излажења Просветни Гласник на овом месту сматра да му је дужност да се са највећом захвалношћу сети свога оснивача који је, увиђајући потребу једног листа који би се бавио школским питањима, а потпомогнут просветним људима, учинио све да Просветни Гласник угледа света. На овом месту Просветни Гласник с највећим поштовањем помиње име *Стојана Бошковића*, желећи му још дуг и срећан век.

Одлука Министра просвете и црквених послова о оснивању Просветног Гласника гласи :

Управи Државне Штампарије о штампању „Просветног Гласника“

Буџетским законом одобрен је, по мом предлогу, потребан кредит за издавање званичног просветног листа у коме ће се саопштавати званичне новости, закони и наредбе по струци овога министарства, расписи од опште вредности, школски и књижевни извештаји у области више и ниже наставе, а по могућству и научни чланци о стању и потребама школа и просвете народне.

Овај кредит означен је у изводу буџета државне штампарије код позиције „Општи трошкови.“ Па да би се извршила намера, која се имала са тражењем и одобрењем овога буџетског овлашћења, нашао сам за добро наредити :

1. Овлашћује се Управа Државне Штампарије да учини потребне припреме за штампање и разашилжање званичног просветног листа, који ће излазити два пута свакога месеца, у свескама од 3 и више табака, према материјалу, који се буде имао у расположејау, а у формату велике четвртине.

II. Лист ће носити наслов: *Просветни Гласник*, и у њему ће се штампати:

1. Сви нови закони, наредбе и расписи од опште вредности по струци министарства просвете;

2. Извод из записника о раду Главног Просветног Савета, у колико се буде тицало општих и стручних питања према члану 2. уређења тога савета;

3. Правила и програми за професорске и учитељске испите, и наставни планови за предавање наука и вештина у средњим и основним школама;

4. Изводи из записника Народне Скупштине, у колико се буду тицали јавне наставе и народне просвете;

5. Извештаји о поднесеним и оцењеним списима школске и научне књижевности, за које се буде тражила помоћ или награда из државних средстава;

6. Извештаји главних школских надзорника о стању и напредовању основних школа;

7. Годишњи извештаји директора средњих школа о материјалном и моралном стању као и о научном успеху дотичних завода, у изводу или у целини, према потреби. Ови извештаји штампаће се и одвојено у књижицама за потребу ученика и њихових родитеља и старалаца, а о канцеларијском трошку истих завода;

8. Сва постављења професора и суплената, велике и средње школе; даље, постављења предавача и учитеља средњих школа, као и постављења, премештања, награде и одликовања, па и отпуштања из службе учитеља и учитељица основних школа;

9. Извештаји или изводи из записника о раду књижевних и учених друштава, српских и југословенских, а у приликама према потреби и бедешке о таквим страним друштвима, у колико се буду тицале знатнијих културних појава и научних проналазака, особито на пољу јавне наставе;

10. Рецензије и објективне критике школских и научних књига и уметничких радова, намењених за јавну наставу;

И на послетку, у колико и кад се буде могло штампаће се:

11. Расправе и чланци о савременим питањима народне просвете и наставе, и о условима за природно развијање физичког и моралног здравља као и умне моћи код млађих нараштаја.

У ову врсту прилога за *Просветни Гласник* доћи ће и чланци о бољим методама за основну и средњу наставу по разним гранама знања и наука. А оцењени и примљени радови врсте означене под тачком 11. награђиваће се по мери која ће се доцније одредити.

III. За уређивање овога листа одређујем за сада секретаре министарства просвете и црквених послова: г. г. *Стевана Д. Поповића* и *Д-ра Николу Петровића*, којима ће у том послу, где буде потребно, помагати статистичар министарства г. *Богољуб Јовановић*.

IV. Овај лист биће обвезане да држе све школе и просветни заводи, који стоје под управом овога министарства. За основне школе изаћи ће о томе од стране министарства окружним начелствима и управама нарочити распис.

V. Цену листа одредиће Управа Државне Штампарије према прорачуну о издацима који се морају учинити, о чему ће и мене напред извести, а за тим и у новинама објавити.

Ова наредба има се обзнанити у званичном делу Српских Новина и у првом броју Просветног Гласника.

Министар
просвете и црквених послова

Ст. Бошковић, с. р.

Изјава првих уредника „Просветног Гласника: *Стевана Д. Попова* и *д-р Николе Петровића*.

„Иницијативом г. Стојана Бошковића, министра просвете и црквених послова, а из познавања живе и оправдане опште потребе, покреће се „Просветни Гласник“ у намери чистој од сваких личних рачуна и претензија, а са жељом да се према датим приликама унесе више светлости у целокупни рад на народној настави. Корист отуда била би с једне стране та, што би се сваки важнији покрет, сваки већи корак централне просветне управе, а и појединих главних органа, на пољу школе и просвете народне могао по узроцима, намерама и начинима, и у последицама довољно и на време промерити, а с друге стране опет та што би се мало по мало и у нас као и у осталог напредног света пробудила у грађанству и народу живља пажња и већа воља за обавештавање о свима битним условима и приликама, до којих стоји већи морални и умни развитак народне омладине, па и боља судба и срећа свега народа.

„Захтеви времена у коме живимо врло су велики и озбиљни, а стање наших школа и других просветних установа потребује брзих поправака, значајних али добро промишљених измена, или може бити и нових основа на којима ће се подизати. Војска је довршила један део свога задатка, и Србија је данас независна земља. Но оно што је сабљом задобивено треба да се осигура за будућност... Србија као независна земља има много већи задатак у погледу народног образовања, јер сада мора напоредо ићи са осталим напредним народима, почем је тако рећи широм отворена њиховим небројеним и огромним упливима. Образовање свеколиког народа мора бити једна од првих брига наших, ако смо ради спремити се за оне велике културне и политичке задатке, који су српском народу у овом крају света намењени.

„У Србији данас нема ни једног школског или просветног листа који би искључиво посвећен питањима школе и јавне наставе, претресао оно што у области школској или на пољу других просветних завода потребује поправке, измене или темељног преуређења. Та једина појава што је данас читава земља наша без и једног школског листа, могла би довољно оправдати покретање *Просветног Гласника*, који осигуран државном помоћу неће западати у оне тешке незгоде с којима се у нас до скоро имао да бори готово сваки приватан покушај и рад на овом

пољу. Али овај сам узрок, и ако мора бити врло значајан у очима сваког пријатеља народне просвете није ни главни ни једини, због кога се покреће овај часопис. Да у Србији има и више школских листова који би приватном иницијативом покретани вршили сасвим достојно велики публистички задатак свој, ми смо уверени да би и тада овако предузеће било потребно или бар не излишно, као што смо с друге стране и тог уверења, да се и поред овог званичног органа могу и морају временом подићи и приватна предузећа у истом кругу рада. Разлози су наши за то не само у сазнавању великих културних и народних задатака које време и прилике налажу нашој просветној управи, него нарочито још и у томе што једино овакав лист, који би био издаван од самог министарства просвете, у стању је да упозна наш свет са свима оним радovima, који потичу из централног места просветне установе, или се њему враћају или упућују.

„Просветни Гласник“ званичан је лист. Према томе он ће на првом месту доносити све оно што је званична карактера и што према наредби г. Министра спада у програм листа. То све саопштаваће се или онако како је изишло из министарства или дошло министарству, или у изводу краћем и опширнијем према важности за школу, наставу и науку у опште. Поред тог замашног званичног дела у овом ће листу бити вазда отворено доста места озбиљном и стручном приватном раду, који би се овамо упутио зарад осветљења којег питања у области науке и више и ниже наставе. По себи се разуме да претрес сваког таког питања мора бити у границама објективности, озбиљности и укуности; јер као што се овај лист не покреће за то да хвалама обасипље оно што се званично уради у нашој просветној струци, тако исто није му задатак, да доноси неосноване и страсне нападаје на оно, што се коме не допада било у уређењу школском, било у управи, научним средствима и т.д. Свака озбиљна, непристрасна и правична критика, написана у чистој намери да се помогне општој ствари народног образовања, примиће се и штампаће се у овом листу. Шта више такви радови ће се и награђивати мањим или већим хонораром према унутрашњој вредности, самосталности у изради и т. д.

Желећи да се овим листом оснује драговољна, јака и узвишена духовна веза, која ће спајати велики број просвећених умова, а посебице школских радника у нашем народу, како бисмо сви што боље сазнали просветне потребе ове земље и свеколиког Српства, и како бисмо заједничким радом што више припомогли уређењу наших просветних уснова, ми апелујемо на родољубље свију наших научника и књижевника, и надамо се да ће се радо и вољно одазвати овом позиву. Нека уради сваки колико може, иа ће се постићи оно чега смо се по дужности а у служби књижи и просвети народној латили.

ПОСЛЕ ДВАДЕСЕТ ПЕТ ГОДИНА

Поникао пре двадесет и пет година, захваљујући увиђавности просвећених људи, *Просветни Гласник* је доживео да напуни своју двадесетпетогодишњицу излажења и делања, и да, на тај начин, докаже да је поникао из потребе и да се одржавао из потребе. Држећи се строго истаљеног циља од првог броја свога да прати науку и научне напретке на просветном и школском пољу, *Просветни Гласник* је пуних двадесет пет година ишао тим путем, и ваљда то је и био узрок што је кроз тако дуги низ година наилазио с једне стране на материјалну потпору меродавних фактора у земљи, а с друге опет на моралну потпору наших радника на пољу просвете и науке.

Није и не може бити наше да изричемо овде свој суд о постигнутом успеху његовом, они који су то пратили са стране процениће то, имајући ваљда и то на уму да *Просветни Гласник* није могао бити увек једнак из тога разлога, што је за двадесет пет година имао седамнаест уредника. Па и те промене у његовим уредницима не могу се никако сматрати као капиталне промене које су имале рђавих и штетних последица на његов првобитни правац; — напротив сваки се његов уредник трудио и пашио да *Гласник* буде што бољи.

Једна друга ствар, много више но промена уредника, неповољно је утицала на саму обилност *Гласникова*, јер је она помоћ коју му је указивала држава, помажући његове сараднике, у последње време, сведена, готово рећи, на минимум, те се *Просветни Гласник* морао ограничавати на омањи број радова из науке и наставе. Истина је да има извештан број просветних радника, који су га и под оваквим приликама помагали и помажу и данас, но жалити је што тај број није много већи, а могао би бити, да је само мало веће издашности.

Но, не обзирући се на све те тешкоће, *Просветни Гласник* ће, завршивши своју двадесет пету годину излажења, наставити свој пут, пратећи науку и наставу у нас, којима је велико поље рада отворено, он ће ићи тим путем и даље сећајући се са највећом захвалношћу свих Министара Просвете који су му обезбеђивали опстанак, свих својих уредника који су га уређивали са пуно воље и преданости и свих својих сарадника, којима је годио рад на науци и просвети народној, молећи их, у исто доба, све да му и даље буду одани пријатељи и помагачи.

УРЕДНИЦИ ПРОСВЕТНОГА ГЛАСНИКА

I—XXV (1880—1904) ГОДИНЕ

Уредници за:

Годину прву (1880): свеске 1—5 **Стеван Д. Поповић** и д-р **Никола Ј. Петровић**; свеска 6—16 **Милан Ђ. Милићевић**;

Године: другу (1881), *трећу* (1882), *четврту* (1883), и *пету* (1884) свеске 1—4 **Стеван Д. Поповић**;

Године: пету (1884) свеске 5—10, *шесту* (1885), *седму* (1886) и *осму* (1887) свеске 1—12 **Живојин П. Симић**;

Године: осму (1887) свеске 13—24, *девету* (1888) и *десету* (1889) свеске 1—20 **Андра Никојић**;

Године: десету (1889) свеске 21—24, и *једанаесту* (1890) **Миленко Марковић**;

Године: дванаесту, (1891) и *тринаесту* (1892) свеске 1—4 **Пера П. Ђорђевић**;

Године: тринаесту (1892) свеске 5—12, *четрнаесту* (1893), *петнаесту* (1894), *шеснаесту* (1895), *седамнаесту* (1896) свеске 1—8 **Стеван Предић**;

Годину: седамнаесту (1896) свеске 9—10 **Тихомир А. Ђорђевић**;

Године: седамнаесту (1896) свеске 11—12, и *осамнаесту* (1897) свеске 1—3 **Јован Миодраговић**;

Године: осамнаесту (1897) свеске 4—12 и *деветнаесту*, (1898) свеске 1—7 **Љубомир Давидовић**;

Године: деветнаесту (1898) свеске 8—12, *двадесету* (1899) и *двадесет прву* (1900) свеске 1—7 **Јован Миодраговић**;

Године: двадесет прву (1900) свеске 8—12, и *двадесет другу* (1901) свеске 1—2 **Петар Ј. Петровић**;

Године: двадесет другу (1901) свеске 3—12 и *двадесет трећу* (1902) свеске 1—2 **Влад. Т. Спасојевић**;

Године: двадесет трећу (1902) свеске 3—12 и *двадесет четврту* свеска 1—6 д-р **Мих. Р. Поповић**;

Године: двадесет четврту (1903) свеске 7—12 и *двадесет пету* (1904) **Влад. Т. Спасојевић**.